Sayı 11 BİRİNCİKÂNUN 1933 Cilt 2

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

AYDA BİR ÇIKAR SAYISI 25 KURUŞ

Tashih — 345 inci sayıfanın sağ sütununun dördüncü satırı şöyle olacaktır. (ile hazırladı. Hariçte Türkiye'nin ümra-)

" ÜLKÜ „ nün sayıfaları inkılâplarımızı yaymıya yarıyacak veya yayma yolları üzerinde düşündürecek bütün yazılara açıktır. " ÜLKÜ „ ye yazı yazanlara para verilmez.

" ÜLKÜ „ ye paralı ilan konmaz. Yalnız memlekete inkılâp ve kültür sahasında hizmet eden eser ve işlerin ilanları parasız neşrolunur.

" ÜLKÜ „ nün bir sayısının fiyati — ilaveli veya ilavesiz — yirmibeş kuruştur.

" ÜLKÜ „ nün yıllık abone fiyati 250 kuruştur. Yalnız ilkmektep muallimleriyle Üniversite ve her derecedeki mektepler talebeleri için abone fiyati 175 kuruştur.

" ÜLKÜ „ nün altı sayısı bir cilt, iki cildi bir yıllıktır. Mecmuaya ancak yıllık abone yazılır ve her aboneye cilt başından mecmua gönderilir. Yalnız hesapları malî yıla bağlı resmî daireler bu kayıttan müstesnadır.

" ÜLKÜ „ nün her sayısı, içinde yazısı bulunan zatlere, parasız olarak gönderilir.

İmtiyaz sahibi Nusret Kemal; Umumî neşriyatı idare eden Necip Ali
Ankara'da " Hakimiyeti Milliye „ matbaasında basılmıştır.

Sayı on bir
Cilt iki

Birinci Kânun 1933

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

MEMLEKETİ İMAR EDECEK SERMAYE

İSMET PAŞA

MEMLEKETİN imarı ve kuvvetlendirilmesi hareketine ara vermeden devam etmeğe mecburuz. Cihanın vaziyetine ve gidişine göre, Türkiye'nin refahı, emniyeti ve itibarı bu faaliyete bağlıdır. Milletler arasında eş ve sağlam vaziyet, en nihayet umran ve medeniyet vasıtaları ile ve her sahada varlıkların mıkdarı ile ölçülür.

Modern bir devletin idaresinde intizam, ilk şarttır. Devlet idaresinde intizamın temeli ise, malî intizamdır. Malî intizam, gerek tek vatandaşın, gerek bütün devletin hayatı için, bütçe muvazenesi şeklinde ifade olunur. Bütçe müvazenesi olmadan, bütçe yekûnu ne kadar kabarık olsa, gene idarede emniyet ve intizam yoktur.

Biz, senelerdenberi çok çetin mücadeleler ile devlet bütçesinde müvazeneyi temin ettik ve bunu Fırkamızın sarsılmaz siyaseti olarak tesbit eyledik. İdarei hususiye ve belediyeler bütçelerini intizam ve müvazeneye koydurmak için çalışıyoruz. Her nevi hususî ve umumî müesseselerin, sade vatandaşların hayat ve maişetlerine aynı zihniyetin hakim olmasını da bir millî gaye gibi takip ediyoruz.

Şimdi meselenin diğer yüzünü göstereceğim:

Bütçe müvazenesi demek, bütçenin ihtiyaca ve maksada kifayeti demek değildir. Mektebine, ziraatine ve sanayiine ve memleket müdafaasına kâfi gelimyen bir bütçede de müvazene ve intizam bulunabilir. Fakat bu müvazene, mektep açamamaklığın, tarlaları sulamamanın, yolları, fabrikaları inşa etmemenin, hulâsa; hastaları tedavisiz bırakmanın ve memleketin silahlarını kâfi bulundurmamanın zararlarını ve tehlikelerini izah

edemez. Memleketin ihtiyaçları durmadan giderilmek lazımdır. Bunun içindir ki, devlet bütçesi, intizamı temin uğrunda yekûnu küçültmek usulünü, nihayet bir hadde kadar tatbik edebilir.

Bir acı hakikati açıkça söylemeliyim. Bütçemiz, caiz olan hadden daha azına kadar indirilmiştir. Büyük ve pek mühim olan devletimizin vaziyetine ve ihtiyaçlarına kifayet etmemektedir. Bütçeyi arttırmak için tedbir bulmalıyız. Yeni Türk devletinin en muğlak meselesi budur. Türk milletinin istikbali bin menfi şartın tesirinden kurtulmuş, yalnız malî kudret şartına bağlı kalmıştır.

Devletin malî kudreti için, yani bütçenin düzgün ve denk olarak yüksek ve yetişir olması için memleketin yeni vergi vermek mevzularına fazla güvenilemez. Asıl çare memleketin fazla kazanması ve bunun için de kendisine daha evel fazla para sarfedilmesidir. Bu fasit daireyi, doğru döner bir daire haline getirmek, Türk milletinin en mühim vazifesidir. Memleketi imar edelim ve iktısadî vaziyetimizi yükseltelim de daha rahat ve bahusus daha kuvvetli olalım, diye hariçten bize bol para vermeyi kimse düşünmiyecektir. Vatandaşlarıma bu sözleri cesaretle söylüyorum. Büyük meseleleri halletmek için yaratılmış olan Türk milleti hakikatları olduğu gibi bilmelidir. Millî mücadeleyi Türk milleti kendi parasiyle kazandı. On senedir Cümhuriyetin kurulmasını, memleket imarını, tec-hizini ve müdafasını kendi parası ile sıtasıdır. Bu siyaset, vatandaşın devrini ve saadeti için bir takım insanların para biriktirdiğini söyliyenler Türk milletinin aldatılabileceğini zannedenlerdir. Türkiye'de para işletilmesinden hakikî ve maddî menfaatlar temini hevesi müteşebbisler için kuvvetli bir saiktir. Buna şüphe yoktur. Fakat dünya şartları gittikçe kararsız ve karışık olmakta, hele bu senelerde şartlar daha ağırlaşmaktadır. Bizim kbul edebileceğimiz şartlarla, müteşebbislerin menfatlerini ve beynelmilel iktısadî şartların kararsızlığı icaplarını bir araya getirebilmek epiyce güçtür ve çok tesadüfîdir.

Memleketimizin istikbalini tesadüfî şartların tahakkuk etmesine bırakamayız, bırakmamalıyız.

Memleketin atisi bizim himmetimize, bizim paramıza bağlıdır. Biz evvelâ bu hakikati bileceğiz. Bu hakikati anlıyacağız, kabul edeceğiz ve kendimize mal edeceğiz. Bu mesele ancak, bir millî ülkü gibi bütün vatandaşların kafalarında olgun hale geldikten sonra halledilebilir. Onun için meseleyi evvelâ milletçe anlamağa çalışmalıyız.

Memleketin iymarı ve iktısadî in-kişafı için dahilî istikrazların mahiyetini göstermiş oluyorum. Dahilî istikraz sistemi millî kalkınmanın en emin vasıtasıdır. Bu siyaset: vatandaşın devletine itimadına, millî paranın kıymeti-

ne güvenmesine, memleket imarını ve inkişafını bir borç bilmesine ve bütün bu yollarda kendi şahsının ve ailesinin menfaatini emniyette bilmesine bağlıdır.

Ergani bakır hattı gibi elli milyon sarfolunan bir büyük işin on milyonunu tedarik etmek için dahilî istikrazdan başka çareler bulunabilirdi. Dahilî istikraz yolu tutuldu. Bir yeni anlayışın, bir yeni sistemin başlangıcı olmak için kimse zorlanmıyor. Sistemin ve siyasetin muvaffak sayılması, vatandaşın anlayarak ve isteyerek dahilî istikraza iştirâk etmesindedir. Meselenin düğüm noktası buradadır. Vatandaşlarımıza bunu anlatmağa borçluyuz. Bunun için mütemadî konferans vermeliyiz, vatandaşların her muhitine bu ihtiyacı izah etmeliyiz.

Yeni vatanı dahilî istikrazlar yapabilir. Vatandaşların anlayışına, gönül rızasına istinat eden dahilî istikraz siyaseti sermaye noktai nazarından içinde bulunduğumuz dar ve sakat daireyi, geniş, doğru ve müspet işler bir düzen haline getirecek tek vasıta ve çaredir.

"İSMET PAŞANIN NUTKLARI,, VE TÜRK REJİMİNİN VASIFLARI

NUSRET KEMAL

" BÜYÜK GAZİ!

On seneden fazladır Türk milletinin davası için arkandan koşuyoruz. Şimdiye kadar modern ve medenî bir devlet olarak aldığımız yol kısa ve kısır değildir. Belki her yılımız yeni bir muvaffakiyet ile övünecek talidedir.

SEN YAŞA! Senin arkandan gelmekte muhakkak muvaffakiyete yürümenin daimî inşirahı vardır. Sen ebediyete intikal edince Türk nesilleri senin izinden yürüyecektir. Türk milleti davasının çıkar yolu ancak, senin izindir. ,, (S. 419)

İSMET PAŞA

CÜMHURİYETİN 10 uncu yıldönümü münasebetiyle İsmet Paşanın nutuklarının toplanarak Başvekâlet matbaası tarafından bir kitap halinde neşredilmesi Türk inkılâbı bibliyografyasına çok kuvvetli yeni bir eser daha ilave etti. Türk inkılâbı külliyatının ilk ve en büyük cildini şüphesiz Gazinin " Nutuk ,, u teşkil eder. Bu iki anaeser başta olmak üzere bu külliyatın diğer sayıları C. H. F. programı, T. T. T. C. nin hazırladığı " Tarih ,, , bilhassa son cildi, ve Âfet Hanımla Recep Beyin " Medenî bilgiler ,, i, ve " Halkevleri talimatnamesi ,, dir. Gazi'nin şimdiye kadar söylediği perakende nutuklar da toplanacak olursa, inkılâp külliyatının ilk serisi tamamlanmış olacaktır.

İsmet Paşa'nın nutukları tam zamanında, fikirlerin Türk inkılâbı üzerinde yeniden harekete geçmiş olduğu bir zamanda çıkıyor, fikirleri Türk inkılâbının doğru izahlarına yöneltiyor, farkında olmadan veya kasten yanlış tefsirler yapanlara bir ikaz, bu karanlıkları silen bir meşale teşkil ediyor. Türk ordularının, Türk medeniyetinin, Türk kültürünün büyük Başkumandanının en yakın yardımcısı olan, onun verdiği emirle orduları yıldırım gibi Akdeniz'e ulaştıran, ondan aldığı ilham ve güvenle Lozan - da garp politikasını yenen, onun yaptığı inkılâplar yolunda Türk milletini garp medeniyetinin ön safına ve dünya kültürünün üstüne koşturmakta olan büyük devlet adamı onüç sene evel, *25 Eylûl 1336—1920*, mecliste verdiği ilk nutukla başlıyarak ÜLKÜ için yazdığı makale ile biten bu seride bize Büyük Rehberin sağ eli ve Fırka Reis Vekili ve hükûmet başı sıfatiyle Türk inkılâbının seyrini ve inkişafını ve Cümhuriyet Halk Fırkası programının tatbikattaki muvaffakiyetini anlatıyor. Bu itibarla "İsmet Paşa'nın Nutukları,, Cümhuriyet Halk Fırkası programını, Türk rejiminin halkçılık ve cümhuriyetçilik telakkilerini ve devletçilik vasıflarını dolambaç tefsirlere yer bırakmıyacak vuzuhla ve onüç senedenberi takip ettiği inkişafla ortaya koyan in-

kılâbın mühim bir " müracaat kitabı „ dır.

İtiraf edeyim ki, dünyanın birçok yerlerinde demokrasiye yapılan hücumların, demokrasinin bazen ölüm ihtilaçlarını andıran buhranlarının insanın içine verdiği ezinti İsmet Paşanın nutuklarını okuyunca geçiyor; demokrasi tohumunun ideal tarlasını Türkiye'de bulmuş olduğunu insan âdeta keşfediyor; büyük devlet adamının edebî bir çeşni ile söylediği açık, hakikati olduğu gibi gören ve gösteren ve ileriyi aydınlatan sözleri manevî ıztırapların kavurduğu ruhlara yaşama ve başarma heyecanını körükliyen bir serinlik veriyor, güçlüklerin kararttığı gözlere kucağını açmış aydınlık bir " ileri „ gösteriyor, hürriyetin açık penceresinden giren sağlı sollu cereyanlara karşı koyması için cümhuriyetin bünyesine yeni bir zindelik kaynağı oluyor.

İsmet Paşa'nın nutuklarını bir kül halinde okuduktan sonra evvelden olan kanaatim şimdi iman haline geliyor ki, İsmet Paşa kadar hürriyetin manasını anlıyan ve anlatan ve onu memleketi için ülkü edinen devlet adamı bütün dünyada azdır. İktısadî devletçilikle hürriyet ve demokrasinin nasıl birleşebilir olduğunu, Türk devletinin iktısadî devletçilik siyasetinin ne olduğunu anlamak istiyenler "İsmet Paşa'nın Nutukları„ nı bilhassa bu bakımdan dikkatle okumalıdırlar.

Fırka programındaki iktısadî mevzuatın genişliğini zaaf telakki edenlerin bu nutuklarda da *kateşizm*lerin basitliğine alışmış görüşlerin kavrıyamıyacağı bir genişlik bulacakları muhakkaktır. Fakat, şu da muhakkaktır ki, bu nutuklarda Türk devletinin halkçılık, cümhuriyetçilik ve devletçilik vasıfları hiçbir tefsire yer bırakmıyacak kadar vuzuhla ve israrla tekrar edilmiştir. Artık bu vasıfların " herhangi bir tereddüde ve sakat ümide mütehammil olmadığının anlaşılması „ (S. 368) lazımdır.

İsmet Paşa, nutuklarında iktısadî siyasetimizi ve devletçiliğimizi şöyle anlatıyor:

" İktısatta millî varlığı müdafaa etmek ve iktısatta milletin geri bıraktığı mesafeleri kapatmak mecburiyeti iktısadî devletçiliğimizin izahıdır. „ (S. 419)

" Memleketin muhtaç olduğu sanayii, teşkilatı, vesaiti, devletin yardımcı nezareti ve hattâ doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeği safdil olanlar düşünebilir.

" En serbest zannolunan bir sanat veya ticaret, müreffeh olabilmek için mutlaka devletin yardımına ve müdahalesine ihtiayç göstermektedir. „ (S. 500)

" Liberalizm nazariyatı bütün bu memleketin güç anlıyacağı bir şeydir. Biz, iktısadiyatta hakikaten mutedil devletçiyiz. Bizi bu istikamete sevkeden bu memleketin ihtiyacı ve bu milletin fıtrî temayülüdür.

" Memleketin ihtiyaçları için herkes ve her yer hazineden çare arar. Elektriği yapılmıyan şehir, limanı fena olan yer, iş bulamıyan adam, hükûmeti muatap tutar. Mutedil devletçi olarak halkın temayülatına ve metalibine yetişemiyoruz diye kusurluyuz. „ (S. 314)

" . . . bir hükûmetin memleket ik-

tısadiyatına her sahada yardımcı müdahalesi ve teşkilatı ile vazife ifa etmesi lazım geldiği esasını takip ediyoruz. „ (S. 281)

" Haricî ticaretin tedbirlerini münhasıran hükûmetten beklemek âdetinden çıkmağa mecburuz. „ (S. 224)

" . . . hükûmet ve halk teşkilatları bir iktısadî varlığın uzuvları gibi çalışmalıdır. Bizim maksadımız ve siyasetimiz böyle bir ahengi temin etmeğe çalışmaktır. „ (S. 282)

" . . . efradın yapabileceği bir şeyi devletin, bahusus bizim devletimizin yapmaması şayanı arzudan da fazla bir şey, lazım bir şeydir . . . Maahaza, benim kanaatimce, bir işin efrada veya devlete ait olması, o işin talebettiği vesaitle ölçülemez. Meselenin bütün memlekete alâkası veya hususî menfaatlere terkedilebilmesi ihtimalidir ki, bu hususta karar vermeğe esas olacaktır. „ (S. 502)

" . . . bütün memleketin menfaatine tedbir alırken bazen yaktığı kömürün bedelini veya inhisarın varidatını düşünmemek vaziyetinde kalan devlet, elbette serbest bir bezirgân gibi birçok ahvalde kâr etmiyecektir. „ (S. 501)

" Malî ve iktısadî tedbirlerimizin hepsinde çifçilerimizin vaziyetini ve mahsullerimizin himayesi bizim esasımızdır. „ (S. 371)

" Bu memleketin her türlü inkişafı ziraatten çıkan servete istinat eder. Türk köylüsünü zengin etmeğe çalışmak siyasetimizin ana hatlarındandır. „ (S. 259)

" Her şeyden evel fertçe ve devletçe birbirimize güvenerek ve birbirimize yardım ederek ve dayanarak bu yeni mücadeleyi, millî para, millî iktısat, millî tasarruf mücadelesini behemehal başaracağımıza itimat etmeliyiz. „ (S. 274)

" Bizim malî ve iktısadî sahada istikbalimiz, gözlerin kavrıyamıyacağı kadar ileri, yüksek ve geniştir. Biz, tedbirlerini bitirmiş, artık alınan, kurulan cihazın ve düzenin tutulmaması sıkıntısı yüzünden ıztırap çeken, âtisinin ne olacağını bilmiyen bir millet değiliz.

" Biz, geçici buhranlar içinde bir defa tedbirlerini bulup dayandıktan sonra her sene ilerlemek için sahası, zengin olmak için membaı, çok çalışmak için birçok işleri olan, daima ilerliyecek, daima kuvvet bulacak ve gelecek senelerin bu senelerden daha müreffeh olması için bütün şeraite malik olan bir milletin evlâtlarıyız. „ (S. 438)

" Türkiye Cümhuriyeti iktısadî istiklâli gaye bilen bir nizam tesis etmiştir. Cümhuriyetin şiarı, yüksek gayemizi teşkil eyliyen iktısadî devlet idealini süratle tahakkuk ettirmek için çareler ve vasıtalar taharri etmektedir. „ (S. 181)

" Âli İktısat Meclisinin muhassalası olacak tedabir; yirmidört saat zarfında, beşon gün içinde bu memleketin iktısadî hayatını baştan aşağıya tebdil edcek tılısımlar gibi telakkî edilemez. Hiç böyle basit, mafevkalhayal bir intizarda değiliz. Muğlak vaziyetlerin ve muhtelif hastalıkların tedavisi alelekser basit ve söylendiği zaman muhatabına " Bunu biz de biliyorduk „ dedirtecek kadar gözönünde olan tedabirden ibarettir. Ancak basit ve sehlülifade olan bu te-

dabir üzerinde; senelerce tereddüt etmeksizin sebat ile yürüyebilmek, evvelemirde bu tedabiri söyliyen zatın veya müessesenin yüksek salahiyetinin kabili itiraz olmamasına mütevakkıftır. Basit bir hakikat, sahibi salâhiyet olmıyan bir ağızda her gün üzerinde oynanılacak, türlü istikametlere sapılacak tatlı, güzel söylenmiş bir sözden fazla bir kıymeti haiz değildir. „ (S. 183)

İsmet Paşa, iktısatta kolektivizme taraftar olmadığımızı şu cümle ile vuzuhlandırıyor:

" . . . *mesleğimiz, topraksız köylüye kendi malı yapacağımız tarlasında çalışmak imkânını hazırlamaktır. „ (S. 237)*

Türk inkılâbının dünya görünüşünü de şöyle anlatıyor:

" *Beynelmilel sahada tuttuğumuz yol, bütün milletlerin mümkün olduğu kadar dertlerini izale edecek yolu bulmalarına samimî olarak yardım etmektir. Bizim anladığımıza göre, cihanda alınabilecek büyük tedbirler her milletin refah içinde yaşaması hakkını teslim etmeğe müstenit olmalıdır. Türk milletinin refah içinde yaşamak hakkını temin eden her beynelmilel teşekkülde elimizden geldiği kadar çalışacağız. Beynelmilel çare bulmak temennilerinin muvaffak olmasını candan temenni ederiz. „ (S. 463)*

İktısadî devletçilikle demokrasinin birleşemiyeceğini iddia edenlerin ileri sürdükleri mülahaza, iktısadî devletçiliğin temelini teşkil eden " plan „ ın devamlı ve sıkı bir tek elden idareye ihtiyaç gösterdiği, bunun ise demokraside kabil olmadığıdır. Devamlı ve sıkı bir tek elden idarenin daha kısa ismi " diktatörlük „ , " istibdat „ tır. Başka memleketlerde olur mu, bilmem, fakat Türkiye diktatörlüğe ve istibdada gitmeden iktısadî bir program tatbik etmek yoluna girmiştir. Bu programda fertler ve hususî müesseseler devletin esiri değil, iş ve ülkü arkadaşı, kâr ve hizmet ortağıdır. Belki, Türk'ün şefe olan fıtrî inkiyat kabiliyeti, teşkilatlanma kudreti, ve kendi fikirlerini ve hislerini temsil eden şefler ve etrafında toplanacak ülküler bulmuş olması bunda âmil olmaktadır. Türk'ü, Şefinin peşinden yürüten jandarma, hapis, idam, sürgün değildir. Gazi'yi bütün maddî kuvvetlerinden tecrit ediniz, hattâ maddî hayatından tecrit ediniz, Türk'ün ezeldenberi beklediği bu Şef, onun ebede kadar şefi kalacaktır. Türk inkılâbının istediği, şefle, inkılâpla, millî ülkü ile millet ve fert arasındaki bu ruhî kaynaşmağı mümkün olduğu kadar şuurlandırmaktır. Türk inkılâbının bu demokrasi, hürriyet, anlıyarak ülküye hizmet şiarını İsmet Paşa'nın nutuklarında sık sık görüyoruz. İsmet Paşa, verilen emire kayıtsız ve şartsız itaati ilk vasfı olan ordu için bile " *Büyük Millet Meclisinin takip ettiği gayeler baştan nihayete kadar, en yaşlı kumandandan en genç neferine kadar bütün efrat tarafından bilinmiş ve anlaşılmıştır. Ve o gayenin behemehal takip ve istihsal edilmesine kanaat edilmiştir.* „ (S. 13) diyor. Diğer bir nutkunda da yapılacak işi halka kanaat getirterek kabul ettirmenin lüzumundan bahsediyor:

" Benim kanaatime göre, insan - ların alelıtlak her mücadele sahasında en evel mücehhez olmaları lazımgelen vasıta ve silah; fikrî kanaattir.

Herhangi bir mücadelede iyi netice almak istiyorsanız, o mücadeleye temas edecek bütün muhitlerin kanaatini o mücadelenin lüzumuna hazırlamalısınız. „ (S. 391)

İsmet Paşa'nın millî hakimiyet ve meclisten bahsederken, ısrarla kul - landığı cümleler, Türk rejiminin cümhuriyetçilik ve halkçılık vasıflarını kâfi vuzuhla anlatmaktadır:

" Bu memlekette bu meclisten büyük kudret yoktur. „ (S. 230)

" Hükûmet, muvaffakiyetini daima meclisi âlinin müzaheret ve itimadında istinat bularak ve ondan kuvvet alarak arıyacaktır. „ (S. 68)

" İcra üzerinde Büyük Meclisin itimadının gölgeli olmaktan uzak bulunması, hem millet hakimiyetinin en güzel bir tecellisi, hem icrada muvaffakiyetin tek çaresidir. „ (S. 244)

" Biz, dahilde idarei hükûmeti milletin bilâkaydüşart mürakabesi altında bir idare, daha vazih bir tabir ile milletin kendi işini bilfiil idare etmesi şeklinde anladık ve o sistemi takip ettik. „ (S. 21)

" Halk idaresi, hepimizin idaresi, millet idaresi diyoruz. Bu iddiada bulunan herkesin millete taalluk eden meselelerde hissesi ve mesuliyeti olmak lazımdır. Eğer bir hükûmet bütün meseleleri hallederse onun kurunuvustâ padişahından ne farkı var - dır? „ (S. 384)

" Hayat ve memat mücadelesine karar vermek bir kimsenin, bir heyetin hakkı değildir. Bu, milletin bizzat verebileceği bir karardır. „(S. 19)

" Yalnız Büyük Millet Meclisinin iradesi Türkiye mukadderatı için katî bir hükmü ihtiva ettiğinin sarsılmaz bir kanaat halinde bulunması, Cümhuriyetin serbest ve feyizli idaresinin her türlü inkişafları için temel şartıdır. Anarşik cereyanlardan uzak ve vatandaşların haklarını ve hürriyetlerini temin eden bir hayat tarzı bu suretle idame olunacağı kanaatindeyiz. Kuvvetli devlet otoritesi, kuvvetli hükûmet mefhumlarını bu suretle anlıyoruz. „ (S. 369)

" Cümhuriyetin serbest ve kudretli nizamı vatandaşın yaşayışını emniyet ve adalet içinde her engelden korumaktadır ve daima koruyacak kudrettedir. „ (S. 242)

" Dahilî siyasette vuzuh ve istikamet, cümhuriyet kanunlarını bilâ fark ve bilâ imtiyaz herkese tatbik etmekte dikkat ve hassasiyet gösteren bir siyasettir. Demokrasinin bu tarzda tezahürü, elbette kuvvet ve kudretle tecelli eder. „ (S. 186)

" . . . bütün icraatı memleketin demokrasi yolunda her gün bir hatve daha ilerlemesini temin edecek suret ve selametle tatbiki „ (S. 187)

" Cümhuriyetin bütün vatandaşları müsavi tutan, bütün vatandaşlara aynı hakkı veren esas prensipinden vazgeçmek, bizim için imkân haricindedir. „ (S. 332)

İstiklâl mahkemeleri kanununun tadili teklifini vatandaşlar arasında müsavat prensipine uygun bulmıyan İsmet Paşa, adalette müsavatı heyecanla müdafaa ediyor:

" . . . mevkii tatbikte olan kanunu tadil etmek suretiyle adalet zihniye-

tinde fark gösterirsek Türkiye'de Zeyd için ayrı, Amr için ayrı, Bey için ayrı, Efendi için ayrı adalet prensipleri cari olmak üzere hükûmet üzerinde mesuliyeti deruhte edemem. Muvacehei millete arzediyorum. Anadolu'nun herhangi bir köyünde, her hangi bir köyde, herhangi bir fakir için kanun ne suretle cari olacaksa İstanbul'un herhangi bir Beyi ve Paşası için aynı suretle cari olacaktır. „ (S. 85)

Hak ve adaletten vatandaşların emin olmasının cemiyet için ne kadar mühim olduğunu şu sözlerle tebarüz ettiriyor:

" Herhangi bir işe girişecek adam, haksızlıktan kendini masun addetmezse hayatta hiçbir çalışmanın hedefi kalmaz. „ (S. 251)

Türk Cümhuriyetinin halkçılık vasfını anlatacak daha beliğ bir cümle bulunabilir mi:

" Bugün bir köy mektebinde heceliyen Türk çocuğunda yarının kudretli devlet reisi ışığını aramıyanlar cümhuriyetçi olamaz. „ (S. 229)

Büyük Başvekilin meclisin manevî şahsiyetini ve millî mürakabeyi ne kadar mukaddes bir şey saydığını ve nasıl kendini meclise ve efkârıumumiyeye hesap vermekle mükellef tuttuğunu anlatmak için şu sözleri kâfidir:

" Muhterem Efendiler, müzakerat esnasında âcizlerinin Lâyiha Encümenine gidip müdahale ettiğim mevzuubahs olmuştur. Bu nokta üzerinde beyanı mütalea mecburiyetindeyim: Vekiller azayı meclisten intihap edilir. Azayı meclisin hukuku, vekiller üzerinde de tamamen mevcuttur. Azayı meclisten herbiri şube ve encümenlere müracaat ederek istediği evrak ve vesaike orada kesbi ıttıla ve istediği encümenler müzakeratını istima ve malûmat kabilinden olarak mütaleatını dermeyan edebilir. Bu, ihticaç ettiğimiz kanun muktezasıdır. Bu kanun, Malatya Mebusu olan Başvekili, müntehiplerin kendisine vermiş olduğu hukuku siyasiye ve vazifei esasiyeyi ifa etmekten menetmek kudretinde olmadıkça encümenlere gidip nizamnamei dahilînin bir mebusa verdiği hukuku istimal etmekten de menedemez. „ (S. 82)

Hükûmet reisinin halksayarlığını göstermesi itibariyle, şu duygulu cümle de zikre değer:

" Devlet denilen şeyin ne ile idare olunduğunu köy ihtiyarları hiç olmazsa bizim kadar bilirler. Bu memleketin her köyünde bir Başvekil oturduğunu hesap ederek söz söylemeliyiz. „ (S. 314)

Sivas'ta, çok masraflı işler yaptığını ileri süren Fethi Beye cevap olarak millete izahat verirken, yüksek ülkülü devlet adamı, yaptığı bu, büyük işleri milletinin büyüklüğü karşısında küçük gören bir adam ıztırabiyle:

" Ben, burada vatandaşlarıma bilakis bu kadar zamanda niçin daha çok iş yapamadığımın hesabını vermek isterdim. „ diyor. (S. 299)

Gene aynı nutkunda demokraside bir hükûmetin nasıl düşürüleceğini şöyle anlatıyor:

" Bizi düşürmek için şimdiye kadar hiçbir şey yapmamış olduğumuzu iddia etmek, kısır bir yoldur. Bir hükûmet, hattâ 70 sene muvaffak ol-

sa 71 inci sene muayyen bir meselede ve muayyen bir işte muvaffak olmamakla düşmeğe mahkûmdur. Hem memleketim için istifadeli, hem politikacılar için kısa yol, bugün elimizde bulunan ve önümüze çıkacak olan meselelerde, fikir ve tedbir olarak bizden daha iyi çare göstermektedir. „ (S. 326)

Matbuat kanununu teklif ederken matbuat hürriyetinin bir memleket için ne kadar mühim olduğunu anlattıktan sonra kötü propagandaya geçiyor, ve fena propagandanın, bilhassa sureti haktan görünerek yapılan propogandaların, halk idaresi için tehlikesini anlatıyor:

" Propaganda ile kastolunan hedefi yıkmak için hakikaten muhalif söz söylemek de lazım gelmez. Hattâ doğru söyliyerek limaksadin yapılan tertipli propoganda bir hakikati yere sermek için kâfi gelebilir.

" Hiçbir memleket bütün meselelerini halletmiş ve cemiyetin bütün ihtiyaçlarına kâfi gelecek vesaiti elinde tutar değildir. Her memleketin bin tane ihtiyacı vardır. Eğer bir cemiyetin hayatını mutlaka fena göstermek ve göstermek isteniliyorsa onun her muvaffakiyetli işini ters tarafından veya eksik tarafından göstermek mümkündür. Ne kadar şuurlu ve anlayışlı olursa olsun, hiçbir millet muntazam, müstemir ve daimî bir propogandanın tesiratına tahammül edemez. „ (S. 377)

Matbuat hürriyetini ve matbuatın demokrasideki vazife ve rolünü daha güzel anlatmak kabil midir:

" Birinci mesele şudur: Matbuat hürriyeti bu asrın en yeni, en müessir millî vasıtalarından biridir. Memlekette matbuat olmaksızın halk idaresinin bulunduğunu farzetmek ihtimali yoktur. İkinci mesele şudur: Matbuat hürriyeti; iyi kullanılmıyan yerde memleketi felâha sevketmez. Bilâkis o memleketin batırılmasını tacil eder. Bu iki zıddı telif etmeğe mecbursunuz. Bugün Türkiye'nin mukadderatına hakim olan Büyük Meclisi bu iki zıddı telif vazifesi karşısında bulunuyor. Matbuatın hürriyeti baki kalacak ve matbuat hürriyeti memlekete zarar vermiyecektir. Bu istikamet yalnız hükûmetin elinde değildir. Bu, hükûmetin eline en sonra geçecektir. Bunun bütün milletin müşterek vazifesi ve müşterek meselesi olarak zihinlere telkin etmek lazımdır. Eğer, hocalar kürsülerinde tahsil ettirdikleri çocuklara, mütemadiyen zehirli havalar içinde yüzdüklerini görürler, ve aldanmayınız dört beş şuursuz kendini kaybetmiş, küçük ihtiraslara mağlup olmuşlar, bu marifetleri yapabilir, diye mütemadiyen söylemezlerse, eğer bu memleketin hukukşinasları baştanbaşa zehirli olan bu havayı görürler, zerre kadar müteessir olmazlar ve lâkayt kalırlarsa İsmet Paşa bu meseleyi nasıl halletsin. Rasgeldiğim gazeteyi kendi takdirime göre kapatacağım, ertesi günü tekrar kapatacağım, böyle bir hıyanetin halk idaresi ile münasebeti nedir? Bunu ben, bugün böyle kullanacağım, yarın başkası, bunu aynı isabetle yapabilir mi? Memleketin hukukçularının, hocalarının meseleyi münhasıran hükûmete bırakması, memleketi kapkara istibdada sevketmesi demektir. Diğer bir nokta da şudur : Mat-

buat hürriyeti denilen şey, halk idaresini tanzim eden usullerde ve siyasî mücadelede milletin evvela geçmeğe mecbur oldukları geçittir.

" Büyük Millet Meclisi kürsüsünden birçok vesilelerle matbuat hürriyetinin zararlarına karşı devanın gene matbuat hürriyeti olduğundan bahsolunmuştur. Bu nedir? Bu, mesele matbuat faaliyetinde za'fa taalluk eden gizli ve dolaşık usulleri en iyi gene gazeteler bilirler. Milletin hayatına zarar veren istikametlere karşı salim kanaatte bulunan matbuat cesaretle mücadeleye mecburdurlar. Matbuat hürriyetinin zararlarını evvela arkadaşları olan diğer matbuat, bertaraf etmek mecburiyetindedir. Evelden matbuat yekdiğerini mürakabe etmelidir. Fena sözler, fena neşriyat memleketin efkârını fena istikamete sevkediyorsa, buna iştirâk etmiyen matbuat, tek cephe alarak cesûrâne diğerlerinin üzerine atılmak, mütemadiyen efkârıumumiyeyi tenvir etmek, zehirden kurtarmak lazımdır.

" Halk idaresinde siyasî vaziyette bulunanlar, memleketi idare eden Başvekilmiş gibi hususî mesuliyet hissiyle mütehassis olmak lazımdır. Yedi yaşındaki çocuğa ders vermek için muallimi hususî birçok takyidata tâbi tutuyoruz. Bir milletin efkârına her gün bir fikir telkin etmek iddiasında bulunan adamlar, bir takım mürakabelere tâbi olmalıdır. Bu mürakabelerin başında kanunî mürakabe hükümsüz kalır, bu mürakabenin başında evvelen o diğer matbuat gelir. Ondan sonra cemiyetin siyasî hayatında bulunanlar mürakabe ederler. Kanunî mürakabeler son çarelerdir.

. . . .

" Bir de asıl gördüğüm telakki, matbuat meselelerinin bütün memlekette uyandırdığı heyecan ve infialdir. Böyle bir aksülâmel ve hassasiyetin uyanması bence matbuat hürriyetinin suiistimaline sahne olan bir memlekette büyük bir terakkidir. Eğer müessir olmak iddiasında bulunan matbuata karşı bütün memleketin alâkasını ve heyecanını aynı dereceye vardırabilirsek mesele yoktur. Matbuat mürakabe altına girmiştir ve fazla söyledikleri, aşkın ve taşkın gittikleri işler için milletin mürakabesi altına girmişlerdir. Halbuki, bugün demiyeyim, düne kadar vaziyet aksine idi. Tecavüz edenler, devletin resmî kuvvetlerini dahi kendi tesirleri altına almak iddiasında idiler. Hürriyet, suiistimaline karşı eğer Büyük Meclisin alâkası, matbuatın mücadelesi, halkın intibahı, efkârı teyakkuz halinde bulundurabilirse, ondan sonra kanunların iyi işlemesi ve doğru tanzim edilmesi için zemin ihzar edilmiş demektir.

. . . .

" Eğer, ümidimiz gibi matbuat hayatına memlekete zarar vermiyecek, bilâkis memlekete serbest münakaşanın feyzini temin edebilecek bir istikamet vermek müyesser olursa, halk idaresinin geçmeğe mecbur olduğu ilk ve müşkül merhaleyi muvaffakiyetle atlatmış olacağız. „ (S. 382—88)

Buraya kadar, İsmet Paşa'nın nutuklarından aldığımız parçalarla Türk rejiminin devletçilik, cümhuriyetçilik ve halkçılık telakkilerinde ne kadar geniş ve ileri görüşlü olduğunu göstermeğe çalıştık. Türk inkılabı-

nın en umumî vasfı olan bu genişlik ve ilerilik, milliyetçilik şiarında da kendini göstermektedir. Türk devletinin milliyetçiliği geri bir milliyetçilik olmaktan uzaktır. Beşerî milliyetçilik ismi verilebilecek olan bu ihatacı ve sulhçu ve yapıcı milliyetçiliğimizi İsmet Paşa'nın nutuklarından birkaç parça ile şöyle anlatabiliriz:

" Türk milliyetçisi ve Türk vatandaşı olmak için bu memlekette herhangi bir fertten anormal, hiçbir şey istemiyoruz. Türk olmağı sevmek ve Türk olmağı kabul etmek, Türk milletine mensup olmanın verdiği bütün haklara malik olmak için kâfidir. „ (S. 426)

" Türk milletinin hassai esasiyesi sulh ve müsalemet vadisinde unsuru terakki ve medeniyet olmaktır. „ (S. 65)

" Bizim ordularımız insanlara yalnız sulh ve emniyet ve asayiş temin etmek için vücude getirilmiştir. „ (S. 14)

İsmet Paşa, Türk inkılâbının insanî vasfını şu sözleriyle ne beliğ anlatıyor:

" Arkadaşlarım muhtelif esbabı muknia göstererek mukabelei bilmisil kararında ısrar ettiler. Arkadaşlar, kemali samimiyetle söylüyorum: Mukabelei bilmisil herhangi bir yerde bir adama yapılmış olan fenalıktan diğer bir yerde haberdar olmıyan bir adama fenalık yapılmasına şahsen ve devletimizin siyaseti ve meclisimizin şiarı itibariyle hiçbir zaman taraftar olmadım. „ (S. 75)

Osmanlı saltanatının istibdat, cehalet ve taassuptan yuğrulmuş boş ruhundan ve meşrutiyetin istibdat ruhu üstüne aşılanmış anarşik kafasından devletçiliğin, halkçılığın, cümhuriyetçiliğin, milliyetçiliğin hür ve nurlu ve nizamlı kafasına ve ülkülü ruhuna geçmek kolay iş değildi. Bunda muvaffak olmak için rejim, her şeyden ziyade inkılâpçı olmağa ve din kayıtlarından kurtulmağa muh - taçtı. İsmet Paşa, inkılâpçılığın iş üzerinde hissetmiş olduğu lüzumunu şu sözlerle anlatıyor:

" İlmin ve medeniyetin talebettiği evsafta kuvvetli bir cemiyet vücude getirebilmek için, bizim ne kadar radikal ıslahat taraftarı olduğumuzun hikmetini söylemiş oluyorum.„(S.211)

Ve inkılâpçılıktaki isabeti teyit ediyor:

" Geçen dört yılda yüz yıla sığmıyacak işler yapılmıştır. „ (S. 237)

İnkılâpçılık ruhunun başardığı en büyük iş, şeriat nizamından lâik nizama geçmek olmuştur:

" Dinin devletten ve siyasetten uzaklaştırılması da geçen devrede tamamlanmıştır. Vatandaş mabedinde kendi itikadı ve vicdanı ile serbest bırakılmış, onun arık ve temiz imanı bu dünyanın karışık işlerinden kurtarılmıştır. Hiç kimse bir vatandaşa dinî inanından, ibadetinden ötürü bir engel çıkarmağa nasıl muktedir olamıyacaksa, dindar silahı ile de hiç kimse Büyük Millet Meclisinin herhangi bir kanununa, bir vatandaşın emniyet ve haysiyetine dil uzatmağa imkân bulamıyacaktır. Hele dinî bir mevzuu siyaset maksatları için tutak ve basamak yapmak kapısı sımsıkı kapanmıştır. „ (S. 288)

İnkılâpçı olduğu kadar açık fikir-

li ve geniş görüşlü, milliyetçi olduğu kadar beşerî ve insanî, devletçi olduğu kadar halkçı ve hürriyetçi, dünyanın harp sahasında olduğu gibi sulh, kültür ve medeniyet sahasında da en muvaffakiyetli milleti. . . Bunlar, ilk bakışta materyalist ve determinist veya herhangi bir dar görüşün kasnağı içinde sıkışmış telakkilere, birbirine zıt gibi görünen vasıflar, basmakalıp hiçbir ". . . *izm„* in içine alamıyacağı vasıflardır. Fakat, ülkü kuvveti her şeyin üstünde olan bir ". . . izm„ varki bunları topluyor: *Kemalizm.* Muhakkak ki, *Kemalizm,* en büyük kuvvetini ülküden alıyor. Fakat bu ülkü, bulutlar üzerinde uçan, metafizik spekülasyonlar içinde kaybolan bir ülkü değil, dünün ve bugünün hakikatlerinden hız alarak büyük yarının hakikatine zorluklar karşısında irkilmeden koşan bir ülkü, ilimle, açık fikirle beslenen bir ülküdür. Türk inkılâbının felsefî vasfı olarak kabul ebilebilecek olan bu müsbet ilme dayanan realist idealizm İsmet Paşa'nın nutuklarında vedit verici bir kuvvetle kendini gösteriyor:

" Açık ve serin bir düşünce ile yurdu ve ülkeyi mamûr etmeğe çalışmak; işte bugün vatandaşların tek olarak, cemiyet olarak yaşayışlarına yön veren fikir budur. „ (S. 256)

" Hedefe varmak için evvela hedef vazih ve berrak bir surette malum olmak lazımdır. Yanar döner bir ışık, bulutlar içerisinde meşkûk hedefler arkasında koşanların ilk müşkülat karşısında ayakları sürçer. Berrak ve mühim bir hedefe varmak için de bunun dümdüz olduğunu, her türlü müşkülattan âzade olduğunu zannetmek büyük gaflettir. „ (S. 66)

" İlk Başvekil olduğum vakit, elde bulunan bütçenin üçte birinden fazlasını köylü veriyordu.

" Anadolu ortasında teessüs etmiş bir köylü hükûmeti olduğumuz için evelemirde onun yükünü hafifletmeğe cesaretle teşebbüs ettik. Aşar vergisinin ilgası, malî bunyede, yapılmış büyük korkunç bir ameliyat idi. Malî noktai nazardan tehlikeli bir imtihana maruz olan herhangi bir hükûmet, ancak idealist bir köylü âşıkı olmak hasleti ile bütçesinin asırlardanberi alışılmış üçte biri üzerinde böyle bir tecrübeye girişebilir. „ (S. 305)

" Benim gibi hadiselere, hakikatlere hayalsiz, yaldızsız, çırçıplak gözdikmek cesaretine malik olan herhangi bir mesul adam, benim tuttuğum sade yoldan başkasını takip edemezdi. „ (S.302)

" Eğer vergilerimizin ağırlığı, çektiğimiz sıkıntılar bu en zarurî ihtiyaçtan doğmuş ise, milletin varlık meselesi için fedakârlık ettiği meydandadır. Varlık meseleleri maatteessüf fedakârlıksız, sıkıntısız tahakkuk etmiyor. Varlık meselelerinde fedakârlığa, sıkıntıya tahammül etmiyen milletlerin halinden, âkibetinden misal getirmemi ister misiniz? „ (S. 300)

" Senede sarfettiğimiz otuz milyon yüz senede üç milyar lira, yani üçyüz milyon İngiliz lirası eder. Düşününüz ki, bu memleketten daha küçük dünyada birçok memleketler vardır, bir senede 300 milyon İngiliz lirası millî ihtiyaçları için sarfederler. Binaenaleyh, memleketin imarından, bugün şimendifer, yarın su, elektrik vesaire için senede otuz milyon lira sarfetmekten çekinemezsiniz. Bu pa-

rayı arttıracaksınız ve onu yüzlerce sene sarfedeceksiniz.

" Yüksek, medenî, ileri bir millet olmak davası oyuncak mıdır? "(S.312)

Lozan Muahedesinden bahsederken determinizme yer bırakmıyan bir irade kuvvettiyle *" Bu bir tesadüf ve bir lafız değildir; mukaddes bir ideale behemehal vasıl olmak için yürüyen bir milletin istihsal eylediği bir vaziyet ve neticedir. "* diyor. (S. 21)

1922—1338 de verdiği bir nutukta İstiklâl Harbini bir *" medeniyet mücadelesi "* diye vasıflandırıyor ve böyle bir mücadelede bir milletin *" esasen, vicdanen, kalben muhtaç olduğu bir takım evsaf lazımdı,,* diyor. (S.11)

İlimle ideal arasındaki münasebeti şöyle anlatıyor:

" Gûnagûn tesirat altında yalnız ilim ve vukuf kâfi değildir. Fevkalâde bir metaneti asap lazımdır. Hakikaten bir ideale hizmet lazımdır. Fevkalâde bir feragatinefs hissiyle yekdiğerine eklenmek ve yekdiğerine samimî bir müzaharet göstermek lazımdır. " (S. 21)

" . . . ilimsiz hiçbir şey olamaz. Fakat ilimle de, eğer seciye sağlam değilse, bir netice kazanılamaz; korkulur ki ilim zararlı olmasın. " (S. 250)

Yarım bilgili adamların arzettiği tehlikeye çok büyük bir isabetle nazarı dikkati celbediyor:

" İlimde eksik adamların toplanması tamam adamlar veremez. Bin yarım ve bin cahil bir yarımdan daha faydalı olamaz. Fakat daha zararlı olur. Bin yarım adam bir tam adam değildir. İlim müesseselerinden çıkanlar daima iyi yetişmelidir. Siyasette ve idarede en muzur şey, milletler ve cemiyetler için telafisi en zor olan felâket, yarım bilgili adamların salâhiyet sahibi olmasıdır. " (S. 430)

Kötü tesirlerle yolumuzu şaşırmamak için bilgi, ve millî hedeflerimize varma yolunda feragatla çalışmak için ülküye olan ihtiyacımızı şu sözlerle anlatıyor:

" Biz, en çok bilgiye muhtacız: Siyasî ve iktısadî bilgiye.

* * * * * * * * * *

" Dışardan ve içerden her kıyafet ile gelecek süslü zehirlere karşı milletin kendi doğru yolunu şaşırmaması, ancak siyasî bilgiler ile kolaylaşır. " (S. 503)

" Ülkü yolunda gidenlerin sıfatları, çok çalışmak, bedence ve ahlakça, kuvvetlerini vatan hizmeti için artırmak, çok öğrenmek, bahusus her vesile ile öğretmek suretinde sayılabilir. Kötü menfaat kayıtlarından tertemiz olmak, her çeşit fedakârlığa azamî derecede hazır bulunmak, her ülkünün temel yapısıdır. " (S. 503)

" Yeni Türkiye'yi dilediğimiz gibi kurmak, ancak ülkü yolunda yılmaz yolcular bulmak ile kabil olacaktır. " (S. 503)

Titiz bir şefin ve tenkitçi bir milletin itimadına bu kadar uzun zaman mazhar olmuş, belki dünyanın eşsiz bu devlet adamının ağzında hizmet aşkının ve üyküye inanın şimşeklendiğini görüyoruz:

" İktıdar mevkiinin asla teşnesi değiliz. İktıdar mevkiinde ancak milletin vekillerinin itimadiyle, vazife olarak duruyoruz. Ne kadar sert olursa olsun müşkülat karşısında vazifeden çekilmek âdetimiz olsaydı bu

mevkii çoktan terkederdik. Eğer bir gün, millet vekilleri İktıdar mevkiinden bizi affederlerse nefes almak imkânını verecekleri için, kendilerine yalnız müteşekkir oluruz.

" İktıdar mevkiinde şimdiye kadar yapmış olduğumuz hizmetlere ve muvaffakiyetlere istinat ederek de durmuyoruz.

" İktıdar mevkiinde bizi tutan ve milletin vekillerine itimat veren, maziden aldığımız kuvvet değil, istikbale ait fikirlerimizin sağlamlığıdır. „ (S. 325)

Bu son cümleleri yazarken İsmet Paşa'yı Sivas'ta haddinden fazla çalışmanın ulvî solgunluğunu, ve yapmış olduğu büyük işleri, yapmak istediklerinin azameti yanında küçük görmenin vakur tevazuunu taşıyan yüzü, ülkünün kıvılcımlandırdığı gözle - riyle görüyor ve yorgunluğun kıstığı sesini işitiyorum; tıpkı o günkü gibi tüylerim ürperiyor ve gözlerim yanıyor.

Sivas nutku, matbuat kanunu hakkında beyanat (5. 7. 1931), ve İzmirde Gazi heykelini açma nutku. İsmet Paşa'nın bu üç siyasî, içtimaî ve edebî şaheserini her Türk'ün dikkatle okuması lazımdır.

" Cümhuriyet nesli sağ bulundukça, GAZİ'nin hayatı etrafında, yarın gözünü kapadığı zaman ise, onun mefkûresi, onun mezarı etrafında bu memleketin en yüksek hislerini ve emellerini âtiye nakledecektir. Türk milleti, inkılâplarının timsali olarak GAZİ adının örselenmesine asla tahammül et - miyeceksiniz. Bu, daima gözönünde tutulacak millî bir mevzudur. Haricî bir tehlike olduğu zaman ise İsmet Paşa ve genç arkadaşlar, hep beraber GAZİ etrafında daha sıkı toplanarak bütün varlığımızı feda edeceğiz. „

(S. 455) İSMET PAŞA

" TÜRKİYE Cümhuriyeti, kanunî bir Cümhuriyettir. Orada hiçbir zaman diktatörlük yoktur. Hürriyet, kanun vardır.

Şurası muhakkaktır, ki: Gazi'nin, bu Büyük Şef'in arzusu, herkes tarafından tahakkuk ettirilir. Onun bir dediği iki olmaz. Fakat bu onun diktatörlüğünden değildir, bu; Gazi'nin, Türk milletinin ruhunda yarattığı sevgi, yarattığı iytimat yüzündendir. Herkes bilir ki, Gazi, en iyiyi ve en doğruyu düşünür. Herkes bilir ki, o Büyük Reis, yalnız memleketinin menfaatini düşünür. İnkılâpları yaratan, memleketi kurtaran, memlekete şan ve şeref veren Gazi; kurduğu, yarattığı inkılâpların ancak koruyucusudur. Milletin hâkimiyetini, ferdin hürriyetini tesis eden yaratıcı, bunların hilâfına hareket etmez.

Millete bu itimadı telkin etmek, daima milletin menfaatine uygun olanı bulmak ve onu tatbik etmek diktatörlük değildir. Her memlekette gıpta edilen bir şeydir. „

HERRİOT

LONDRA GÖRÜNDÜ (1)

FALİH RIFKI

UMUMÎ tarihin en mesut adamı, 19 uncu asır İngilizidir. İlk baca, ilk çark, ilk ray, büyük sanayi medeniyetinin bu üç temeli Manşötesi'nde atılmıştır. 19 uncu asır İngilteresi, bütün zanaatlarının üstünde, *hayat sanat*'ının kaynağı idi. İngiliz, makinecilikte çoktan hocalığını ve örnekliğini kaybetmişse de, en basit ev eşyasından, en ufak jestine kadar, *yaşayış*'ına herkesin imrendiği insan, gene odur.

Eskidenberi *beyaz medeniyet*'in, Şimal denizi ile Akdeniz arasında nasıl ikiye ayrılmış olduğunu kitaplarda okumuşuzdur: Cermen, Anglosakson ve İskandinavya gurupu ile Latin gurupu, kumral garp ve esmer garp! *Zenciler Kale*'de başlar, bir İngiliz sözüdür.

Bu tasnif daha da ileri gider: Şimal medeniyeti de, ayrıca, Cermen, İngiliz ve Amerikan usluplarına ayrılmıştır. Şimal Amerika'sı ile İngiltere, İskandinavya yahut İrlanda ve Almanya arasında, mesela Brezilya ile Cenubî Fransa, Arjantin ile İtalya arasında oldugu kadar benzeyiş görülmediği söylenir.

Şimal kanı Almanya'da genç, şımarık ve biraz kaba, Amerika'da çok toy ve maddî, biraz katılaşmış olan İngiliz damarında ise pişkin ve kültürlü olsa gerektir. İngiliz kıyılarına bu hayal ile yaklaşıyorum.

İngiltere dendiği zaman, Türk çocuğunun hatırına bacalar, kara asfalt ve kurumlu park manzarsı gelir ve Dûvr iskelesinde fabrika düdüklerinden sağır olacağını, dumandan bunalacağını zanneder.

Halbuki İngiliz kıyıları, karayelin vurup soyduğu beyaz Marsilya toprağı, çıplak Odesa toprağı ve boz Ankara toprağı gibi karşıma çıktı.

Sessiz gardan geçerek vagonun kreton kumaş koltuklarına gömüldüm. Garson, yanımdaki kadının dizleri üstüne bir çay tepsisi koydu.

Ve tren kalktıktan biraz sonra, iki yanımda, ağaçlar, düz yeşil, çevrilmiş çayırlar, ve taze ot üstünde, domuz boyunlu, doymaktan bıkmış iri koyunlar, alçak evler, yağlı boya resimlerdeki İngiliz tabiati belirdi. Pencereyi açsam, İskoç çobanlarının türkü ve kaval seslerini duyacağım gibi geliyor.

---

(1) Londra Konferansı sırasında İngiltereye giden Falih Rıfkı Beyin, konferans hakkındaki mektuplarını ÜLKÜ'nün ilavesi olarak neşretmiştik. Falih Rıfkı Bey, Londra'da iken birçok hususî notlar da almıştır. Şimdi bunları " 8 hafta „ ismi ile bastırmaktadır. Neşrettiğimiz yazı, o eserdeki notlardan biridir.

İngiliz kırlarında Cermen hendesesinden eser yok gibi görünür. Hakikatte hiç el dokunmamış hissini veren bu tabiat üstünde, her çitine pergel dokunmuş olan Alman tabiati kadar uğraşılmıştır.

İdeal iş bölümünde, İngiliz fabrikaları, bizim sarı topraklarımıza, kayalık, tozluk ve kireçlik dağlarımıza ne kadar yaraşırdı, diye düşünüyorum. Ve burada, koyusüt, peynir, bal, yağ ve tahta değirmenlerle, bir çobanlık cennetinin rüyasına dalıyorum.

Bir müddet sonra sağ tarafta kiremit, kömür, istim ve otomobillerle kuşatılmış bir maç göründü. *Bahçeden ev*'e giriyoruz.

Hayalden silkinerek, büyük kudretlerin bir sentezi olan İngiliz adasında olduğumu hatırladım ve birdenbire bütün tabiat bana, bir tank maskesi gibi göründü. Sarı ve yeşil maske, neresine bassanız, bir çelik kabuğa değeceksiniz.

Sıra sıra ufak evler başladı. İstandard evler, fakat hepsi *Hom!* Hepsi çimen ve çayır... Hepsi bahçe ve saksı...

Cenevre'den sonra, gene bu sene, 2 inci defa içimi çektim:

— Sulh, ne güzel şey..

Sulh, burada, bu toprakta, Osmanlı saltanatından daha eski, Adanın şimal ucunda tekevvün kadar eski . . . Anadolu'yu andım. O, şimdi, parçalanmış bir kadın gibi, *Cengl*'de boğuşmuş, yırtıcıların çenesinden çekip kurtardığı etlerinin, kanlarını güneşte kurutuyor gibi, tâ kulağımın dibinde inledi.

İngiltere'nin sulhu kadar harp! Rahatı kadar ıztırap!

Bir kravat gibi örülmüş ve bağlanmış olan bu tabiat, ve kurumuş kara ekmek gibi o toprak...

Bu düşünceyi kafamdan koğmak için pençereye dönüyorum.

Nihayet Londra, küçük evlerden, bahçelerden, maçlardan başlıyarak, kendine alıştıra alıştıra, bir dev gibi, nihayet londra geldi. 70 bin rıhtımlı, 14 köprülü, 6 tünelli Taymis'in siyah suları üstünden, asfalt caddeye atlıyarak otele gidiyoruz.

O kadar benzin kokusu varki öksürüyorum. Kauçuk, katran, benzin ve is...

Duvr'da Avrupa, İngilizin yüzünden bir maske gibi düşüyor; çekilmiş çenenin, kilitlenmiş dişlerin, asık suratın, yan ve yukarı bakışın, hepsinin ilk iskeleden bırakılan o maskeye ait iğreti şeyler olduğunu zannediyorsunuz.

Ve sessiz sedasız, terbiyelerin en güzeli ile, arabadan çantamı alan kapıcı! Onun dudaklarında bütün İngiltere gülüyor.

LÂYİK NE DEMEKTİR?

NECMEDDİN SADIK *Sivas mebusu,*

« . . . *Sen, Galilée, bu mukaddes mah-*
« *keme huzurunda, batıl ve Allahın*
« *mukaddes kelâmına mugayır bir na-*
« *zariyeye inandığınnı ve onu müda-*
« *faa ettiğini ve bu suretle küfürle*
« *maznun olduğunu, yani: ' Güneşin,*
« *kâinatın merkezi olduğunu ve şark-*
« *tan garba doğru hareket etmediğini,*
« *bilâkis küreiarzın hareket ettiğini*
« *ve arzın, merkeziâlem olmadığını,* »
« *Kelamı mukaddese mugayır ad-*
« *dedilen bir fikrin dahi kabul ve mü-*
« *dafaası mümkün olduğunu* „
« *Beyan etmekle, kavanini mu-*
« *kaddesenin bu nevi cürümlere ta-*
« *yin ettiği bilcümle cezalara istih-*
« *kak kesbettiğini ilan eyleriz.* »
« *Seni, bu cezalardan affediyo-*
« *ruz. Şu şart ile ki, bundan evel,*
« *samimî bir kalp ve sahte olmıyan*
« *bir iman ile, huzurumuzda neda-*
« *met edip, yukarıda izah olunan ve*
« *katolik dinine mugayir bulunan kü-*
« *für ve hataları sana vereceğimiz*
« *formül mucibince tel'in edesin.* »
« *Fakat, senin vahim ve muzur*
« *butlanın ve itaatsizliğin tamamen*
« *cezasız kalmamak için, ve istikbal-*
« *de daha müçtenip davranarak diğer-*
« *lerine misal olmak için, emrediyo-*
« *ruz ki, Galile'nin " Dialogues „ nam*
« *kitabı umumî bir kararname ile*
« *menedilsin. Seni de, müddeti ihti-*
« *yarımıza bağlı bir zaman için, hap-*
« *se mahkûm ediyoruz . . .* »

Galileé, inkisizyon mahkemesi huzurunda bir suretle nedamet izhar etti ve altı ay hapiste yattı. Mahkeme huzurunda okuduğu nedamet ve tövbe formülü aynen şu idi :

" Ben, Galileé, hayatımın yetmişinci sâlinde, şahsen adalet huzurunda bulunarak, diz çökmüş bir vaziyette,, ve gözlerimin önündeki mukaddes İncil'e ellerimle basarak samimî bir kalp ve iman ile, arzın hareketi hakkındaki küfrü telin, ve tövbe istiğfar ediyorum. „

Güneşin, sabit bir merkez olduğunu ve arzın güneş etrafında hareket ettiğini söyliyen büyük âlim Galileé, bundan üçyüz sene evel, inkisizyon mahkemesi tarafından, diri diri yakılmağa madkûm edilmiş iken, tercemesini yukarıya yazdığımız karar ile, yaşına hürmeten, hapse ve tövbeye mahkûm edilmişti.

O zaman bütün Avrupa'da, din hakim idi. İlmî düşünceden devlet idaresine kadar her şey, insanların fikriyatı, vicdanı, medenî ve içtimaî muamelatı hep dinin ve mukaldes kitapların, tahakkümü altında bulunuyordu.

Galileé, İncili şerif hilâfına, " Dün ya dönüyor! „ dediği için küfür işlemişti.

Bu hal, yalnız Avrupa'da değil, müslüman memleketlerde de carî idi. Hattâ, dinin ilme ve fikriyata, ruha, ahlaka, kanunlara bu tagallübü bazı sebeplerden dolayı, islam âleminde daha fazla devam etti.

Avrupa'yı ve bütün medeniyet âlemini dinî nasların bu kara tahakkümünden kurtaran, vicdan ve tefekkür hürriyetini ilan eden, ve bugünkü müsbet ilimlerin, bu ilimlerin neticesi olan bütün son asırlar terakkiyatının zuhurunu mümkün kılan hadise " lâiklik „ tir. Medeniyet âlemi, tedricî, fakat çetin mücadelelerle, bu neticeyi tam üç asırda elde etmiştir.

" Laiklik „ ne demektir?

Bizzat kelimenin manası, mevzuun ehemiyetini göstermeğe kâfidir.

Fransızca " Laik = *laïque* „ kelimesi, Yunancada halk manasına gelen " laos „ dan, Latincede " Laicus„ dan gelir. Gerek Yunancada, gerek Latincede, bu kelimenin ifade ettiği mefhum şudur: Rühban sınıfına mensup olmayıp halktan olan..

Çünkü, eski zamanlarda, hemen hemen bütün cemiyetlerde insanlar iki sınıftan mürekkepti: Rahipler sınıfı, yani uhtesinde dinî bir vazife olup, ilâhî bir meratip silsilesine mensup olanlar, bir de, rahipler sınıfına mensup olmıyanlar, yani lâikler...

Lâik kelimesi, sadece içtimaî bir sınıf, " rahiplerden gayrı halk sınıfı „ nı ifade ederken, yavaş yavaş manasını değiştirmiş, siyasî ve idarî bir mahiyet almıştır. Fakat, kelimenin bugünkü manasında dahi, eski tasnifin ruhu kalmıştır. Bugün " laik „ olan bir adam veya bir devlet, Allah ile kul arasında mütevassıt bir sınıf tanımıyor. Lâik devlet, her ferdi, kendi dininde, itikadında hür bırakan insan veya devlet demektir. Lâik olmıyan insan veya devlet ise, Allah namına, din namına yeryüzünde fertlerin vicdanına tahakküm etmek istiyen, Allah ile kul arasına girerek, fikirde, ilimde, ahlakta, kanunda, idarede, hattâ fertlerin hususî ve umumî muamelât ve münasebetlerinde daima ve hep dinî nasların ahkâmını tatbik etmek istiyen insan veya devlettir.

Filhakika, eskiden, din, bilâ istisna bütün iptidaî cemiyetlerde fertlerin bütün mevcudiyetine hâkimdi.

Yalnız müslümanlık, hiristiyanlık gibi büyük ve modern dinlerin ilk zamanlarını değil, hattâ daha eski, daha iptidaî dinleri tetkik ettiğimiz zaman görüyoruz ki, cemiyetlerin hayatını temin eden, fertlerin münasebetlerini tanzim eden yegâne kuvvet dinî hissiyattır.

İptidaî cemiyetlerin tesanüt âmili olan müşterek mâşerî hisler, dinî duygulardır. Fertler, aynı dinî hissiyatı taşıdıkları için — ve sırf bu sebeple — aynı cemiyetin azası olmuşlardır. Bu cemiyetleri idare eden idarî otorite, (bugünkü manasında devlet) kendisi ve herkesin fevkinde dinî kudsiyet izafe edilmiş olan fertlerde toplanırdı. İptidaî cemiyetlerde, av avlamak, balık tutmak gibi, ferdin her günlük muamelâtından, aile kurmak, harbe gitmek gibi işlere kadar, her şey dinî idi. Cemiyetin matemleri, meserretleri, neşe ve kederleri, iktısadî bolluk, yahut mahsul kıtlığı, kuraklık, müstevlî has-

talık, zümrevî veya ferdî bir felâket, zafer veya mağlubiyet, hep dinî bir mahiyet iktisap ederdi. Bu cemiyetlerin mevcudiyeti, tesanüt âmili, dinî hissîyatın kuvvetine bağlı olduğu için, bu hissiyatı gevşetmemek, zaman zaman takviye etmek için, içtimaî zümre toplanır, fertler arasındaki müşterek dinî duygular coşkun ve galeyanlı hallere sokulurdu. Bayramların, müşterek ve toplu ibadetlerin, âyinlerin, raksın, musikînin menşeini, içtimaiyat ilmi bu suretle görüyor.

Hulâsa, iptidaî cemiyetleri tetkik ettiğimiz zaman şu neticeye varıyoruz: Bugün, medenî ve müterakki cemiyetlerde birbirinden ayrı olarak müşahede etiğimiz içtimaî müesseselerden (ahlak, hukuk, devlet bediiyat v.s.) hiçbiri yoktur. Bütün bu müesseseler, tek bir hâkim müessese içinde mündemiçtir: Din... Dinî hisler ve dinî ibadetler, hem fertlerin, hem cemiyetin bütün düşüncesine, bütün hareketlerine, bütün muamelâtına hâkimdir. Bugün medenî cemiyetlerde

Bu hal, pek ufak farklarla, Kurunuvustâ cemiyetlreine kadar devam etti.

Kurunuvustâda, hemen hemen aynı manzarayı görüyoruz: Krallar, kendilerine izafe edilen kudsî bir kıymete maliktirler, Allah ve din namına idare ederler. Cemiyetlerin vahdet ve tesanüt âmili, müşterek dinî hissiyattır. Fikrî hürriyet yoktur. Vicdan hürriyeti yoktur. Her fert, dinî naslara göre düşünmeğe mecburdur. Bir tek ilim vardır: İlâhî ilim, yahut bundan çıkan skolastik felsefe. Bütün ilim, dindedir. Yegâne ulema sınıfı, rahiplerdir, hocalardır. Ahlak, dindedir. Fertlerin bütün medenî, içtimaî muamelâtı dinî ahkâma tabidir. Hukuk, dindir. Mahkemeler, dinîdir.

Sokrat'ı dinî ahlaktan farklı bir ahlak telakkisini gençlere telkin ettiği için, eski zamanlarda dinî bir mahkeme, dinî ahkâma göre nasıl ölüme mahkûm etti ise, Kurunuvustada, gene dinî mahkeme, âlim Galileyi, ilmî düşüncesi mukaddes kitabın ilmine uymadığı için hapse mahkûm etti.

İslam veya hiristiyan memleketlerinde, vaziyet tamamen bu idi.

Medeniyet âlemi, fikri beşeri hürriyete kavuşturmak, ilmî, müsbet düşünceyi mübah kılmak için çok uğraştı. Beşerin en asîl cidali, vicdan ve fikir hürriyeti için açtığı bu çetin mübarezedir.

Onyedinci asırdan itibaren, fikrin ve içtimaî müesseselerin yavaş yavaş dinden ayrıldığına şahit oluyoruz. Tabiat ilimleri, müsbet ilimler, ancak laik tefekkür sayesinde mümkün olmuştur.

Lâiklik, evvela idarede, siyasette, devlette değil, bunların temeli olan fikirde ve felsefede başladı. Esasen idare, fen, ahlak, hukuk, bediiyat gibi çok tatbikî ve amelî müesseselerin kaynağı fikir ve felsefe değil midir?

Fikrin ve felsefenin kurtuluş hareketine onyedinci asırda başlandı. O zamana kadar, bütün fikir işlerinde, felsefede, ilâhiyat = teoloji hâkimdi. Her bilgi, yani ilim, insanlara, ve ancak bir sınıf insanlara vahiy ile malûm olurdu.

İlmî, felsefî taharriyatta, dinî naslardan ilk kurtulan, ve lâik düşünceyi tarihte ilk tatbik eden feylesoflar, Bacon, Descartes, ve Pascal'dır. Bu, üç büyük feylesof, ilmî tetkikatı, yeni bir yola soktular. Daha evel, Sokrat nasıl felsefe ve ahlakı semadan yere indirdi ise, bunlar da ilmî düşünceyi, ilâhiyattan kurtardılar, hadiselerin müşahede ve tecrübesine irca ettiler. Bu sayededir ki, onyedinci ve onsekizinci asırlarda, kâinatın ve insanın izahı papasların, ve ilâhiyatçıların elinden kurtuldu. Artık, din kendi sahasında kaldı. İlim, hür düşünce ile serbeset çalışmağa başladı. Tabiat ilimlerinin teessüsü bu tarihte başlar, ilim gökten yere iner. Nasıl ki, bizde de, eskiden " ilim „ , " ulema „ , " kütübü ilmiye „ , " kisvei ilmiye „ tabirleri yalnız medrese ilmine, medrese mensuplarına hâs bir imtiyazdı. Diğer bütün müesseseler gibi, ilmin dinden ayrılması, bizde Avrupa'dan çok sonra vuku bulmuş bir hadisedir.

İlim ve felsefeden sonra, ahlak ve hukuk müesseselerinin dinden ayrı ve müstakil bir şekilde taazzuvunu görüyoruz.

Eskiden yegâne ahlak, din idi, ve ahlakın müeyyidesi olan hukuk da vahiy ile nazil olmuştu. Allah ve hukuk, tamamen dinî olunca, ahlakın tanzimi ve kanunların tatbiki ile mükellef olan mahkemeler de bittabi dinî olacaktı.

Fakat, vaktiyle, bütün hayat, tesanüt kuvvetini dinden alan iptidaî cemiyetlerin ahlak telakkisi nasıl, bizzarur dinî ise, şimdi vahdet ve tesanüt membaı başka yerlerde olan modern cemiyetlerin ahlak telakkileri de bugünkü mâşerî hissiyatın mahiyetinden sadır olur. Bu suretle, büyük dinlerin asırlardanberi tesis ve teşkil ettikleri dinî ahlak yerine, kanunlarını, mebdeini ve gayesini ancak insandan soran laik bir ahlak teessüs etti. Ahlakî kaideleri vücude getiren şey, filan veya filan dinin lâyetegayyer nasları değil, cemiyetin mütemadiyen değişen, yani ahlakın dinler ile münasebeti kalmadığı artık münakaşaya bile değmiyen bir mevzudur. Eğer, dinin ahlak üzerinde tesiri kalsaydı, aynı dine mensup olan cemiyetlerde muhtelif ahlak telakkilerine tesadüf edilemezdi. Halbuki, iki müslüman memleketinde büsbütün farklı ahlak kaideleri görüyoruz. Diğer tarfatan, ayrı ayrı dinlere mensup milletlerde ise, aynı ahlak endişelerine şahit oluyoruz. Demek ki, ahlakın esası, artık din değil, kültürdür. Ahlak ile dinin ayrı ayrı şeyler olduğunu isbat eden başka bir müşahede daha var: Birçok mütedeyyin, mütaasıp insanlar vardır ki, bugünkü medenî manasında ahlaksızdırlar. Ne kadar dinsiz insanlar görülür ki, ahlak ve fazilet nümunesidirler !

Ahlak, dinden ayrılınca, bir cemiyetin ahlakî kaidelerinin ifadesi olan hukuk da lâikleşti. Hırsızlık etmek, adam öldürmek, hilekâr olmak, kadına tasallut etmek gibi gayrı ahlakî addedilen hareketleri ceza kanunu tecziye eder. Ahlak lâikleşince, ceza kanunu da lâikleşti. Bunun içindir ki, bizde bile, en evel lâikleşen, dinî ahkâmdan kurtulan kanun, ceza kanunu olmuştur. Çünkü, eğer bu ceza

kanunu lânkleşmeseydi, gayrı ahlakî fiilleri dinî ahkâma göre cezalandırmak lazım gelirdi!

Fertler arasındaki muamelât ve münasebetleri tayin ve tanzim eden hukukun ve bunların ifadesi olan kanunların (izdivaç, aile, veraset, ticaret hukuku, nihayet kanunu medenî gibi) daha geç lâikleşmesi bunların daha muğlak olmasından ve bu sahada tatbik edilen dinî ve şerî ahkâmın, bugünkü medenî muamelât ile ne derece gayrı kabili telif olduğunun fertler tarafından çok geç hissedilmesinden, zararlarının derhal farkına varılmasından ileri geliyor. Ceza kanunu, doğrudan doğruya maşeri vicdanın ifadesidir. Halbuki diğer kanunların tesirini, âmmenin vicdanı çok ağır ve noksan hiseder. Bunun içindir ki, bir kanunu medenî tanzimi için, Türkiye'de muazzam inkılâplar yapmış, hakikî bir teceddüt fırkasının iş başına gelmesi lâzımdı.

Ahlak, kanunlar, lâikleşince dinî ahkâm, medenî muamelâttan ayrılınca, bunların tatbiki ile mükellef olan mahkemelerin lâikleşmesi mantıkî, zarurî bir neticedir.

İlim, ancak müsbet ilimler olunca, ilmin esasını serbest düşünce ve vicdan hürriyeti teşkil edince, din yalnız fertlerin vicdanına ait bir itikat, bir iman haline gelince mekteplerin lâikleşmesi da lazım geldi. Fakat, bunun için, daha mühim ve katî bir tekâmül lâzımdı. Hür düşüncenin teessüsü, fikrin ve felsefenin ilâhiyattan kurtulması, ilmin serbest olarak teşekkülü, ahlakın dinden ayrılması, medenî dünyanın kendi kendine elde ettiği, tedricî bir tekâmül eseri olan bir zaferin neticesidir. Mekteplerin, tahsil ve terbiyenin lâikleşmesi için, daha evel maarifi elinde tutan devlet müessesesinin lâikleşmesi zarurî idi. Devletin lâikleşmesi bütün bu hareketin esasını teşkil eder. Fakat, diğer taraftan denilebilir ki, lâik devlet, ancak hür düşüncenin, vicdan hürriyetinin, müsbet ilmin zaferinin bir neticesidir. Eğer, fikirlerde bu hür düşünce kabiliyet ve imkânı husûl bulmasaydı, eğer asırlarca mücadele neticesi, müsbet fikir, ilâhiyat tasallutundan kurtulmasaydı, devletin lâik olmasına, ne imkân, ne de lüzum kalırdı. Bunun içindir ki, lâik devlet müessesesi bu muazzam tekâmülün tekevvünü mahiyetindedir. Fakat bizim gibi dinî idarelerin, medenî dünyanın üç asır evel terkettiği köhne akidelerle millet idare eden saltanat ve hilâfet müesseselerinin daha düne kadar hakim olabildiği memleketlerde, ilmi kelamın, fıkhın, medresenin, şeriye mahkemelerinin müsbet ilim telakkileri ile yanyana yaşadığı memleketlerde lâik devlet, diğer müesseselerin lâikleşmesi için şart olmuştur. Diğer memleketlerde, fikir hayatının ve ilmin lâiklemesi, devletin lâik olmasını intaç eder. Bizde lâik devlet, bu içtimaî terakki ve tekâmülün hem mürevvici, mübeşşiri, hem bekçisidir.

Bu noktai nazardan, Cümhuriyet Halk Fırkasının esasları meyanındaki lâik devlet telakkisi, Türk inkılâbının temelini teşkil eder.

Lâik devlet, fertlerin dinine karışmıyan, vatandaşları, dinî itikat

ve ibadetlerinde tamamen serbest bırakan, Allah ile kul arasında mutavassıt, ve tufeylî sınıf tanımıyan devlet demektir.

Nasıl lâiklik, kelimenin manası itibariyle, dinsizlik demek değilse, lâik devlet de din düşmanı demek değil, din işlerine karışmıyan, din ile dünyayı birbirinden ayıran devlet demektir.

Lâik idare, vatandaşların dinsizlerine hiç karışmaz. Hattâ, hiç kimsenin, herhangi bir behane ile, fertlerin vicdanına tahakküm etmesine razı olamaz.

Lâik devlet, vatandaşları kendi dinlerinde, itikat ve ibadetlerinde tamamen serbest bırakır. Fakat, hiç kimsenin din namına, dünya işlerine müdahalelerine de tahammül edemez.

Lâik devlet, memleketi idare etmek için hazırladığı kanunları, yalnız memleketin ve milletin medenî ihtiyaçlarına, asrın zaruretlerine göre tanzim eder. Bu kanunların ve nizamların tanziminde, yalnız müsbet düşünceden, ilimden ilham alır. Dinî ahkâm ile aslâ mukayyet olmaz. Dini yalnız vicdanlara terketmiştir. Onu, fertlerin, hususî ve mukaddes malikânesi addeder. Oraya müdahale, din namına değil, sırf vicdan hürriyeti namına memnudur.

Hulâsa, lâik devlet, bu asra, medenî dünyaya, ilme, ahlaka uygun bir devlettir.

Lâik devlet, beşeriyetin fikir ve vicdan hürriyeti itibariyle, en son tekâmül merhalesi olan (tesamüh = tolérance) ifade eder. Kendi imanının kıymetini bildiği kadar, başkalarının itikatlarına da hürmet eder.

Dinî devletlerde (teokrasilerde) tesamüh yerine teassup hakimdir. Başkalarının vicdanî kanaatlarına hürmet etmek şöyle dursun, muayyen bir itikadı, herkese cebren kabul ettirmek ister. Teokrasilerde fikir ve vicdan hürriyeti yoktur.

Lâik devletlerde, devlet, cemiyetin mümessilidir. Devlet reisi, milleti temsil eder. Fertler arasında hukuk müsavatı vardır.

Teokrasilerde, devlet reisi, dinî ve kudsî bir sıfatı haizdir. Yeryüzünde Allahın vekili, yahut gölgesidir. Vatandaşlar hukukî müsavat yerine, bir meratip silsilesi ve imtiyaz carîdir. Teokrasilerde, yani lâik olmıyan devletlerde hiçbir zaman demokrasi olamaz.

Bu hususta iyi bir fikir hasıl olmak için, lâiklik aleyhtarlarının mutalealarına bakalım. Bilhassa Fransa'da, papaslar, lâiklik aleyhine mütemadiyen eserler neşrederler.

Rahip P. Emonet (Dictionnaire apolagétique de la foi catholique) de lâikliği şu suretle tarif ediyor:

" Lâikliğin itiraf ettiği esaslı prensipi, görülüyor ki, ne dinsizlik, ne de Allahı inkâr değildir. Lâikliğin esası, dinin herkese ait, tamamen hususî ve şahsî bir mesele olmasıdır. Lâiklik, dinin, ferdî vicdan haricindeki otoritesini inkâr demek, kiliseyi (yahut dini) ruhları idare eden bir kuvvet olarak kabul etmemektir. Lâikleşmiş devlet, ancak haricî dinî rabıtalardan münezzeh ferdî vicdanlar kabul eder. . . "

Lâiklik aleyhinde bulunması pek tabiî olan bu rahibin, tarifini okumak

lâikliğin dinsizlikten ne kadar uzak olduğunu anlatmağa kâfidir.

Rahip Emonet, gene diyor ki :

" *Lâiklik, en son ifadesini demokraside bulur. Demokraside, iktıdar, hukuku hükümrâniye sahip olan halkın vekâleti ile aşağıdan başlar. Bunun zıddı olan teokraside (dinî devletlerde) hükûmet kudreti, intihap ve kudsiyet tarikiyle yukarıdan iner.*

Demokrasilerde Allahın hiçbir hissesi yoktur. Her şey insandan gelir. „

Lâikliğin en koyu düşmanları, uzun asırlar din vasıtasiyle insanların fikir ve vicdanına, felsefeye, ilme tahakküm etmiş olan papaslar bile, bütün tarafgirliklerine rağmen hakikatten pek az ayrılabiliyorlar.

Esasen fikrî ve ilmî tekâmülün öyle bir merhalesinde bulunuyoruz ki: " Lâiklik iyi midir, fena mıdır? „ diye bir suale mahal klmamıştır. Bu mesele bütün medenî dünyada halledilmiş, artık münakaşa mevzuu olmaktan çıkmıştır. Nasıl ki, müsbet ilimlerin faydası var mıdır, yok mudur? Tarzında bir münakaşaya yer kalmamıştır. Lâiklik, bazı fertlerin arzusu neticesi olarak ortaya atılmış bir nazariye değil, eşya ve hadisatın zaruretlerinden doğmuş bir neticedir. Lâik devlet, beşeriyette uzun bir tekâmülün mahsûlüdür. Devlet, her yerde lâikleşmiştir. Çünkü, fikre ve müesseselere hakim olan, her nevi kuvvet ve otoritenin ilk membaı olan din, yavaş yavaş bu sıfatını kaybetmiş, ferdî vicdanlara inhisar etmiştir. Dinî devlet Kurunuvustâya mahsus bir müessese idi. Öyle bir devre mahsus ki, dünyanın yuvarlak olduğunu ve döndüğünü iddia etmek, en büyük küfür diye resmî mahkemeler tarafından tecziye olunuyordu!

Dinî devlet, yani fertlerin vicdanına, vatandaşların düşünüş tarzlarına müdahale eden, ve millet namına değil, Allaha vekâleten hükûmet süren devlet, fikribeşerin (Auguste Conte'un tabiriyle) metafizik devresinin mahsulü idi. Lâik devlet, müsbet ilimler merhalesinin mevlududur. Tabiate emretmek, tabiat kanunlarını keyfimize göre tedvir etmek ne kadar imkânsız ise, hadisatın iirademiz haricindeki yürüyüşünün neticesi olan lâiklik cereyanını durdurmak o derece gayrı mümkündür.

Hulâsa, lâiklik, fikir sahasında, beşeriyetin metafizik ve skolastik felsefeden kurtuluşu, her türlü dinî kayıtlardan âzade, hür düşünce sayesinde tabiat hadiselerini müşahede ve tecrübe ederek müsbet ilimlere varması demektir.

Lâiklik, manevî sahada vicdan hürriyeti demektir. Vicdan hürriyeti, kendi iman ve itikatlarına başkasının tahakküm ve tasallutunu kabul etmemek, bilmukabele, başkalarının vicdanına karışmamaktır. Lâiklik, taassubu kaldırır, onun yerine tesamühü ikame eder.

Lâiklik, ahlakî sahada, hayru şerrin membaı, insanî olduğunu kabul etmektir. Ahlak, din korkusu ile fenalıktan içtinap etmek değil, içtimaî vicdanın bir mahsûlüdür. Müsbet usullerle tetkik edilen bir mevzudur. Ahlakî kaideler, ilâhî iradenin insanlarda tecellisi değil, içtimaî ve mâşerî vicdanın tezahürüdür. Bu-

nun içindir ki, insanlar arasındaki medenî ve içtimaî muamelâtı, münasebetleri idare eden kanunlar, eski asırlarda olduğu gibi, kavanini ilâhiye, ahkâmı şeriye değil, içtimaî kanunlardır. Bunlar da dinî naslardan değil, millî iradeden sadır olur.

Lâiklik, siyasî sahada, din ile devlet işlerinin ayrılması demektir. Bu da, bütün müsbet cereyanların hassasıdır. Asrın en büyük mümeyyiz vasfı olan vicdan ve fikir hürriyeti, devlet müessesesini mektepte ve mahkemede, kaunn ve nizamlarda dinî hislere karşı — düşman değil — bîtaraf olmağa sevketmiştir.

Lâik devlet, — lâiklik düşmanı papasların bile itiraf ettikleri gibi — dinsiz, yahut dine aleyhtar devlet değildir. Dine ve dinlere hürmet eden vatandaşların vicdanına, itikat ve ibadetlerine karışmıyan, fakat, dinî endişeleri de kendi işlerine sokmıyan cemiyet dahilinde dinî imtiyazlar ve dinî mutavassıtlar tanımıyan, hulâsa dini, yalnız Allah ile kul arasında, vicdanî, ferdî, hususî bir mesele telakki eden devlettir.

Bu izahat, Cümhuriyet Halk Fırkasının programındaki lâiklik bahsini daha iyi anlamağa yardım eder.

Fırka programında deniliyor ki:

" *kanunların, nizamların ve usullerin, ilim ve fenlerin muasır medeniyeet temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini prensip olarak kabul etmiştir.*

Din telakkisi vicdanî olduğundan, Fırka, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı milletimizin muasır terakkide başlıca muvaffakiyet âmili görür. „

Birinci fıkrada, devlet idaresine ait kanun ve nizamların, muasır medeniyete ilmin temin ettiği esasa ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılacağı kabul edilmiştir.

Bu, demektir ki, C. H. Fırkası, teokratik ve dogmatik, yani mezhebî ve nassî görüşlere itibar etmez, ancak ilim ve fenne göre hareket eder; metafizik, mabadüttabia endişeleri değil, yalnız dünya ihtiyaçlarını nazarı dikkate alır.

İkinci fıkra, din telakkisinin sırf " vicdanî „ olduğunu beyanlı ediyor. Bundan maksat, dinin, ferdî vicdan haricinde, içtimaî bir nizam ve kudret âmili olamıyacağını, eski cemiyetlerde ve Kurunuvustâda görüldüğü gibi, dinî itikatların, vicdan haricinde, bir tarzı tefekkür, bir tarzı hareket âmiri addedilemiyeceğini söylemektedir.

Görülüyor ki, Fırka programının bu maddesi, izahına çalıştığımız uzun tarihî tekâmülün hulâsası mahiyetindedir.

İddia edebiliriz ki, programın bu birkaç satıriyle ifade edilen noktai nazar, Türk inkılâbının en muazzam, en şerefli sayıfasıdır.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve BİR TERBİYE ESASI

NUSRET KEMAL

" Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.,,
GAZİ

" Askerî vazifelerde, ordulara bir şehir, bir ırmak, nihayet, gene mahdut bir mıntaka gösterilmek âdet iken, GAZİ Başkumandan, kocaman bir denizi hedef göstermiştir. Akdeniz, binlerce senedenberi medeniyet havzası ve dünya siyasetinin geçididir. GAZİ, meydan muharebesini müteakip, o meydan muharebesinin neticesini ifade eden hedefi değil, Akdeniz siyasetinde ve Akdeniz medeniyetinde Türk milletinin layık olduğu yüksek mevkii almak hedefini göstermiştir. „ *İSMET PAŞA*

« " O „ nun emriyle size her gün daha ziyade tekemmül ettirilecek bir bilgi evi kurduk, dünyanın en büyük âlimlerinden muallimler getirdik; size her türlü inkişaf âmillerini temin için uğraşıyoruz. Bundan istifade etmelisiniz. Çalışınız, insaniyete ve Türklüğe hizmet ediniz. »
HİKMET

TÜRK inkılâbının birinci plandaki vasfı, bütün hadiselerinin açık olarak gösterdiği üzere, materyel olmaktan ziyade kültüreldir. Türk inkılâbı, bir geri şark zihniyetinden ileri garp zihniyetine geçmiştir. Büyük Rehber, Türk kültürüne en ileriyi de geçmek emrini vermiştir. Ancak bu kültür inkılâbının tahakkuk etmesiyle dir ki, memleket bütün millet ölçüsünde geri teknikten ileri tekniğe geçmek lüzumunu duyacak ve imkânını bulacaktır. ancak kültürünün, bütün ülküleriyle, inkişaf ederek doğru yolları göstermesiyledir ki, Türkiye, beşeriyet ailesi içinde payına düşen iktısadî rol ve maddî ve manevî yapısına uygun iktısadî kurum yolunda yürüyebilecektir.

Binaenaleyh, Büyük Millet Meclisinin senelerdenberi bir darülfünun ıslahı şeklinde tasarlamakta olduğu işin bir üniversite inkılabı olarak neticelenmesi, ancak tabiî addolunabi - lir. Üniversite inkılâbı, yapılmış değil, başlanmıştır. İnkılaplar yapıl - maz, başlanır. İnkılâbı ilk hamleden ibaret sananlar, yanılır. İnkılâbı, yolu açmak ve yeni inkişaf için temeller atmak, diye anlarsak, üniversite inkılâbı, yolu açmak olan ilk hamlesini yapmış ve inkılâbın ikinci ve daha mühim safhası olan muayyen ve yakın hedeflere doğru berrak bir şuur ve devamlı ve sıkı bir gayretle yürümek yoluna girmiştir. İstanbul Darülfünunu, şüphesiz, her yaşıyan şey gibi, tekâmül etmekte olan bir müessese idi. Fakat, inkılâpçı Türk rejimi, hedfelerine varmak için tekâmülün ağır gidişini bekliyemezdi. Tekâmül, gözleri bağlı bir sürünün do-

lambaçlı ve çukurlu - tümsekli bir yolun düz kısımlarında alabildiğine yürümesine, fakat çukurlarda ve tümseklerde tökezliyerek, köşelere çarparak, tabiat ve cemiyet kuvvetlerinin amansız kırbacı altında sağ kalanların ve yolu bulanların, ileri yürümesi, diye anlatılabilir. Düz yolda tekâmül ile inkılâp, aynı süratle gidebilirler. Fakat, çukurlara, tümseklere ve dönemeçlere gelincedir ki, tekâmül yaya kalır, inkılâp ise atlar, geçer. Son zamanlarda çukurlar ve dönemeçler, o kadar çoğalmış ve kırbacın inişi, o kadar şiddetlenmiştir ki, bu gözü bağlı gidişin, çıkar yol olmadığını anlıyanlar artmaktadır. Beşeriyet, artık tekâmülünü kendi eline almak çağına, gözünü açıp tabiatin ve cemiyetin açık bıraktığı yolda şuurla ileriye yürümek kudretine ermiştir. Ancak bu çetin yolun engellerini muvaffakiyetli hamlelerle aştığı takdirdedir ki, kırbaç sırtında şaklamıyacak ve insan, azamî hürriyetine kavuşacaktır.

Bu inkılâp görüşünün bütün dünyada kök salmağa başlamış olmasıdır ki, her yerde bir üniversite inkılabına yol hazırlamaktadır. Türk inkılâbının bu işte de öncülüğü ma - nasını bütün dünyanın anlaması icabeden çok mühim bir başlangıçtır.

Üniversite, fikir ve müessese olarak asırları kucaklıyan bir ömre ve hadisata meydan okuyan iddialara sahip - tir. Fakat dünyaya yolunu gösterecek rehberler olmak iddiasını güden üniversiteler, şimdiye kadar birer uysal olmaktan ileri geçememişler ve hadisatın, cemiyetin kör yürüyüşü, onları da peşine takıp sürüklemiştir. Arada sırada çıkan birkaç " cins „ adam müstesna olmak üzere, üniversiteler rehber değil, " kösemen „ bile güç yetiştirmiştir. Ondokuzuncu ve yirminci asrın tüccar zihniyeti, birçok üniversiteleri hayat hünerlerini en iyi yapan, tehlikeli perendeleri muvaffakiyetle atan, kendini iyi ve az bildiğini çok satan ehliyetnameli canbazlar yetiştiren birer *sirk* haline getirmiştir. Bu tüccar zihniyetinin dahi malı olmıyan Osmanlı Darülfünunu ise, çetrefil adıyle insana uzun zaman " İlmi nücum „ ve " İlmi si - ma „ yı hatırlatmıştır. Bu üniversitelerin hakikî ilim, fikir ve kültür cephesi, bu kadar zayıf kalmış olmakla beraber, tatbikî ilim cepheleri çok kuvvetlenmiştir; yani üniversiteler birer yüksek sanat mektebi haline gelmiştir.

İlim iki kısımdır: Saf ilim, tatbikî ilim. Şüphe yok ki, ilmin her iki şubesi de muhteremdir. Fakat iki şubeyi temsil eden müesseseleri, maksat ve çalışma tarzları itibariyle ayırmak lazımdır. Böyle bir ayırmada kültür ve medeniyetin rehberliğini saf ilme ve üniversiteye, ve ilmin maddeye tatbikini de tatbikî ilim ve yüksek sanat ve meslek mekteplerine vermek doğru olur. Bu vaziyet, önümüze yakın geleceğin en mühim meselesini çıkarır: Böyle bir ayırma demokrasiye zıt değil midir? ve bir fikir ve kültür aristokrasisine yol aç maz mı?

Bu mesele üzerinde düşünmek için demokrasi rejiminin bütün terbiye sistemini mütalaa etmek lazımdır. Demokrasinin en değişmez esası, herkese her sahada aynı fırsatları ver -

mek olduğuna göre, terbiye sahasında da herkese ancak fıtrî kabiliyetlerinin hudutlıyabileceği bir müsavi fırsat zemini hazırlaması icabeder. Yani herkesin ilk tahsilden, yüksek tahsile kadar müesseselenmiş bütün tahsili, fıtrî kabiliyetleri müsait olduğu ve kendisi istediği takdirde, önünde hiçbir engel olmaksızın tamamlıyabilmesi lazımdır. Burada iki kayıt görüyoruz: Fıtrî kabiliyet ve istek. Bir ferdin fıtrî kabiliyetini arttırmak kimsenin elinde olmadığına göre, bu kaydı bir zaruret olarak kabul etmek lazımdır. Bu demektir ki, fıtrî kabiliyeti aşağı olan bir çocuğu kabiliyetinin çizdiği huduttan öteye okutmağa çalışmak abestir; bu çocuğu tabiatin kalmağa mecbur ettiği yerden ileriye götürmeğe çalışmak, demokrasinin vazifesi değildir. İstek kaydı ise, münakaşa edilebilecek bir noktadır. Demokraside, ferdin hürriyeti esastır, şu şartla ki, fert, bu hürriyeti kendi aleyhine ve cemiyetin aleyhine kullanmasın; netekim, demokrasi, bir insanın başkalarını öldürmesine olduğu gibi, kendi kendini öldürmesine dahi mani olmağa çalışır. Hattâ, içki, kumar, sefahet gibi daha az zararlı itiyatlardan da ferdi uygun tedbirlerle menetmeğe çalışmak, demokrasinin vazifeleri arasındadır. Ancak demokrasi, bu menfi işleri men yolunda terbiyeden daha tesirli bir vasıta bulmuş değildir. Bir insanın kendi kendini terbiyeye arzetmesi, cemiyetin terbiye vasıtalarından kendi şuuriyle faydalanması için de demokrasinin fertlere bu arzuyu telkin etmeğe ve yol üzerindeki engelleri temizlemeğe çalışmaktan fazla yapabileceği bir şey yoktur. Tahsili, bütün dereceleriyle bütün vatandaşlara mecburî kılmak aşırı bir utopyadır. Yalnız, iyi ile kötüyü zekâlarının kâfi derecede inkişaf etmemiş olması dolayısiyle ayırt edemiyecek olan küçük çocuklar içindir ki, demokrasi, ilk tahsili mecburî kıl - makla mükelleftir. Türkiye gibi vasıtaları kıt ve malî vaziyeti hudutlu bir memlekette ise, ilk tahsil mecburiyetinin hududu ve tatbik tarzı çok düşünülecek bir meseledir. İlk tahsil mecburiyeti, bütün müstakbel vatandaşlardaki kabiliyetleri meydana çıkarmak için tek vasıtadır.

Bu suretle, hududu ve tatbik tarzı için ihtiraz kayıtları koymakla beraber, ilk tahsilin mecburiyeti aleyhinde hiçbir şey söylenemez. Fakat, yukarıda ileri sürülen sebeplerle tahsilini ilk dereceden sonra değil mecburî yapılması, hattâ çocukların ve gençlerin orta ve yüksek mekteplere gelişigüzel dolmaları da istenilecek bir şey değildir. Gerek beyhude para ve zaman israfının önüne geçmek, gerekse bir takım gençleri yanlış yollarda beyhude didinmekten korumak ve en müsteitleri ötekilerin frenin - den kurtarmak için orta ve yüksek tahsil müesseselerinin girme ve bil - hassa çıkma kapılarına demokrasi mefhumiyle en çok uzlaşabilir birer süzgeç koymak zarurîdir.

Şöyle bir itiraz akla gelebilir: Demokrasinin gayesi, engelleri kaldırmak iken, yeni yeni engeller koymak doğru mudur? Söylemek istediğim süzgeçler, fırsatların önüne set çeken engeller değil, vasattan aşağı olmıyan kabiliyetlere kapı bırakmakla

beraber, bilhassa kabiliyetli gençleri seçmek ve bunları yetiştirmek üzere hususî kolaylıklar yapmak için kullanılacak süzgeçlerdir. Süzgeçler, talebenin kafasında kaç numaralık bilgi olduğunu tartan kantarlar değil, ruhî kabiliyetlerinin kemiyet ve keyfiyetini araştıran tahliller olmalıdır. Tahlillerde, bilhassa başlangıçta, hatalar olması tabiîdir. Fakat, zaman ve tecrübe ile hataların yüzde nisbeti azalacaktır. Kapı açık olduğu için tahliller cesaret kırıcı tarzda yapılmadığı takdirde haksızlığa uğrıyanlarda yanlışlığı kendi cehtleriyle ve zamanla tamir edebileceklerdir. Yüksek tahsil müesseselerinin kapıları mümkün olduğu kadar az kaydüşartla herkese açık olmalı, hattâ elinde bir ilk tahsil vesikası dahi olmıyan bir genç, mahallî makamların teklifiyle Kars'tan devlet hesabına seyahat edip üniversiteye gelerek kendisinden istenilen malûmat imtihanından ve ruhî tahlilden geçip, üniversiteye girebilmeli ve lazım olan liyakati gösterdiği müddetçe, devletin kanadı altında yaşıyarak memlekete bir ilim ve kültür rehberi olarak yetişebilmeli - dir. Yüksek sanat ve meslek mektepleri için de aynı kuvvetle aynı esası ileri sürmek doğru olur.

Memlekete, başladığı büyük kültür ve medeniyet savaşında lazım olan rehber zümre, ancak bu suretle yetiştirilebilir. Şüphe yok ki, aynı zamanda, bu rehber zümrenin, üzerinde çabuk semere alarak işliyebileceği bir halk kütlesini de geniş bir halk terbiyesi sistemiyle yetiştirilmek lazımdır. Netekim, Türk rejimi bir taraftan da geniş bir halk terbiyesi sisteminin temellerini atmaktadır.

Gelelim, böyle süzgeçlerden geçirilerek memleketin teşkilatlı ilim, kültür ve sanat kademelerinin en yükseğine çıkarılan " rehber zümre „ bir fikir aristokrasisi tehlikesi arzetmez mi?, meselesine. Konulan süzgeçlerin, tıpkı muayyen gazlara göre tertip olunmuş zehirli gaz maskeleri gibi, aristokrat ruhlu insanları içeri bırakmaması lazım olduğu gibi, giren gençlerde de, takip edecekleri hazırlanmanın ruhu itibariyle, aristokrasiye kaymaların yer bulmasına imkân yoktur. Halk terbiyesi vasıtasiyle halkte kuvvetlendirilmiş olacak demokrasi ruhu da bunu önliyecek daimî bir mürakabe kuvveti olacaktır. Hürriyet ve istiklâlin kaniyle yuğrulmuş bir milletten yetişen ve memleketinin ve dünyanın ıztıraplarına, her türlü maddî ve manevî dertlerine çare bulmak, milletini beşeriyet ailesi içindeki rolünü yapmağa yöneltmek işini ülkü edinmiş, katıksız ilim, ve milletine feragatle hizmet etmek aşkı ruhunda ikinci değil, birinci tabiat haline gelmiş ileri görüşlü, inkılâpçı ruhlu idealist insanların bir fikir ve kültür aristokrasisi kurmala - rından korkulur mu?

İstanbul Üniversitesinde kurulan " İnkılâp Enstitüsü „ , bu itibarla bu büyük ülküye hizmet için kurulmuş, bütün dünyanın bu tarzda ilk teşeb - büslerinden biridir. Bu enstitüdür ki, inkılâp gençliğinin ruhundan Türk kültürünü " muasır medeniyetin üs - tüne „ çıkarmak azmini ve kudretini kaynatacak ve bu suretle Türk kültürünün " Osmanlı „ kâbusiyle geçirmiş olduğu " devri fitret „ sona erecektir.

ORKESTRA HAZIR, ŞEF İSTİyor!

BEHÇET KEMAL

(GÜZEL SANATLARDA BİR ANKARA MEKTEBİ LAZIM)

EĞER modası geçmiş bir kelime olmasaydı, memlekette bir mecmua dam pingi var, diyebilirdik.. Hele bu yaprak dökümü mevsiminde ortaya dökülen bu alacalı bulacalı beşon yapraklık mecmualara rikkat ve hattâ hüzünle bkmamak kabil değil.. Müthiş bir enerji israfı bu!.. Niçin, çıktıklarını söylerlerken çıkmalarına hak verir gibi oluyoruz; evet hakları var, diyoruz: İşte bir sürü mecmua, fakat istediğimiz ve özlediğimiz içinde yok; bizim gibi beklemektense, bunlar yaratacağa benziyorlar. Her sefer böyle düşünmekle akılsızlık etmiş sayılmayız: Kabiliyet, Türk gencinde umulmaz da, kimde umulur?! Muvaffakiyet, Türk gencinden beklenemez de kimden beklenir? Fakat bir de bakıyoruz: Yolunu kesecekleri, durduracakları, giranbaha bir yük taşıyor gibi çerden çöpten denklerini haşmetle sallıya sallıya geçen kervanlara, onlar da aynı hamuleyle karışmış gidiyorlar.. Ve Hamit'in kulaklarını çınlatıyoruz:

— *Hazırlansın atımla hep hademe!*
— *Neriye gitmek istiyor?!*
— *Ademe!*

Fakat içlerinde ne pürüzsüz, ne ince, ne işlek kabiliyetler var: Bazen tekniği acemi bir satırda bütün bir memleketin kalbinin çarptığını görüyoruz. Bazen onlardan birinin bir hitabı, tâ buradan bizi de alıp sürüklüyor, fakat sonu gelmiyor.. Bütün kabiliyetler dağınık.. Hepsi ayrı bir telden, ayrı bir yerden ses veriyor..

Muazzam bir orkestra var, akordu yapılmamış ve şefi yok!

Yazmak istiyen, yazmıya başlıyan her genç kabiliyetin elinde, bir yay ve önünde bir çalgı... Kim bilir, ne havalar yapmak istiyor. Fakat, yanından belinden gelen sesler, gıcırtılar, goygoylar kendini göstermesine mani oluyor. Onu dinlerken öteden bir ses daha.. Beride bir çalgı, akorduna yeni başlamış... Dinleyenlerin elinde bile o âletlerden birer tane var gibi. Muazzam bir orkestra!... Vereceği konseri bilmiyor, aklına gelen şeyden bir parça çalmağa özeniyor...

Eline yay yerine mızrap alanlar da var. Yalnız hotozları eksik saraylı hanımların kötü zarafet ve nüktesine malik geçkin simalar, göğüslerine ut basmış duruyorlar; çalgıları, bildiklerimizden hiçbirine benzemiyen Şamlı İskender'in hem ut, hem keman, istenilen niyete yenilebilen muz gibi her çalgıya mahsus ses çıkartan *nevicat* olanlar da var... Bir gıcırtıdır, bir uğultudur gidiyor...

Orkestra hazır; şef istiyor:

Beden; yuğrulmuş, kalıbını almış, üflenecek ruhu bekliyor, Üfliyecek biziz. İnkılâbın göğsü, bu nefesi üflemek için şişkin duruyor...

Güzel sanatlarda bir Ankara mektebinin temellerini atmak lazım.

Bizde edebî mektepler, taslak halinde kurulurken dağıldı. Bari bu sefer tam bir edebî mektep kuralım.. En büyüğümüz, müzaheretini Cümhuriyet meydanı nutkunda sarahatle vadetti. Gelecek on yılın direktifini verirken güzel sanatlar üstünde ayrıca durdu; uzun ve şümullü söyledi.. Bâri, buna minnetimizi izhar için bir araya gelelim, birtek toplu ses çıkaralım!...

Evet! Güzel sanatlarda yeni bir mektep, bir Ankara mektebi kurmak zamanıdır.. Ankara'nın edebiyatı, Ankara'nın resim ve heykeli, Ankara-nın musikisi ve ila... Bu, bir mektep kurmuş olmak için mektep kurma değil, Bütün malzemeler, bütün elemanlar, bütün planlar hazır... Bütün âmiller, bütün *mücbir* sebepler meydanda.. Öyle bir hava var ki: Hilkatin ilk tekevvün anlarında olduğu gibi, neredeyse bozkırın üstündeki yeşil, ayaklanıp dile gelecek; neredeyse akşam karanlığında heykellerden biri hitabe iradına başlıyacak... Neredeyse eşya söyliyecek; biz, hâlâ susuyoruz...

Susuyor değiliz!... Söylüyoruz; çok güzel, çok yerinde söylediğimiz-de oluyor... Fakat birbirimizi tamamlamıyoruz... Bunlar, bir hastanın sayıklamaları gibi kesik; yanmış bir defterden koparılmış sayıfalar gibi parça parça, ayrı ayrı . . . Tıpkı, muazzam bin inşanın üstündeki iş bölümü gibi, inkılâbın edebiyatını yapmak için toplanalım, konuşalım, kararlaştıralım; aramızda bir iş bölümü yapalım... O zaman, çoktan takılmış bir cının tozunu alan bile, çoktan sıvanmış bir duvarın boyasını tazeliyen bile değerli bir emek sarfetmiş olacaktır..

Bu, hayatî zarureti, bu olgun hayatiyeti farketmiyecek kadar bîgâne ve iptidaî hiçbir üstat kalmadı... Ne münkir ve acayip münakitler bile sade sivri zekâdan vazgeçerek hidayete erdiler... Evet! Bize fikir edebiyatı, toplu edebiyat, içtimaî edebiyat lazım olduğunu ve büyük sanatin yaratıcı sanatin bu olduğunu kabul etmiyen kimse kalmadı..

Fakat genç arkadaşlar! Görüyorsunuz ki, meydanda kimse yok, kimsede *maître* kabiliyeti göze çarpmıyor; açılmış bir bayrak yok.. Bayrağı biz açalım ve altına toplanalım.. kendi kendimizi yaratalım... Birbirimize usta, birbirimize çırak, birbirimze münakkit, birbirimize kılavuz olalım..

Edebiyatta bir Ankara mektebi kurmak zamanıdır.

ANKARA'YA

ERTEM

Gece aydan sordum, gündüz güneşten;
Başımda bir sevda oldun ateşten!
Ankara'm, canıma akan, Ankara'm,
Bağrımı hasretle yakan Ankara'm!...

Durmadan adını anar gezerim;
Bir canlı sevdayım yanar gezerim!
Ankara'm, ülkümün özü Ankara'm!
Çırpınan kalbimin gözü Ankara'm!...

Bir ömür içinde bin ömür sürer,
Bağrında bir millet açılır, ürer.
Ankara'm, ülküler eli Ankara'm!
Yakıyor hasretin dili, Ankara'm!...

Beynimde parlıyan bir ışık varki,
Şulesi cihanı yalıyor sanki!
Ankara'm, sen misin benim Ankara'm!
Sevginle kaynıyan ben'im, Ankaram!...

Nasıl bir duygunun şimşeği çaktı!
Türk eli orada, bir ışık yaktı.
Ankara'm, tutuşan kanım Ankara'm;
Yoluna kurbandır canım, Ankara'm!...

Ankara'm, koynunu aç, geliyorum!
Yoluna çiçekler saç ,geliyorum!
Ankara'm, Ankara'm, eşsiz Ankara'm!
Yolunda ölecek biziz, Ankara'm!...

GAZİ'nin HEYKELİ

A. CEMİL MİROĞLU

Belli bizden olduğu, belli bir Türk olduğu:
Alnı güneşten parlak, başı gökten yukarı!
Yepyeni bir tarihin ilk yaprağı say bunu:
Bu tunçta işlenmiştir Türk'ün yarattıkları. .

Sonsuzluğu seyreder gibi bu heykele bak!
Bulutlara yükselen başı, Türk'ün başıdır. .
Ve inan ki, arkadaş, göğsünü kabartarak,
Bunun nesli yarın da zaferin yoldaşıdır!

Ne tarihin kalemi, ne de zamanın eli,
Bu adı yok edemez, yerinden oynasa yer!
Yarının çocuğuna gene bu tunç heykeli:
" Sen bunun neslindensin! „ diye gösterecekler. . .

İNANIMIZ BİR OLSUN

YAŞAR NABİ

İnanımız bir olsun, çocuklar, bir tek olsun,
— Yalandır, yaşayamaz bir kalıpta iki can —
İnanımız bir olsun, çocuklar, bir tek olsun,
Gönülde aynı sevgi, ruhta aynı heyecan.

Gelin bizden olanlar, geçiniz safımıza,
Şüpheye yer vermeyin içinizde tek bir an.
Gelin bizden olanlar, geçiniz safımıza,
Bizim kâbemizdedir, tapılacak kahraman.

İki din birleşemez çocuklar, aynı ruhta,
Gecesiz gündüz olmaz, inkârsız olmaz insan.
İki din birleşemez çocuklar, aynı ruhta,
Bizden olanlar gider, ancak onun ardından.

SUMERLERE DAİR

HÜSEYİN NAMIK

YALNIZ Orta Asya tarihiyle iştigal ettiğim için Sumer'ler hakkında hiçbir tetkiki takip dahi etmemiştim. Türkiye'ye avdetimden sonra muhterem Reşit Galip Beyfendinin delalet ve teşvikleriyle Sumer'lerle de alâkadar olmağa başladım. İşte, bu küçük tetkik, o zamandanberi çalışmamın neticesidir.

Bu kavmin oturduğu yerlere Mezopotamya, yani nehir arası ismi verilmesi, Hellenist devirden itibaren başlamıştır. Herodote, bu tabiri kullanmamıştır. Bunun yerine Assyria ve Babylonia tabirini kullanmaktadır.

Milattan evel VIII asırdan itibaren Kald adlı bir kabile cenubî Mezopotamya'ya gelmiş. Ninive'in inkırazından sonra (Milattan evel 606) Nabukadnezar'ın hükümdarlığı zamanında büyük bir devlet kurmuş ise de bu saltanat uzun sürmemiş, 539 senesinde Babylonia, Keyhüsrev tarafından istila edilmiştir. İşte bu tarihten itibaren Mezopotamya'nın cenup kısımlarına Babylonya veya Chaldaea adı verilmesi âdet olmuştur. Fakat, bu iki tesmiye tarzı aynı eskilikte değildir. Asur'lılar da buralarda Mat Babil, yani Babil arazisi namını verirlerdi. Babylonia tabiri ise, Büyük İskender zamanından itibaren kullanılmağa başlanmış olup, Hellenist devirlerde umumîleşmiştir. Halbuki, Babylonia'nın eski ismi, Kardunias olup bu isim Kassi'ler tarafından konmuştur. Milattan evel XVIII inci asırda Babylonia'ya Kassi adlı bir kabile gelmiş, buraları idaresi altına almıştı. (Bu kevmin tarihi ve dili hakkında daha fazla izahat için bakınız: Delitzsch, Die Sprache der Kossäer, Leipzig, 1884)

Kassi kavmi, Cenubî Mezopotamya'da 800 sene kadar hakim olmuş ve bu yerlere kendi dilleriyle Kardunias ismini vermişti. Bu ismin manası henüz taayyün etmiş değildir.

Milattan evel XXinci asırda Babil Kralı Hammurabi'nin kitabelerde kendisini Sumer ve Akad Kralı diye tesmiye etmesi, ilim âleminin dikkat nazarını çekmişti. Daha evel de Ur, Isin ve Larsa Hükümdarları da aynı ünvanı kullanmışlardı. Bu mesele, epiy zaman ilim âlemini işgal etmiş, Sumer ve Akkad'ın ne olabileceği hakkında birçok fikirler serdedilmiş, en nihayet yeni keşfiyat bu meseleyi tenvir etmiştir.

Malûmdur ki; çivi yazısının halli hükümdar Darius'un (484 — 522) Persepolis kaya kitabelerinde yazdırdığı üç dil ile yazılmış kitabeleri sayesinde olmuştur. 1802 senesinde Grottefent, çok dahiyâne bir düşünüşle bu kitabenin birisini halle muvaf-

fak olmuştu. Bu kitabenin diğer iki dil ile tercemesi de olduğundan hâs isimlerin yardımiyle bunlar da halledildi. Bu sırada Layard ile Rassam Ninive harabeleri arasında Asur Kralı Assurbanapal'ın kütüpanesini keşfetmişler ve bu sayede yüzlerce, hattâ binlerce çivi yazılı kitabe elde edilmişti. Bunların yazıları ve dilleri Persepolis kitabesinin üçüncü yazısiyle birleşmekte olup bu dilin Sami bir dil olduğu İbrani ve Arami dillerle akraba bulunduğu tahakkuk etti.

Asur Hükümdarının kütüpanesinde bulunan bu kitabeler tetkik olunurken, bütün kitabelerin dili aynı dil olmadığı, bir de Sami olmıyan dil ile yazılmış kitabeler bulunduğu ilim adamlarının dikkat nazarını çekmişti. Bu kitabelerin hemen hepsi, dinî metinlerdi. Dikkat edildiği vakit şurası tahakkuk etti ki, bu metinleri yazanlar Sami dil ile yazılmış metinleri katiyen nazarı dikkate almamışlar, bilâkis Sami dil ile yazanlar bu metinleri tercemeye çalışmışlardı.

Bu kitabelerden maada bazı notlar ele geçti ki; bunların yardımiyle vaziyet daha fazla tenevvür etmeğe başlamıştı. Bu notları 1851 de ilk defa olarak Rawlinson bulmuştu.

Rawlinson tarafından keşfolunan eserlerin yardımiyle Oppert, bu dilin gramerini tetkik etmiş, 1854 senesinde isbat etmiştir ki; bu dil, tasrifî bir dil olup Turan dillerinden biridir. Bu keşif de bir şey değildi. Oppert, bu mesele etrafında daha mühim bir keşifte bulundu: Bu çivi yazısını keşfedenler Babylonia'daki Sami'ler değil, bilâkis Turan dilini kullanan bu kavimdir. Oppert'in bu tetkikini Lenormant kendisine malederek bu, Sami olmıyan dilin Turanî olduğunu müteaddit eserlerinde isbata çalışmıştır.

Bu Turanî olan yeni dili, eski Babil Krallarının unvanı olan Sumer ismiyle yadetmeğe başladılar.

Oppert'in bu noktai nazarına karşı bir muarız ortaya çıktı. Bu muarız, Sami ırkın bütün dünyaya medeniyet saçtığı nazariyesinin artık bu tetkiktla yıkılmağa başladığını görünce hemen ortaya atılmış, çok sert ve hattâ kaba bir lisanla, Sami ırkın Babylonia'nın en eski sakinleri olduğunu, Sumir dilinin mevcut olmadığını, yalnız rahiplerin kendilerine mahsus bir takım yazı ve dilleri olduğunu iddiaya başlamıştı. Bu adam, Romanyalı bir yahudi olan Joseph Halévy-dir. Bu dil ile yazılmış bütün metinlerin dinî bir mahiyette olması Halévy'yi haklı gibi gösteriyordu. Hattâ Halévy'nin bu noktai nazarı ilk defalar şayanı kabul gözükmüştü. Pognon, Sancherib, Guyard ve bir müddet meşhur Delitzsch de Halévy-nin yahudilik gayretiyle ileri sürdüğü bu noktaya taraftar gözükmüşlerdi.

Oppert ve Halévy taraftarlarının pek hararetli münakaşaları arasında Sumer dili tetkikatı ilerlemekte idi. Nihayet Paul Haupt, Britişh Museum'daki kitabeyi tetkik ederek bu Sumer dili namı verilen dilin iki dil olduğunu ortaya doydu. Bunlardan birisine Eme — ku, diğerine Eme — sal dili denildiğini de meydana çıkardı. Assurbanapal 'ın iki dil ile yazılmış bir kitabesinde Eme — ku tabiri Sumer dili manasına olarak kullanıl-

mıştır. Bu tabirlerin manaları bugün dahi vazıh değildir. Eme, söz manasına gelirse de ku'nun manası çoktur. Bu , birçok manalar meyanında efendi manasına da kullanıldığını biliyoruz. Binaenaleyh, Sumer dili yani Eme — ku, efendi dili manasına gelebilir. Sal da kadın demektir. Bu itibarla E-me — sal da kadın dili manasımadır. Haupt, bu tetkikatından sonra Babil Hükümdarlarının ünvanlarına bakarak bu dillerin birisini Sumer, diğerini de Akad diye tesmye etti. Bu ad verme tarzı, birçok âlimler arasında bir takım yanlış anlamalara ve münakaşalara sebep olmuştur. Bunun doğru olmadığını 1892 de Lehmann isbat etmiştir. Sumer, cenubî Babylonia'nın, Akad ise şimalî Babylonianın ismidir. Şurasını da kaydedelim ki; en eski çivi yazılı metinlerin mündericatına nazaran cenubî Babylonia'nın Sumerce ismi, Ki - en - gi olup bu isim, yer, arz manasına gelir. Bu adın bütün buralara alem olup olmadığı ayrı bir meseledir. Yalnız iki dil ile yazılmış bir kitabede Ki - en - gi ismi, Nippur şehrinin ismi yerine kullanılmıştır. Bu ismi Hommel ve Hilprecht eski Lagas (yani Tel - loh) şehrinin bir kısmına verildiğini iddia etmektedirler. Tel - loh harabeleri Şalel Hai denilen büyük Firat kanalı civarında bulunmaktadır. Araplar , daha eskidenberi eski eşyaların para ettiğini öğrenince bu harabelerde eşya bularak satmakla meşgul idiler. Oppert de bu havilide bir takım harabelerin bulunduğunu haber almış ise de buralarda asıl tetkikat yapmak Baron Sarzec'e nasip olmuştur.

Baron Sarzec, İngilizler gibi çalmak maksadiyle değil, yalnız ilim gayesini güderek tam otuzüç sene bu havalide tetkikat ve hafriyatta bulunmuş ve bu tetkikatın neticesi olarak birçok çivi yazılı kitabeler ve eserler bulduğu gibi Sumerlerin en büyük ve en meşhur şehri olan Lagas şehrini meydana çıkarmıştır ki; bu şehir, kitabelerde Sir - bur - la namiyle zikrolunmaktadır. Burada, en eski bina harabeleri, çivi yazılariyle dolu yuvarlaklar, tabletler meydana çıkmış ve bu mühim eserlerin neşrini Fransa Cümhuriyetinin millî şerefi telakki ederek Baron'un dostu Leon Heuzy-ye havale etmişti.

Ernest de Sarzec, Fransa Cümhuriyetinin Basra Konsolosu olup bu hafriyata 1877 de başlamıştı. 1888 de ise hükûmeti, kendisini terfi ettirerek ilmî mesaisine devamı için yardım ve teşvik etmiş, bunun üzerine Baron da hayatının mühim bir kısmını buna vakfederek nihayet 1894 senesinde hastalanıp vatanına dönmeğe mecbur olmuştu. Fakat ilim aşkı, tetebbu zevki, kendisini tekrar buralara sevketmiş ve bu ikinci dönüşünde Lagas şehrinin eski bir hükümdarı olan Ur - Nina'nın bir ambarını ve Tel - loh mabedinin kütüpanesini keşfetmiş, 1900 senesine kadar hafriyat ve tetkikat ile meşgul olmuş, 1901 de memleketine döndüğü vakit 64 yaşında vefat etmişti.

Sarzec'in meydana çıkardığı bütün eserler Louvre müzesinde değildir. Çünkü Sarzec, hafriyatta çalışan Araplara dikkat etmemiş, Araplar ise eserleri çalmışlar ve bunları başkalarına satmışlardı ki; bunun için bu

hafriyatın diğer parçaları başka müzelere intikal etmiştir.

Sarzec'in keşifleri sayesinde Sumerlerin etnografik hususiyetleri, içtimaî ve hukukî müesseseleri, mazileri ve dilleri hakkında bir fikir edinebilmekteyiz. Bu münasebetle Meyer, Sumerier adlı eserinde (S. 43) şu satırları yazmaktadır :

" Tel - loh eserleri Babylonia'da yekdiğerine komşu olarak yaşıyan tamamiyle ayrı iki ırkın mevcudiyetini isbat etmektedir. Şimalde Sami Akkad'lar, cenupta Turanî Sumr'ler ki, bunlar âdet ve vücutca dahi yekdiğerlerinin zıttıdırlar. Samiler uzun boylu, sakal ve saç uzatırlar, yollu entari ve sandal giyerlerdi.

Lagas Sumerleri ise, saçlarını ve yüzlerini tıraş ederler, geniş kepenek giyerler ve yalınayak gezerlerdi. „

Tel - loh'da keşfolunan eserler artık Halévy taraftarlarının nazariyelerini iflas ettirmiş, medeniyet kıdemini Sami kavimlere değil, bu hakikat karşısında Turanî kavimlere vermek mecburiyetini hasıl ettirmişti.

Gene bu hafriyatın eserleriyle Sumer arazisinin hudutlarını da öğrenebiliyoruz: Sumerlerin en şimal şehirleri Nippur idi ki; şimdi Nuffer ismiyle yadolunur ve Şatt - el - kar kanalının şimalinde Afec bataklıkları arasındadır. Şehrin harabelerini Amerika'da Pensylvania - University-nin bir sefer heyeti keşfetmiştir ki; bu heyete evvela Peters, sonra da Hilprecht riyaset etmiş, 1888 den 1900 senesine kadar devam ettirilmişti. Hafriyat neticesinde şehrin Kabar adlı kanalın her iki tarafında olduğu tahakkuk etmiş, bir tarafta papaslarla En - lil veya Akkadcada Bel, denilen yani Nippur İlâhının mabedi bulunmakta, diğer tarafta da iş sahipleriyle ustaların sakin olmakta olduğu anlaşılmıştır. Mabedin biraz ötesinde de papasların kütüpanesi bulunuyordu ki; hafriyat neticesinde burada binlerce kitabe meydana çıkarılmıştır.

Sumerlerin arazisi Nippur'dan Basra körfezine kadar uzanıyordu. En cenuptaki şehirleri Eri - du yani, iyi şehir isminde olup 1855 senesinde Taylor, şimdiki Ebu Sahrein mevkiinde şehrin harabesini keşfetmiştir. Bu şehir, Fırat'ın sağ sahilinde olup etrafı iki tepe silsilesiyle çevrilmiştir. Şehir, bütün Babylonia-nın yegâne taştan inşa edilmiş şehridir ve Babil kronikasına nazaran da deniz kenarında bulunuyordu. Zehnpfund, bunu ihtimal dahilinde bulmamakta olup Basra körfezinin buraya kadar geldiğini zannetmemekte ve Dicle'nin eski mansabı taraflarında başka bir Eridu adlı şehir aramaktadır.

Sumerlerin en zengin şehri muhakkak ki, Şatt - el - Hai civarındaki Lagas (Tel - loh) şehridir. Bunun karşısında, kanalın diğer tarafında Umma şehri vardı ki; çivi yazılı kitabelerde Gis - Uh diye de zikrolunur. Harabelerin bulunduğu yere bugün Coha derler. Lagas ve Umma birbirleriyle daima muharebe ve mütemadiyen rekabet halinde idiler.

Fırat'ın sağ sahilinde Ebu - Sah - rein'nin şimalinde bugün Mukayyar namı verilen yerde Ur adlı meşhur bir Sumer şehri daha vardı. Ur şeh-

ri, ay ilâhı Sin'in şehri olup rivayete göre İbrahim'in doğduğu şehir idi.

Şatt - el - Kar kanalı yakınında bir takım Sumer şehirleri daha vardır ki; bunlar meyanında Larsa şehri (Tevrat'ta zikrolunan Elasar ve bugünkü Senkereh) güneş ilâhı Babbar'ın şehridir. Bu şehrin şimalinde Tevrat'ın Erech diye kaydettiği meşhur Uruk şehri vardır ki; bu şehirde Sumerlerin Afrodit'i olan Nana veya İnnia'nın şehridir.

Uruk'tan daha yukarı, yani şimale doğru Fara harabeleri vardır ki; bu haberleri de Deutsche Orientgesellschaft Cemiyetinin gönderdiği sefer heyeti keşfetmiştir. Bu cemiyetin Delitzsch, Koldewey ve Baumgarten tarafından idare olunan sefer heyeti 1902 de işe başlamış, neticede mühim eserler elde edememiş ise de Surupak adlı eski bir şehrin bulunduğunu tesbit etmiştir.

Görüyoruz ki; Sumerlerin şehirleri Firat nehri sahillerinde 200 Km. mesafeye kadar uzamaktadır. Buna mukabil, Dicle sahillerinde bir tek Sumer şehrine tesadüf edilmemektedir. Sumer şehirlerinin bu şekilde daima Firat sahillerinde olması her halde o zamanlar bu nehrin mecrasının daha iyi ve suyundan istifade etmek imkânı daha kolay olduğunu gösterebilir. Öyle anlaşılıyor ki; Sumerlerin arazisi bataklık olan şimalî Babylonia'dan daha mahsuldar idi. Fakat Sumerler, Firat'ın cenup taraflarını kâmilen istila etmiş değillerdi. Şehirlerinin ayrı ayrı olması, buraları yavaş yavaş istila ettiklerine ve biribirlerinden ayrı ve müstakil şehirler kurduklarına delalet eder.

Akkadların memleketi de Nippur'un şimaline düşer. Bu şehirlerin harabeleri kâfi derecede, hattâ hiç tetkik edilmediği için Sumer kitabelerinin bu hususta verdiğ malumatla iktifa etmek mecburiyetindeyiz. Akkad adı, yalnız etnografik bir mefhum olmayıp Messerschmidt'in isbat ettiği gibi memleket halkının Sami dilini de bu isimle tesmiye ederlerdi. Messerschmidt'in Berlin müzesinde bulunan ve 1200 çivi harfinden mürekkep olan kitabesi filhakika, Babil Kralı Samsu - ditana devrine ait bir tarihî (Date) Sumer diliyle kaydetmiş ve Akkusuda, yani akadca tercemesi diye de Sami mukabilini yazmıştır. Bu ibareden anlıyoruz ki; evvelce Asur ve Babil denilen dilin hakikî ismi, Akad'dır. Bu isim, aglebiihtimâl bir şehir ismidir. Hükümdar Sarru - kin bütün Mezopotamya'yı istila ederek büyük bir hükümdarlık kurduğu vakit A-ga-ti yani Akad adlı bir şehri merkezi hükûmet yapmıştı ki; bu şehrin birdenbire bütün Mezopotamya'nın merkezi olması ismin de umumîleşmesine yardım etmiştir.

Akad şehri Firat'ın sol sahilinde olup mabut İstar'ın mukaddes yeri idi. Bunun karşısında nehrin diğer tarafında Ebu-Habba'da da eski Sippar şehri harabeleri bulunur ki; 1881 senesinde bu şehri Hormuzd Rassam ve 1893 de de Vincent Scheil tetkik etmiştir. Sippar şehri güneş ilâhı Samas'ın şehri olup Akad arazisinin en eski şehirlerinden birisidr. Buradan cenuba doğru Kutha (bugünkü Tell İbrahim) şehri vardır ki; bunların halkını da Asur Kralları vıı inci asırda Samaria şehrine nakletmişti. Kut-

ha şehri, öbür dünyanın müthiş ilâhı Nergal'ın şehri idi. Bundan sonra bugünkü Tell-Oheimir şehrinin bulunduğu yeri de zikredelim ki bu şehrin kralları bir zamanlar Sumerlere de hükmediyorlardı. Bu şehir, Nabu yani yazı ilâhının şehri idi. İşte bu şehrin hakikî ismi, Bab-il, yani Allahın kapısı olup Sumercesi Ka-dingirra'dır. King tarafından neşrolunan bir kronikadan anlıyoruz ki, bu şehir Sarru-kin (Milattan evel 2800) zamanında Ea'nın oğlu kahraman Marduk'un mukaddes şehri idi. Gene bu şehirde Babylonia'nın en zengin ve en meşhur mabedi olan E-sag-ila, yani yüksek başmabet bulunuyordu. Bu mabetten maada biriki mabet daha vardı. Şehrin diğer isimleri de kudsiyet ve zenginliğini göstermesi itibariyle dikkate şayandır. Tin-tirre yani hayat adası, Su-ana gök ihtişamı...

Buraya kadar verdiğimiz izahattan Babylonia'nın en eski sakinlerinin bu iki kavim olduğunu ve bunların birçok medenî şehirler kurduğunu vazıhan görmekteyiz. Burada en mühim, bu iki medeniyetin hangisinin daha eski olduğudur. İlk medenyeti Sami ırkından olan Akadlar mı, yoksa Turan yani Türk ırkından olan Sumerler mi buralara getirmiştir? Aşağıki satırlarda bu meselenin birazıcık tarihçesini yaparak bu ciheti tamamiyle bitarf bir görüşle tenvire çalışacağız.

Ungnad, Babylonia'nın en eski sakinlerinin Sumerler olduğunu söylemektedir. Akkadlar ise, Sarru-kin zamanında buralara gelmişlerdir. Bun dan evel de şimalî Babylonia'da bazı Sami kabileler bulunabilir ise de dillerini ve memleketlerini Agade şehrine izafeten tesmiye ettiklerine nazaran bunların mevcudiyetini de bu şehrin siyasî bir rol oynamağa başladığı devirlere kadar çıkarabiliriz. Bundan maada eski Sumer metinlerinde katiyen Sami tesir görülmediği halde Sami metinlerde Sumer tesiri pek vazıhtır. Binaenaleyh, Babylonia'ya Sumerler daha evel gelerek yerleşmişler ve buraya kendi medeniyetlerini de geldikleri yerlerden getirmişlerdir.

Buna mukabil aslen yahudi olan Meyer Ede, şöyle bir itiraz ile noktai nazarını izah etmektedir: Sumer ilâhlarının giyinme tarzı dikkate şayandır. Her medeniyet kendi ilâhını kendisi gibi giyindirdiğinden Sumerlerin de lâhları kendileri gibi olması icabederdi. Sumerler saçlarını, sakal ve bıyıklarını tıraş ederler ve geniş bir kepenek giyerlerdi. Samiler ise saç ve sakallarını uzatırlar ve bir entariye bürünürlerdi. Halbuki Sumer ilâhları tamamiyle Sami ilahları gibi tasvir edilmektedir. Bundan anlıyoruz ki; Sumerlerin ilâhları kendilerinin vücude getirdikleri ilahlar olmayıp Samilerden aldıkları ilâhlardır. Yani Sumerler dini, Samilerden öğrenmiştir. Binaenaleyh, Babylonianın en eski medenî sakinleri Samiler olup Sumerler sonradan gelmişler ve Samilerden medeniyet öğrenmişler ve bu meyanda dinlerini de Samilerden aldıkları için ilâhlarını da bittabi o şekilde tasavvura mecbur olmuşlardır.

Hakikatle taban tabana zıt olan bu izahata karşı vazıh delilleri göstermeden evel, Meyer'in bu noktai naza-

rına pek haklı olarak itiraz eden King'ın tetkiklerini nakledelim: Bu mesele, Meyer'in düşündüğü gibi basit değildir. Filhakika, Sumer ilâhları sakallıdırlar, fakat aslâ bıyıklı değildir. Daha sonra başlarında bulunan serpuşlar da katiyen eski Akadların kullandığı başlıklar değildir. Elbiseleri de Sami elbiselerinden ziyade eski ve basit Sumer elbiselerinin aynıdır.

Buna ilaveten şurasını da kaydedelim ki; bugün bütün ilim âleminin kabul ettiği veçhile çivi yazısını Sumerler bulmuşlar ve kullanmışlar, Sami kavimler ise sonradan bunlardan öğrenmişlerdir. O halde medeniyetin en mühim âmili olan yazıda hocalık eden Sumerler yalnız, dinlerini mi Samilerden almışlardır?... Bu yahudi âliminin gayretkeşliği Halévy'nin sarfettiği gayretin bir bakiyesi idi. Esas medeniyetin kuruluşu yahudilerin elinden gidince hiç olmazsa dini kurtarmak gayesiyle sarfedilmiş bir gayrete karşı Hommel'den itibaren Németh'e kadar bütün âlimlerin bu husustaki şu tetkikini arzetmek, Meyer'in ne kadar çürük bir esasa istinat ettiğini göstermeğe kâfidir: Sumer dilinde Allahın ismi Tin-gir'dir. Bu kelime bugün bütün Türkologlarca kabul edildiği veçhile Türkçedeki Tengri (bugünkü telaffuzu, Tanrı) kelimesinin aynıdır. Binaenaleyh bu kelimenin Sami dili ile hiçbir alâkası olmamasına nazaran bu orijinalite Sumerlerin dinlerini hiçbir kavimden almadığını isbata kâfi addolunabilir.-

Meyer'in bu noktai nazarının hiçbir ilmî tarafı olmadığını izahtan sonra Sumerlerin Akadlardan daha evel buralara geldiğini ve kendi orijinal medeniyetlerini getirdiklerini de birkaç satırla gösterelim: En eski Babylonia kitabeleri Sumer dilinde yazılmıştır. Halbuki Akad dilinde yazılmış kitabeler ise Sarru-kin zamanından itibaren başlar. Akad dilinin en eski kitabesi Uru-mus veya Ri-mus'un kitabesidir ki; bu zat, Sarru-kin'in halefidir.

Sumerlerin en eski vatanları hakkında da kısaca şu izahatı verebiliriz: Geologların tetkikatına göre cümudiyeler devrinde Babylonia, deniz altında bulunuyordu. Binaenaleyh bu devri müteakip burası meskûn olabilir. Şurasını da biliyoruz ki; cümudiyeler devri, antropoliji noktasından Palaeolithik devre tesadüf eder. Neolithik devir ise, cümudiye devrinden sonra ve aynı devrin nihayetlerinde de cilali taş devrinin izleri başlamaktadır. O halde Mezopotamya'nın meskûn olmasını Alluvium devrinde vaki telakki etmek zarureti vardır. İran da cümudiyeler devrinden sonra gayrı meskûn bir araziden ibaretti. Zagros dağlarının eriyen suları uzun zaman dağlar arasını ve düz yerleri işgal etmiş bulunuyordu. İşte buna istinaden Kafkasya, Ermenistan, Şimalî Acemistanda yaptığı tetkiklerinin neticesi olarak Morgan, buralarda Palaeolithik ve Neolithik devirlerde insan izlerinin olmadığını iddia etmektedir. İran arazisi bu noktadan tetkik edilmediği için bu husustaki tetkikat şimdilik yalnız bu kadarla kalmaktadır.

Maattessüf Samilerin en eski vatanlarının neresi olduğu meselesi de henüz hallolunmuş değildir. Rena-

n'a nazaran Samiler Hazer denizi sahillerinden Arabistan'a gelmişlerdir. (Histoire Gcnèrale des Langues semitique, Paris, 1858. S. 29) Guidi ise en eski vatanlarının cenubî Mezopotomya olduğunu söylemektedir. (Della sede primitiva dei - popoli semitici, 1879) Noeldeke, Grimme ve Streck gibi meşhur âlimler ise Samilerin Afrika'dan buralara geldiğini ve Afrika'nın bunların en eski vatanları olduğunu yazmaktadırlar.

Theano Prensi meşhur İtalyan âlimi Caetani ve Sayce, Sprenger gibi âlimler de Samilerin eski vatanlarını Arabistan'da göstermektedirler. Cümudiyeler devrinde Avrupa'nın şimal tarafları buzlar içinde idi. Bu devirde Arabistan'da bol yağmurlar, büyük ormanlar ve mahsuldar arazi vardı. Fakat cümudiye devri nihayete erince Arabistan'ın iklimi kurumağa, suları çekilmeğe, nebatatı mahvolmağa başladı. Binaenaleyh açlıktan, sefaletten bunalan Samiler mecburî olarak başka memleketler aramağa çıkmışlar, bu suretle Mezopotamya'ya gelmişlerdi.

Bu izah, yani Caetani'nin bu izahı Kropotkin, Aurel Stein, Sven Hedin ve Pumpelly gibi seyyah ve âlimlerin izah ettikleri kuruma hadisesidir ki; bu noktai nazarı aynı zamanda T. T. T. C. de kabul ve izah etmektedir.

Binaenaleyh, King'in de izah ettiği gibi Sumerlerin en eski vatanını Orta Asya'da aramamız icabeder ki; bu izah tarzı bu suretle Pumpelly ve Aurel Stein'in en eski kültürün Orta Asya'dan doğduğu nazariyesini teyit ve takviye edebilir.

MİLLÎ TASARRUF VE ERGANİ İSTİKRAZI

MİLLÎ tasarruf ve millî banka: İkisi de cümhuriyet rejiminin eseri olan bu iki varlık, iktısadî yapımızın iki temel direğidir. Bu iki temel direği birbirine dayanır ve birbirinden kuvvet alır; biri olmazsa, öteki dayanıksız kalır ve çöker.

Millî banka ve millî tasarruf: Türk milleti en büyük şeref ve gurur duygusiyle başının üstünde tuttuğu dehanın irşat ve işareti altında bu iki müesseseyi kurmanın yolunu nasıl buldiyse, millî iktısadın bu, yapıcı ve yaratıcı âletlerini zamanımızın en müterakki usullerine ve ilmî hakikatlerin en son icaplarına uygun bir tarzda kullanmağa iktıdarlı olduğunu da eserleriyle isbat etti.

Garp memleketlerinde banka, XIX uncu asrın ortasına kadar iktısadî hayatta oldukça silik bir rol oynamıştır. O tarihe kadar her fert ya kendi yahut da ailesinin sermayesiyle çalışmak mecburiyetinde idi. Banka namı altında teşekkül eden şirketlerin sermayeleri ailevî servetlerden terekküp ediyordu. Bunların ekserisi bugünkü kollektif şirketler kabilindenidi. Büyük halk kütleleri arasında yarını düşünenlerin, ihtiyarlıklarını ve çocuklarını düşünenlerin tasarruf mahsulü olan nakdî servetleri, kendi evlerinin gizli köşesinde "yünçorap„ içinde saklı yatıyordu. Son asırlar zarfında, Osmanlı İmparatorluğunda " çömlek „ aynı vazifeyi görmüştür. Garpta, " yünçorap „ nasıl iptidaî bir tasarruf fikrinin remzi olmuş ise, şarkta da " çömlek „ aynı pinti zihniyetin timsalı olarak kalmıştır.

Geçen asrın son yarımında hızını arttırmağa başlıyan sanayileşme cereyanı, garpte tasarrufun şeklini ve mahiyetini değiştirmeğe başlamıştı. Büyük sanayi, büyük ticaret, büyük nakliyat, büyük nafıa işleri büyük sermayelere ihtiyaç gösteriyordu. Bu büyük sermayeleri ise, mahdut birkaç kimsenin azim servetleri yerine, ancak isimsiz büyük halk kütlelerinin bir araya toplanmış küçük tasarrufları temin edebilirdi. İşte küçük sermayeler, bu ihtiyaç ve zaruret karşısında muayyen maksatlar etrafında toplanarak zamanımızın muazzam kredi cihazlarını meydana getirmiş, bu suretle teşekkül eden millî müesseseler millî iktısadın her şubesi için elzem birer sevküidare merkezleri halini almıştır.

Memleketimizde de bu iki iktısadî kudret unsurunun inkişafı mütevazî olmuştur. 1931 senesinin sonunda millî bankaların sermaye yekûnu, 91 milyon 151 bin 582 liraya yükselmiştir. Diğer taraftan, 1920 senesinin sonunda, memleketimizin millî ve ecnebi banklarında tasarruf mahsulü olan mevduat, 1.675.433 liradan ibaret iken bu mıkdar, 1931 sonunda, 38.213.377 liraya yükselmiştir. Bu yekûna, gene 1931 gayesi itibariyle, İstanbul

Emniyet Sandığının vadeli, vadesiz tevdiatiyle tasarruf sandığı mevduatını ve resmî dairelerin tasarruf sandıkları sermayelerini ilave edecek olursak, 63.538.711 liralık bir yekûn elde etmiş oluruz.

On senede birbuçuk milyondan 63 buçuk milyona çıkan bu rakam, Türk milletinin hasletleri arasında tasarruf " fazilet „ inin de esaslı surette yer tutmuş olduğunu ifade etmesi itibariyle çok kıymetli bir işarettir. İdare sistemi halkçılık esasına dayanan bir millet için iktısadî kurtuluş yolunda bundan daha kuvvetli bir beşaret alâmeti tasavvur olunamaz. Gerçi millî gelir hakkında bugün elimizde ihticaca salih bir rakam henüz mevcut değildir. Fakat, mütedavil paramızın yekûnu 160 milyondan ibaret olduğuna göre, bu yekûnun içinde 63 buçuk milyonun ifade ettiği nisbet kolaylıkla göze çarpacak derecede barizdir.

Demek oluyor ki, bugün memleketimizde mıkdarı bize yarın için huzur ve emniyet verecek derecede ehemiyetli bir yekûna yükselmiş bir tasarruf hazinesi mevcuttur. Ve bu hazine toprak altında gömülü kalmış tabiî servetler gibi muattaly durmakta değil, bankaların kasalarında verimli bir faaliyet unsuru halinde memleketin iktısadî hayatına iştirâk etmektedir. O halde, tasarruf, müterakki memleketlerde olduğu gibi, bizde de içtimaî rolünü ifaya başlamış demektir. Tasarrufun bu rolü üzerinde durmak ve işlemek memleketin iktısatçılarına, iktısadî siyasetinin mesuliyetini üzerlerine almış olan şahsiyetlere her gün yeni vazifeler tahmil etmektedir. Fransız iktısatçılarından Charles Rist bu nokta üzerinde fikirlerini şu tarzda ifade etmiştir: (1)

« Tasarrufun iktısadî terakki için behemehâl bir " âlet „ olduğu gayet açık görünmektedir. O, geleceği iktısadî hale bağlıyan halkadır. O, eğer denilebilirse, halin istikbale yaptığı fedakârlıktır. Bütün bunlar itiraz ve münakaşası kabil olmıyan hakikatlerdendir.

. . . .

« Bir şeyi istikbale feda etmek için, istikbalin halden daha iyi görünmesi lazımdır. Tasarruf yapabilmek için tasarrufun bir hikmeti vücudü olması lazımdır. Bu hikmeti vücut nedir? Gelecek iradın çoğalması. Ya bu çoğalma neye bağlıdır? İktısadî olmıyan iki kuvvete : Bir taraftan icat fikrine, diğer taraftan teşebbüs fikrine. İcat fikri dediğimiz şey, bir adamın eski görenekleri terkederek yeni ihtiraları, kendi icat etmemiş olsa bile, tatbik etmesi için kendinde kuvvet ve cesaret görmesidir. İcat fikri salâh yaratır; teşebbüs fikri onu tatbik eder. İktısadî terakki hem birine, hem ötekine bağlıdır. Bunlar olmasa tasarrufun doğması için hiçbir sebep olmıyacaktı. Bir âlem tasavvur ediniz ki, istikbal ezelî surette halin aynı olarak görünsün, böyle bir âlemde istihsal kudretinin çoğalmasına imkân bulunmıyacaktı. Bugün yapılan her fedakârlığın yarın karşılıksız kalması zarurî ve mukad-

---

(1) Revue de Métaphysique et de Marale D'Epargne, son mécanisme Nisan-Temmuz nüshasında 367-368 sayıfa, ***sacial psycholojique.***

der olan bir âlemde böyle bir fedakârlık tasavvur bile edilemez. Bu şartlar dahilinde " istihlâk „ in zaman içinde yerini değiştirmesi kabil olsa bile, ondan büsbütün vazgeçmek, bilhassa bu feragat kat'î ise, kabul edilebilecek bir faraziye değildir. »

Charles Rist, aynı eserinde müşahhas misaller delaletiyle tasarruf fikrini çok derin bir tahlile tabi tutmuş ve neticede tasarufu, bugünkü mübadele cemiyetinin en yüksek seviyesi itibariyle, iki büyük sınıfa ayırmıştır: İhtiyat — tasarruf, Yaratıcı — tasarruf.

Bu tasnife göre " ihtiyat — tasarruf „ , isminden de anlaşılacağı üzere, her ihtimale karşı emre âmade tutulan ve istenildiği zaman geri alınabilmek kaydüşartiyle bankalara, borsalara, emniyet sandıklarına yatırılan paralardan terekküp etmektedir. Yaratıcı — tasarruf ise, ya doğrudan doğruya sahipleri tarafından, yahut da hisse senedi veya tahvilat satın almak suretiyle sermaye piyasasına arzedilen biriktirme parasıdır. Her iki takdirde de yaratıcı — tasarrufun rolü, sınaî veya ziraî teşebbüslerin ıslâh ve tekemmülünü tahakkuk ettirmek için lazım olan parayı temin etmekten ibarettir. Devletlere, vilayetlere, belediyelere masrafları için lazım olan paranın istikraz suretiyle tedarikini temin eden gene yaratıcı — tasarruftur.

Bu suretle iki büyük piyasa meydana gelmiştir: İhtiyat — tasarrufun gıdalandırdığı kısa vadeli sermaye piyasası ki, buna " nakdî piyasa „ ismi verilmiştir. Diğeri yaratıcı — tasarrufların arz ve talebinden doğan uzun vadeli sermaye piyasası ki, buna da " malî piyasa „ denilmiştir.

Bu iki piysa arasında nazarî bakımdan görülen bu ayrılık hakikatte her zaman tamamiyle tahakkuk etmemiştir. Bazen ihtiyat — tasarrufun bir kısmının uzun vadeli sermaye piyasasına arzedildiği görüldüğü gibi yaratıcı — tasarrufun da bazen nakdî piyasaya yatırıldığı vaki olmuştur. Fakat, her iki piyasa muayyen bir iktsadî inkişaf seviyesine ulaşmış memleketlerde umumiyetle kendi farikalarını muhafaza etmiş ve zaman zaman görülen tedahüller, muvakkat ve geçici vakıalardan ibaret kalmıştır.

Bir memleketin iktısadî ve malî hayatını tanzim ve idare vazifesini yüklenmiş olan devlet adamları, geleceğe ait tedbirleri alırken, bu iki piyasanın karşılıklı vaziyetlerini ve temayüllerini daima gözönünde bulundururlar. İktısadî ve malî hayatın normal şartlar dahilinde inkişafı bu iki büyük piyasa arasındaki münasebetlerin ahenk ve ittirat içinde cereyan etmesine bağlıdır.

Cümhuriyet Hükûmeti icraatında her zaman realiteye dayandığı için muvaffak olmuştur. Hayale değil, fakat müsbet rakamlara; boş ümitlere değil, fakat maddi delillere güvenerek giriştiği teşebbüslerin şimdiye kadar verdiği neticeler her zaman tahminin üstünde bir isabet göstermiştir.

Kömüre varmak, bakıra varmak: Cümhuriyet Hükûmetinin iktısat planında senelerdenberi yer tutmuş iki ana hedeftir. Bu iki hedefe demiryolu üzerinden ulaşmak için cümhuri-

yetin onuncu yıldönümüne kadar devlet bütçesinden sarfedilen para 81 milyon liradır. Yeniden yapılan bütün demiryollar için devlet bütçesinden aynı tarihe kadar yapılan masraf, 246 milyon liradır. Bu kadar parayı demiryoluna sarfetmek kudretini kendisinde bulan cümhuriyet hazinesi için Şefekatli istasyonundan Ergani ye kadar olan kısım için sarfına ihtiyaç görülen 12 milyon lirayı gene aynı kanaldan tedarik etmek imkânı bu dar zamanda bile bulunabilirdi. Fakat Cümhuriyet Hükûmeti, bu oniki milyonu vergi şeklinde mükelleflere yükletmekten ise, bu vazifeyi millî tasarrufa tevdi etmeği memleketin yüksek menfaatlerine daha uygun buldu.

14 Kânunusani 1933 tarihli ve 2094 No. lı kanun mucibince Fevzipaşa — Diyarbekir hattı inşaatının tamamlanmasına tahsis edilmek üzere yüzde 5 faizli ve yüzde 2 ikramiyeli olarak ihracı kararlaştırılan istikrazın, 1 Nisan 1933 ten 30 Nisan 1933 akşamına kadar devam etmiş olan kayit müddeti zarfında, 4 milyon liralık A tertibi tahvillerine karşı halkımızın gösterdiği yüksek alâka ve tehalük bu tercihin ne kadar yerinde olduğunu göstermiştir. Türk milletinin akliselimi bu imtihanda da muvaffakiyetli bir netice ile tezahür etmiştir. 9 Kânunuevel 1933 tarihinden itibaren başlamş olan ikinci B tertibine ait 4 milyon liralık ihraç muamelesinin gene aynı parlak neticeyi vermesi için birçok sebepler vardır. İki tertibin ihraç tarihleri arasında geçen sekiz aylık bir fasılanın bu istikraz tahvillerinin kıymet ve ehemmiyetini, temin ettiği faydaları halkımızın zihnine iyice yerleştirmiş olması bu sebeplerin başında sayılabilir.

Bu faydaları kısaca şu tarzda toplıyabiliriz:

1) Tahvillerin sağlamlığı. — Bu sağlamlık, evvela cümhuriyet kanunlarının müeyyidesinden, saniyen cümhuriyet hizinesinin, borçlarının mürettebatını ödemeğe atfettiği dikkat ve ehemmiyetin derecesinden ileri gelmektedir. Bugünkü Türkiye'mizde bir kanuna istinaden çıkarılan ve cümhuriyet hazinesinin taahhüdü altına vazolunan bir istikraz tahvili kadar sağlam hangi kıymet olabilir?

Bu istikraz tahvillerinin gerek ihraç muamelesine ve gerek faiz ve ıtfa paralarının ve ikramiyelerinin ödenmesine, ikramiye ve amorti keşidelerinin icrasına taalluk eden işlerin azamî düzgünlük ve kolaylıkla yapılabilmesi için istikrazın malî servisi bir mukavele ile Maliye Vekâletinden Cümhuriyet Merkez Bankasına tevdi olunmuştur. Bu da tahvillerin kıymeti için munzam bir teminat teşkil eder.

2) Tahvillerin kolaylıkla paraya tebdil edilebilmesi. —

a) Borsaya kaydedilen ilk tertip tahviller kayit tarihinden bugüne kadar ihraç fiyatından yüksek bir fiyatle alınıp satılmıştır.

b) Merkez Bankası, devlet tahvilleri mukabilinde bankalara avans vermeğe kanunen salâhiyetli olduğundan bu tahviller herhangi bir bankaya teminat mukabilinde yatırıldığı takdirde bankalardan avans almak imkânı her zaman mevcuttur.

3) Tahvillerin geliri. — Tahvillerin ikramiyelerine tahsis edilmiş

olan vasatî yüzde 2 gelir hesaba katılmadığı takdirde gene yüzde 5 faiz, memleketimizde bankaların bugün tevdiata verebildikleri faize nazaran yüksek bir faizdir.

4) Tahvillerin muafiyetleri. — Bu istikrazın ihracına müteallik her nevi ilanlar, muvakkat ve kat'î tahviller ve bunların kuponları ile tediyelerine müteallik evrak ve senetler, faiz ve ikramiyeler ve diğer muameleler istikrazın tamamen itfasına kadar her türlü resim ve vergiden muaf tutulmuştur.

5) Tahvillerin imtiyazları. — Bu tahviller, umumî ve mülhak bütçelerle idare olunan daire ve müesseselerce ve vilâyetler hususî idareleri ve belediyelerce yapılacak müzayede, münakasa ve mukavelelerde teminat olarak itibarî kıymetleri üzerinden başabaş kabul edilir. Hazinece satılmış ve satılacak olan millî emlâk bedellerinin tediyesinde de başabaş kabul olunur.

6) Diğer faydalar. —

a) Tahvillerin ihraç tarihinden itibaren ancak on sene geçtikten sonra itibarî kıymetleri başa baş ödenmek şartiyle tedavülden kaldırabilir.

b) Kuponlar ve ikramiyeler ödenmesi lazım gelen tarihten itibaren beş sene, ve tahviller, ödenmesi lazım gelen tarihten itibaren on sene geçtikten sonra, hazine lehine müruruzamana uğrar.

Bu izahattan sonra nazarlarımızı bir an için bakır yolu üzerine çevirelim:

1933 istikrazının ilk ve ikinci tertiplerinin ihraç tarihleri arasında geçen müddet zarfında bakır yolu üzerinde durmaksızın ilerlenmiş, bugüne kadar Karaoğlan mevkiinden Komayıl mevkiine kadar 102 kilometrelik altı kısım 8.858.095 liraya ihale edilmiştir. Program mucibince bu sene nihayetinde hattın Fevzipaşadan itibaren 347 inci kilometrelik kısmının inşaatı hitam bulmuş olacaktır. Ve gene inşaat programı mucibince Ergani bakır madeni, gelecek senenin sonuna doğru faaliyete geçmiş bulunacaktır.

" Milliyet „ gazetesinin 5 Teşrinisani 1933 tarihli nüshasında, Fırkamızın devletcilik vasfını izah eden Başvekil Hazretlerinin makaleleri münasebetiyle Siirt Mebusu Mehmut bey tarafından yazılan başmakalede şu satırlar vardır:

« Şurası muhakkak ki, Türkiye iktısadî istiklâlini tamamen elde edecektir. Türkiye, bu maksat ve gaye için — en kısa bir zamanda — millî düzenini kuracaktır. Bu muhakkak... Fakat, hangi menabi ve vasait ile?... Zihinlerde derhal tebellür eden bu sorgunun cevabı da aynı zamanda, aynı katiyetle canlanıyor:

A — Devlet bütçesiyle... Devletin bütün vasaiti ile ...

B — Yaratıcı ve memleketci bir faaliyet göstermekle teşvik olunacak millî tasarruflarla ...

Gayeye erişmek için, başka çare ve yol yoktur. Düşünmeli ki, yaratıcı teşebbüslere girişmiyen, muattal bir halde kalmağa mahkûm olan millî biriktirmenin ne mana ve ehemmiyeti kalır?... Esasen iktısadî, sınaî teşebbüs imkânları kapandıkça millî tasarruf hareketinin de inkişafı duraklamağa mahkûmdur. »

Bu satırlar, tasarrufun " yaratıcı ve memleketçi „ rolünü ne güzel aydınlatıyor; bilhassa, tasarrufun hikmeti vücudünü ne kadar sade ve açık bir lisanla anlatıyor. Charles Rist'in 48 büyük sayıfayı dolduran tasarruf nazariyesinden alarak, yukarıya naklettiğimiz fikirleri ne kadar kuvvetli ve mantıkî bir tahlil ile teyit ediyor..

Yaratıcı ve memleketçi bir faaliyet: İşte bütün Türkiye, 9 Kânunuevel 1933 tarihinde başlıyan bir aylık kayit müddeti zarfında, millî tasarrufun bu faaliyeti göstermesine sahne olmuştur. Ve bu tezahür, iktısadî kurtuluş yolunda, muvaffakiyetli adımlardan birini daha teşkil etmiştir.

Bu ayın içinde Millî İktısat ve Tasarruf Haftası ile Ergani istikrazı birbirini tamamlıyor.

— Türk tasarrufu! Türk emeği ve Türk kafasiyle yapılan bakır yolu üzerinde vazife başına!

İKTISADÎ COĞRFYA

MEMLEKETİMİZİN İKTISADÎ İNKİŞAFINDA COGRAFÎ ÂMİLLER

OSMAN ŞEREF

MEMLEKETİMİZİN iktısadî inkişafının seyrinde cografî şartların rolü pek büyüktür. Bu yazımızla üç kıta ortasında bulunan ülkemiz insanlarının hayatını çerçeveliyen tabiat şartlarının kıymetlerini, münasebet ve irtibatlarını araştırarak, yurdumuzun değişen ve hareket halinde bulunan iktısadî inkişafının cografik izahını yapmağa çalışacağız.

İklimde fevkalâde itidal, sular ve karalar arasındaki nisbet, sulaklık tesiriyle zeminin münbit oluşu, insaniyetin medenî tekâmülü üzerinde kuvvetli bir tesir gösterir. Bu tesirin ehemmiyetini, bize büyük kara parçaları üzerinde görmekte olduğumuz en yüksek medeniyetlerin inkişaf ettikleri sahalar ile manatıkı harre âleminin tabiatinin zenginliğine rağmen medenî tekâmülde ön safı nisbeten daha hasis olan mutedil manatıka terketmesi aydın olarak göstermektedir. İnsınlığın kadim medenî muhitini gözönüne alırsak, Akdeniz memleketlerinin beşeriyetin medenî ilerleyişindeki büyük rolünün cografî şartlarla olan bağını izah edebiliriz. Ve gene Akdeniz memleketleri etrafında yerleşen insan cemiyetlerinin bünye tahavvülü muayyen sahalarda, muayyen zemin şekilleriyle, iklim şartları, nebat ve hayvan örtülerine uygun olarak birer hususiyet ve değişiklikler gösterdiği göze çarpar.

Kadim Akdeniz memleketleri içinde yurdumuzu ele alacak olursak, tarihin en medenî, en parlak safhalarının bu memleketin garp kıyılarında geçmiş olduğunu ve yüksek kültürün garp sahillerindeki adalar üzerinden aşarak bugünkü Avrupa medeniyetine başlangıç ve esas teşkil etiğini inkâr edilemez bir hakikat olarak görürüz. Bir milletin enerjisinin kökleri o milletin topraklarındadır ve memleket arazisi üzerinde yaşıyan insanların hayatî faaliyetleri için ilk şartları arzeder. İşte, insanlar memleketinin tabiatine karşı onun hususiyetlerine itaat veya vakıf olmak suretiyle zafer kazanarak medenî tekâmülde ön safı işgal etmek kabiliyet ve istidadını gösterirler.

Türk tarihinin ülkemizdeki seyri, bize vazih olarak memleketimizin tabiî şartlarının âsî kuvvetleriyle gerek tarihten önce ve gerekse tarihten sonra uğraşıldığını göstermektedir.

Yurdumuz mevkii cografisi itibariyle üç kıta ve üç denizle temastadır. Jeolojik bünyesi ise, geçirdiği devirlere göre her nevi toprak ve suhur arzetmektedir.

Zemin arızalarının, iklim şartlarının, cografî vaziyetinin memleketi-

miz insanları ve hayatı iktısadiyesi üzerinde pek büyük tesirleri görül - düğü inkâr edilemez. Bundan böyle de yurdumuzun medenî seviyesinin yükselişi ifadesini ancak dağlar, or - manlar, bataklıklar, susuz havali, ve - rimsiz topraklar, âsî nehirler gibi ta- biat şartlariyle olan mücadelesinin erişmediği muvaffakiyetinde bulaca- ğına şüphe yoktur. Bundan dolayı- dır ki, bugünün Türk devleti ve ce- miyeti bu tabiat şartlariyle âmansız bir mücadeleye girişmiştir. Vatanı - mız tabiî servetleri itibariyle çok zen- gindir. İster uzvî olsun, ister madenî olsun memleketimizin tabiî servetleri ülkemizin yükselme derecesiyle a - henktar olarak inkişaf edebilecektir. İktısadî inkişafımızı hazırlıyacak ta- biî servetlerimizi umumî olarak iki kısımda toplıyabiliriz:

1 — Yeraltı servetlerimiz (maden- ler)

2 — Yerüstü servetlerimiz (ziraî mahsullerimiz, ormanlarımız, ... ila)

Yeraltı servetlerimizden maden itibariyle topraklarımız jeolojik te - şekkülatiyle muhtelif zaman arazisi- ne sahip bulunduğundan çok zengin ve nevileri boldur. Her memlekette az çok bulunan madenlerden maada yurdumuza hâs olarak zımpara, lüle taşı, pandermit gibi madenler de mevcuttur. Bu kendi ülkemize hâs yeraltı servetlerinden maada kömür, petrol, krom, bakır, alçı, gümüşlü kurşun gibi madenlere her tarafta mebzulen tesadüf edilir. Bunlardan Ereğli kömürleri, cografî bazı müs- tesna hususiyetleri haizdir. Evvela havzanın deniz sahilinde bulunuşu, saniyen maden ocaklarının ihtiyaç- lı maddelerinden olan kereste için or- mana yakın bulunuşudur. Memleke- timizde tabiatin bize bahşettiği bu servetlerin istihsali çoğaldıkça yer yer millî iktisat hareketleri münase- betleri doğacak, millî iktısat faaliyet- leri yükselecek, iş ve kazanç imkân- ları artacaktır. Ve böylece her yeni yaratılacak iş şubeleri de kendisine göre bir nüfus hareketini idare ede - rek memleketimiz insanlarının yaşa- yış ve iktısadî faaliyetlerine yeni veç- heler verecektir.

Yerüstü servetlerimize gelince : Fındıklarımız, birçok memleketlerden daha evel piyasaya sevkedilmek gibi tabiî şartların imtiyazına sahiptir. Tütün de memleketimizde müsait ze- min ve iklim şartlarını bulmuş Türk tütüncülüğü kazandığı ihtisas, kudret ve kabiliyetini gene tabiatin verdiği müstesna bir hususiyetten almıştır. Memleketimizin cenubunda bugün i- çin bize 150 bin balye pamuk veren geniş alüvyonlu ovalar vardır. Bu ovalar hektar başına vasatî 250 kilo pamuk verebilir. Çünkü iklim ve top- rak gibi tabiî şartlar mevcuttur. Öyle ise senevî bir milyon balye pamuk ve- recek sahalarımız var demektir. Yal- nız kuraklık gibi âsî tabiat şartlariyle mücadele etmek lazımdır. Biz de, mısır gibi pamuklarımızın mukadde- ratını kuraklığının eline değil, To - roslardan inen, Nil'den daha kıymet- li sularımızın yardım ve himayesine bağlamalıyız. Bu suretle memleketi- mizde inkişaf edebilecek sanayii zira- iye olsun, sanayii nesciye olsun ham maddelerini kendi topraklarımızdan edinebilecektir.

Ormanlarımıza gelince: İç Ana-

dolu ormanca fakir ise de Karadeniz ve Akdeniz sathımailleri geniş ve zengin orman sahalarına maliktir. Ayrıca bu ormanlar iklim ve toprak şartlarının müsait oluşu iledir ki, yapılan tahribatı az zamanda telafi edebilmektedir. Unutmamalıdır ki, orman, daimî hasılat getiren bir servet menbaıdır. Mahsulatının iktısadî hayatımızda mühim bir mevkii vardır.

Bütün bu mahsullerimizin mukadderatına hakim olmağa çalışmak, onları tahrip etmemek, tasarrufa riayet ederek azamî istifade temin ederek gayret göstermek zorundayız. Bugün için yer yuvarlağının yüzünü inkılâplara, değişikliklere tâbi kılan ve bir âmili cografî olan insan cemiyetlerinin kudreti ve kuvvetlerini, neler yapmak iktıdarında olduğunu gözönünden ayırmamak lazımdır. Gene bütün bu yeraltı ve yerüstü servetlerini iktısadî faaliyetlerin emri altına sokabilmek için memleketimizin hayat damarları olan yurdu demiryollariyle baştan başa örmek lazımdır. Bundan dolayıdır ki, devletimiz " her gün bir karış daha „ demiryolu yapmak siyasetine dayanarak memleketimizin bu tabiî servetlerinden mümkün olduğu kadar azamî istifadeyi temine çalışmaktadır.

İşte, garbı şarka bağlamağa çalışan demiryoliyle Akdeniz'i Karadeniz'e bağlıyan hatlar, bu faaliyete güzel birer misallerdir.

Milattan 550 yıl evel İran İmparatorluğu Anadolu'ya hakim olduğu zaman, memleketin iktısadî inkişafı için muhtelif istikametlere giden yolların inşasına çalışmıştı. Bu devirde hükümdar yolu adını alan Süs — Sart yolu yerine bugün biz, İzmir—Ankara—Kayseri—Malatya—Elaziz— Muş ve Van'a kadar ulaştıracağımız Büyük Türk Cümhuriyeti yolunu hazırlıyacağız. Ayrıca o devrin İskenderon — Sinop yolu yerine Mersin — Samsun yolunu yaparak Akdeniz'i Karadeniz'e bağladık.

Bugün için bu yollardan Ankara — Sivas hattı birçok şehirlerin iktısadî inkişafına yol açmış ve Anadoluda işlenmeğe müsait toprakların işlenerek birer ziraî istihsal şubelerinin yaratılmasına yardım edecek bir hale gelmiştir. Bu hat üzerinde bugün için ancak dörtte biri mezru olan yüzbinlerce dönüm ekilebilir arazi vardır. Ayrıca Kırşehir civarında kırküç bin hektarlık meşe ormanları işlenebilecektir. Keza bu yol üstünde Kayseri, tarihteki eski kıymet ve ehemmiyetini kazanacaktır. Romalılar zamanında Çin dahiline kadar uzanan yol üzerinde bulunan bu şehir, 400 bin kadar bir nüfusu barındırmıştı. Gene bugün de bu hatla buşehir, cografî ve iktısadî vaziyeti itibariyle fevkalâde kıymet kazanmaktadır. Halıcılık ve pastırmacılık inkişafa erişerek halı tezgâhları yüzde seksen artmıştır. Sivas'taşi 16 memleha daha ziyade inkişafa mazhar olarak daha verimli olacak, Samsun'daki 90 bin, Tokat'taki 670 bin hektarlık ormanlar işlenebilmek imkânlarını kazanacaktır.

İktısadî faaliyetlerimizde mühim birer âmil olacağında şüphe edilemiyen nehirlerimize gelince: Arzettikleri cografî şartlar itibariyle fevkalâde ehemmiyet ve kıymeti haizdirler. Ülkemizin ortası, sularını başlıca üç istikamette gönderen yüksek bir yay-

la olmak hususiyetine maliktir. Bunlardan başlıcaları: Karadeniz, Adalar denizi ve Akdeniz sathımailleridir. Cenuptaki Toros sathımailesinde geniş çukur ovaya inen Seyhan, Ceyhan nehirleriyle Tarsus ırmağı fevkalâde birer enerji ve servet membalarıdırlar. Bu nehirlerden azamî istifade bizim için her an mümkündür. Türkiye Cümhuriyeti, bu işleri de gözönünden kaçırmıyarak 5—6 senedenberi kuraklıktan ıztırap çeken, kavrulan Adana ovalarını sulamak için kanallar açtırmağa başlmıştır. Tarsus ırmağının üst kısmından açılmağa başlanılan Tarsus kanalında bugün, vasatî 500 amele çalışarak sekiz kilometrelik bir mesafe katedilmiştir. Şubat bidayetinde 300 bin dönümlük bir arazi sulanacak ve kanal boyunca ekilecek 20 bin ağaçla da devletimizin imar siyasetine uygun olarak Adana ovaları verimli bir hale sokulacaktır.

Birçok memleketler vatanlarının iktısadî ve içtimaî yüklerini beyaz kömürün sırtına yüklediği bir zamanda bizim de müsait şartları haiz beyaz kömür enerjisini yaratabilecek bir kabiliyette bulunan nehirlerimizden istifade ederek boşa akan sularımızı tasarruf etmemiz lazımdır. Nehirlerimizden yukarı kısımları hudutlarımızdan içerde bulunan Dicle, 1500 metre yüksekliğindeki Gölcük ve bunun cicarındaki tepelerden toplanan suların kollariyle birleşerek Ergani madeninden geçmektedir. Nehir, Ergani'nin şimalinde 3 kilimetre mesafede bir şelale meydana getirmektedir. Bu şelaleden edinilecek enerji, Ergani bakırlarını ve E,gl kurşun madenlerini işletebilecek bir kabiliyettedir.

Karadeniz'e dökülen Kızılırmak, fevkalâde kıymet ve ehemmiyeti haiz nehirlerimizdendir. Bu nehirin yatağı ıslah edilerek hazırlanırsa Anadolu içine gayet mühim iktısadî bir yol temin edinebilindiği gibi nehrin Sivas—Kayseri arasındaki kısmının civarındaki vasi düzlükler arzeden topraklar da nehrin sularından istifade suretiyle sulanabilir. Keza nehrin bir hususiyeti de Sivas önünde 1220 metrelik bir irtifa arzederken Osmancık civarında 490 metrelik bir seviyeye kadar düşerek 930 metrelik bir seviye farkiyle seri cereyanlı olarak akmaktadır.

Bentler yapılarak nehrin bu süratli sularından istifade etmek, boşa akan sularını tasarruf etmek her an imkân dahilindedir. Bilhassa nehrin soldan aldığı kollarından Karasuyun Bünyan şelalesi ehemmiyeti mehsusayı haizdir. Bu nehrin bu ve buna benzer şelalelerinden istifade suretiyie elde edilecek enerji ile sanayi ve yeraltı servetlerimizin işlenmesi günün meseleleri sırasına artık gelmelidir. Hattâ diyebiliriz ki, bunlardan edinilecek enerji, Ereğli kömür havzalarını bol bol doyurabilir.

Cenuptaki nehirlerimizden Seyhan'ın 30—50 kilometre yukarısında Tarsus ırmağının Muhat suyiyle birleştiği yerlerde kurulacak elektrik santralları, bütün Mersin — Tarsur, Adana şehirlerini tenvir edecek ve bu şehirler arasında işliyen tireni yürütecek, hattâ köylerini bile aydınlatacak elektrik membaını verebilecek mevki ve vaziyettedirler.

Filhasıl, memleketimiz coğrafî vaziyeti itibariyle muhtelif istikametlerden gelen vahşi hayvanların toplandığı yerlerden birisidir. Bu halde neden kürkçülük ve dericilik inkişaf edemesin?! Ve gene memleketimiz kadar sıcak sulariyle, maden sulariyle gerek tarihî devirlerde ve gerekse bugün için tanınmış pek az memleket vardır. Gene mevkii cografî itibariyle memleketimiz, Karadeniz ve Akdeniz gibi iç denizlerin kapısını teşkil eden Romanya ve Rusya'nın hububatı ile gaz, kerestesinin Akdenizin diğer garp ülkelerine gidecek denizyollarının kapısı olan boğazlar üzerinde bulunuyoruz. Daha çok misaller zikredilebilir.

O halde görülüyor ki, vatanımızın dünkü ve bugünkü iktısadî inkişafında, medenî ilerleyişinde cografî şartlar, müsait vaziyetler dahilinde büyük rol oynıyabilmiş ve oynıyabilecektir. Öyleyse, bütün bu servet membalarını işler bir hale sokmak, istihsali bilgili bir tarzda yapmak, emekten, maddeden, zamandan tasarruf etmek ve bunun için de planlı, hesaplı düşünerek hareket etmek lazımdır ve gene bunun için de yurdumuzun müşterek evsafı tabiîye arzeden talî aksamını iktısadî mıntakalara bölmek lazımdır. Bu işte yurdumuzun zemin şekillerindeki hususiyet, iklim, toprak, hayatı nebatiye ve hayvaniye, yeraltı servet itibariyle başkalıklar gösteren kısımlarını gözönüne almak zorundayız. Ayrıca buna devlet idare kuruluşunu da ilave edersek, memleketimizin iktısat yapısına uygun bir iktısadî mıntakalar bölümü yapmış oluruz.

Bu suretle memleketimizin parçaettirmiş olur ve iktısadî inkişaf hamlemizde daha seri adımlar atmamı - hallemizde daha seri adımlar atmamıza yol açmış bulunuruz.

O halde İsmet Paşa Hazretleri demiryollarımız için " kendi vasıtalarımızla, kendi kudretimizle şimendiferlerimizi yapacağız „ demişlerdi. Bugün bizde, memleketimizin iktısadî yapısını cografî şartların azamî derecede verdiği imkânlardan istifade ile kuracağız. Ve ülkümüz de budur.

Yurdumuz, bütün bu şartlar altında bugünün iktısadî âleminde kendi kendine yeterlik meselesini hiçbir millete muhtaç olmadan halledebilecek bir kabiliyettedir. Kıtalar içinde memleketimiz bu işi yalnız başına başarabilecek istidadı gösteren memleketlerden biridir. Şimdiye kadar verdiğimiz izahat: " Türkiye bir ziraat memleketidir ve bir ziraat memleketi olarak kalmalıdır.„ gibi saçma bir fikri tamamen reddedebilecek vaziyettedir. Cografî şartlarımızın imkân bahşettiği nisbette sanayiimizi kuracak hem ziraat memleketi ve hem de sanayi memleketi olacağını daha çok ileri gidilecek olursa kendi kendimize yetebilecek bir vaziyete girebilmek kabiliyetinde olduğumuzu haykırarak söyliyebiliriz. Bu kudret ve kuvveti memleketimizin gösterdiği sanayileşme hamleleri ile yeraltı ve yerüstü servetlerimizin bolluğu bize vermektedir.

Yalnız sanayileşmede hedefimizin daha ziyade ziraî sanayi yapısı olmasını temenni ederken, daha dün resmiküşadını yaptığımız Eskişehir şeker fabrikasını görmekle seviniyoruz.

MİLLÎ MAHSULLER

ÜZÜMLÜERİMİZ

NUSRET NAMIK

İKTISADÎ bir sıkıntı, yıllardanberi yeryüzünü kaplamış bulunuyor; fakat topraklarımızın zengin ve halkımızın da mütevekkil olması yüzünden, bu sıkıntıyı enaz duyan memleket, Türkiye'dir.

Ancak, toprakların verimli olmasiyle iş bitmez. Bunun içindir ki, ileriyi gören hükûmetimiz, bir yandan da tedbirler alarak bütün işlere düzen verip memleketi darlıktan kurtarmağa çalışıyor.

Mektepler, hastaneler, şoseler, demiryolları, limanlar yapılarak, bataklıklar kurutularak yarın için çalışmakla beraber, bugün için de binlerce işçi, mühendis, kâtip, sermayedar boş durmaktan kurtarılmış oluyor. (Nerede hareket, orada bereket)

Daha ziyade ziraat memleketi olan yurdumuzda, büyük faydalar veren mühim tedbirlerden biri de, buğday fiyatlerini tutmak olmuştur.

Bir milyon ziyan, göze alındı, fakat ölçülemiyecek kadar büyük işe yaradı.

Bu tedbir tam vaktnide alınmasaydı, çifçilerimiz çok yoksulluk çekeceklerdi. Maliyemiz de vergilerini toplamakta güçlük görecekti.

Buğday valörizasyonu sistemini bir (manivela) ya benzetebiliriz. Küçük bir kuvvet harcıyarak, ağır yükler kaldırılmış oldu.

Koca bir memleketin binlerce ihtiyacını sırasiyle tatmin etmek, tam randumanlı bir yaşayış hareketini başarabilmek için, bilinmedik bir dert kalmamalıdır. En ufak bir noksana bile büyük bir ehemmiyet vermelidir. (Binlerce kiloluk mermiler atan büyük bir topun kaması, başlı başına değersizdir ama, topa bütün değerini verdiren de gene o ufak kamadır.)

Zenginliğiyle iftihar ettiğimiz topraklarımız, hakikaten öyle mahsuller vermektedir ki, eşi yeryüzünde yoktur. Bunlar: Üzün, incir, fındıktır.

Afyon, tütün ve ipeğimizin de şöhreti büyüktür. Buna rağmen müstahsillerin teşkilâtsızlığı yüzünden lâyık olduğumuz muvaffakiyeti elde edemediğimiz gibi, bir yandan da tehlikeli rakipler türemekte ve ilerlemekte olduğundan bu vadide de yarını ehemmiyetle düşünmeğe mecburuz.

— Kuru üzümlerimizin geçirmekte olduğu buhran —

Düne kadar çekirdeksiz kuru üzüm yetiştirmek çok kârlı bir işti. 1928 senesine kadar memleketimize onbeş milyon liradan fazla para getirildi. 1929, 30 ve 31 senelerinde takriben

onar milyon lira kıymetinde ihracat yapmış bulunuyoruz. 1932 senesinde fiyatler yeniden çok düştü.

Bir sene evel piyasanın en düşkün aylarında asgarî (35) kuruşa satılan (7) numara üzüm, 1932 rekoltesinde (12) kuruşa kadar yuvarlandı.

1928 senesinde de, daha evelki senelerin fiyatlerine nazaran, büyük bir sukut görülmüş İzmir tüccarları ve Ege bağcıları telâşa düşmüşlerdi. Fakat o zamanki tenezzül, sadece büyük kârların ortadan kalktığını ifade ediyordu. Son senenin sukutu ise (maliyet fiyati hududunda) yapılan büyük bir rekabet savaşı mahiyetinde olduğundan üzüm meselesi günün en ehemmiyetli meseleleri sırasına geçmiştir.

Çekirdeksiz kuru üzümlerimiz ihracat mahsullerimiz arasında son yıllarda ikinci gelmekte idi. Bunu ihracat istatistiklerimizde görebiliriz.

	1929	1930	1931	1932	
Tütün	40.687.000	42.981.000	28.752.186	26.939.906	
Üzüm	9.931 000	9.960.000	10.768.706	10.574.305	[*]
Yumurta	6.528.000	8.324.000	10.345.883	8.026.093	
Fındık	4.310.000	8.402.000	8.691.434	6.547.894	
Hayvan	—	—	7.976.554	6.349.271	
Maden kömürü	—	—	1.661.026	3.783.949	
İncir	5.353.000	4.158.000	5.354.930	3.510.142	
Arpa	105.000	284.000	3.472.258	3.458.333	
Pamuk	10.898.000	14.270.000	6.320.737	2.747.172	
Kereste	—	—	2.320.282	1.941.262	
Tiftik	—	—	1.594.406	1.634.480	
Afyon	8.684.000	3.396.000	2.817.924	1.616.513	
Palamut	—	—	1.269.280	1.479.682	
Yün	1.815.000	1.408.000	1.814.946	1.284.132	
Halı	—	—	2.403.607	1.137.438	
Zeytin yağ	8.628.000	1.833.000	6.111.476	772.564	
Diğer maddeler	—	—	25.599.172	19.498.219	
			127.274.807	101.301.355	T. lirası

1932 de 49 bin ton ihraç edildiğine ve kıymeti 10,578,932 lira olduğuna göre (19) bin ton fazla ihraca rağmen umumî kıymette (201,000) lira noksanlık vardır.

Bundan başka dikkat edilecek bir nokta daha vardır: 1932 umumî kıymetine, 1931 rekoltesinden 1932 senesine devredilip okkası 50 kuruş gibi yüksek fiyatlerle satılan üzümlerin bedeli de dahildir.

(Vakıa evelki senelerin istatistiklerinde de bu kabil tedahül varsa da her zaman tedahülü zarurî olan iki se-

(*) Üzüm, 1931 de 30 bin ton ihraç edilmiş, kıymeti 10.780.099 lira tutmuştu.

nenin üzüm fiyatleri arasında büyük fark olmadığından bu tedahül ihmal edilebilirse de) 1931 rekoltesinin 40 kuruşa satılan (7) numarasiyle 1932 rekoltesinin (12) kuruşa düşen (7) numarası nazarı itibara alınırsa, iki misli rekolte elde edilmesine ve ihraç olunmasına rağmen (müstahsilin cebine giren para), geçen senekinden çok daha azdır.

Halbuki, esasen geçen sene, yüksek fiyatlere rağmen müstahsilin yüzü gülmemişti. Yağmurlar ve donlardan, 1931, 1930 ve 1929 da da bağcı üzüm işinden büyük ziyanlarla çıkmıştı. Şu halde en az para getiren 1932 rekoltesi pek tabiî olarak bağcıyı büsbütün üzdü.

İşte meselenin can damarını teşrihe bu noktadan başlıyacağız.

1932 senesinde üzüm işinden çok kazançlı çıkanlar vardı. Bunlar, bir kısım İzmirli üzüm tüccarlarıdır. Üzüm paniği onların işine o kadar yaradı ki, bağcıyı sarsan vaziyetleri gayet tabiî ve normal göstermek için çalıştılar ve kısmen muvaffak oldular.

Bir üzüm meselesi var mıdır, yok mudur?

Tütün, afyon, fındık, pamuk gibi mahsullerimiz hakkında kâfi neşriyat ve tetebbüat vardır.

Halbuki çekirdeksiz kuru üzümlerimiz hakkında topluca malûmat edinilecek neşrolunmuş yazılar çok azdır. Hernedense bu mahsulümüz, neşriyat sahasında öksüz kalmış; bundan dolayı olacak ki, üzüm işinde (muazzam teşkilâtlı) rakiplerin yanında çok gerilemekte olduğumuz göze çarpmıyor, ve bittabi müstacelen alınması lâzımgelen tedbirlerin ittihazında, müstahsillerimizin gevşek davrandığına şahit oluyoruz.

Avusturalya'da ve Kaliforniya'da üzüm işine atfedilen ehemmiyet sayesinde ihracat dehşetli artmıştır. Avusturalya, 1913 te 500 ton kuru üzüm ihraç ederken 1926 da 11,411 ton yani 22 misli fazla ve 1931 de 28,006 ton, yani takriben 60 misli; keza Kaliforniya, 1913 te 8042 ton ihraç ederken 1931 de takriben 8 misli fazlası ile 61,576 tona varmıştır. Girit'te istihsal, günden güne çoğalmakta ve bilhassa nefaset ve ambalajuarın mükemmelliği, Avrupa'daki propoganda bürolarının mütemadi gayretleri sayesinde, üzümlerimize kuvvetli yeni bir rakip daha yatişmektedir.

Tütünden sonra memleketimize en çok para getiren ve biraz gayret sarfiyle, memleketimize belki 20 milyon gibi mühim bir meblâğ getirmek istidadında bulunan üzüm işimizin, ehemmiyetini gösteren 1931 Ziraat Kongresi ihtisas raporlarından Londra Ticaret Mümessilimizin bir yazısının bazı parçalarını misal olarak kaydetmet faydalı olacaktır :

« Yukardaki rakamlardan anlaşılacağı üzere üzüm sarfiyatı son derece artmış, fakat bu artıştan biz değil, bilhassa Kaliforniya istifade etmiştir. Açıkça Türk çekirdeksizleri bütün piyasalarda muntazam rücat halindedir. Bunu her devlete ait teferrüatlı rakam olarak tetkik etmek istiyenler, yukarıda arzettiğim raporlar merbutatına müracaat etsinler. Bir misal olmak üzere buraya yalnız Hollanda'ya ait birkaç rakam alıyoruz:

« Hollanda'ya *İthalat yekûnunda*:	*1913*	*1923*	*1928 de*
« Türkiye hissesi	4682 Ton.	2865 T.	3129 T.
« Yunanistan	18 T.	813 T.	262 T.
« Kaliforniya	2 T.	2 T.	7306 T.
« Umumî ithalat	5172 Ton.	6339 T.	11089 T.

İhracat (Tonilato)

	Vasatî 1909/1913	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Türkiye	51.909to.	29.029to.	18.914 to	55.595	47.748	39.850	30.140
İran	29.901 „	13.115 „	23.789 „	19.843	16.339	15.875	26.476
Avustarlya	499 „	11.411 „	33.338 „	16.085	41.535	40.466	28.006
Kaliforniya	8.042 „	63.973 „	80.482 „	102.733	67.896	55.839	61.576
Yunan	106.339 „	94.519 „	95.350 „	94.766	83.897	86.432	79.775

Kuru üzüm ithalâtı yapan memleketler (tonilato)

Almanya	34.623 t.	36.325	38.582	43.775	44.200	45.223	42.663
Avusturya	9.430 „	3.142	3.292	3.859	3.905	3.693	3.528
Belçika	4.132 „	3.657	4.533	5.156	6.208	5.943	5.987
Danimarka	1.991 „	2.538	2.762	2.887	2.935	2.523	2.807
Irlanda (serbest)	—	6.068	6.571	6.093	6.054	5.674	6.375
Fransa	7.991 „	3.847	7.312	7.648	6.799	6.818	7.059
İngiltere ve şimali Irlanda	99.989 „	118.339	143.094	127.177	138.137	110.6 8	116.926
Macaristan	1.777 „	243	349	455	447	586	576
Islanda	—	127	138	147	153	148	—
İtalya	1.268 „	706	2.890	3.547	2.112	2.699	2.488
Littoniya	—	26	22	2.839	2.415	1.640	934
Norveç	1.551 „	2.036	2.021	2.116	2.425	1.665	2.275
Felemek	16.928 „	18.965	20.963	20.679	23.718	20.656	21.387
Polonya	—	1.163	2.014	1.545	1.689	1.135	1.573
Romanya	3 428 „	291	948	—	947	960	855
İsveç	1.749 „	1.927	2.017	2.452	2.479	2.275	2.524
İsviçre	942 „	941	954	1.326	1.194	1.575	1.554
Çikoslovakya	—	2.568	2.773	3.238	2.992	3.402	3.922
Yugoslavya	62 „	544	611	771	1.290	1.411	1.070
Kanada	15.365 „	20.608	21.556	23.236	20.568	18.074	19.307
Birleşik Amerika	17.932 „	8.360	6.572	5.922	5.156	4.785	3.777
Avustralya	1.087 „	47	33	158	94	0,4	0,7
Yeni Zellanda	3.309 „	4.579	4.921	4.669	5.044	4.207	5.100

« Kaliforniye üzümcülerinin en « büyük kuvveti fevkalâde *rasyonalize* edilmiş bir halde bulunan dahilî « ve haricî teşkilâtıdır. Bu teşkilâttan son fasılda sureti mahsusada « bahsolunacaktır. Üzümlerimize lâyık olduğu mevkii ve inkişafı temin « etmek için bu teşkilâtı kopye etmeliyiz. »

Dünyada, yıllık kuru üzüm istih-

sali, takriben 500.000 tona yaklaşmaktadır. İstihlâk de bu mıkdarda olup gittikçe artmaktadır. Kilosu vasatî 20 kuruş hesabiyle 100 milyon lira tutarında bir ticaret mevzuu teşkil etmektedir. Başlıca ithalâtçı memleketlerin Umumî Harpten evelki vasatîleriyle, son senelerin mıkdarlarını gösteren istatistikleri ehemmiyetine binaen dercediyoruz :

(x) a) Çekirdeksiz kuru üzüm ihraç eden başlıca memleketler :

Kuru üzüm ithalatı yapan memleketler :

KURU ÜZÜMDE DAHA ZİYADE GERİLEMEMEK İÇİN

Gerek istihsalde, gerekse müstahsilden ihracatçının eline geçinciye kadar, yapılan binbir çeşit ziyanlı hareketleri burada saymak güçtür. Fakat, bu randımansız çalışma tarzını yakından görüp de müteessir olmamak ve ne pahasına olursa olsun, alâkadarların nazarı dikkatini celbetmemek elden gelmez. Üzüm mıntakasında bir kördöğüşüdür gidiyor, her kafada bir ses çıkıyor. Fakat esaslı hiçbir neticeye varılmıyor. Buna nihayet vermek için hiç olmazsa ilk adım hemen atılmalıdır.

— ÜZÜM BÜROSU —

Üzüm istihsâl ve ticaretinin sakat taraflarını tesbit etmek, alınacak tedbirleri ilmî ve ciddî bir tarzda araştırmak üzere, üzümün istihsal ve ticaretinden anlar kimselerden mürekkep bir heyet teşkil olunmalıdır.

Bu heyet, Yunanistan'da, Avusturalya'da, Kaliforniya'da alınmış olan tedbirleri esaslı bir surette süratle tetkik ettikten sonra, memleketimizin vaziyetine uygun bir şekilde teşkilât sistemi kurarak faaliyete geçirilmesini, bilgi ve salâhiyetine istinaden temin edebilir.

1928 senesindenberi günden güne sıkıntıya düşen bağcı, borç içinde kıvranıyor. Yıllarca havaların fena gitmesi, üzüm yetiştirenlerin vaziyetini bozdu. 1932 senesindeki bolluğa sevinirken birden bire dehşetli fiyat sukutunun doğurduğu (panik) bağ kıymetlerini de düşürdü. Vasatî hesapla dönümü ikiyüz lira olan bağlara bugün yüz liraya müşteri bulunmuyor. Şöyleki, Ege mıntakasının takriben 500.000 dönümlük bağ sahası, dün ifade ettiği (100) milyon liralık kıymete mukabil, bugün ancak (50) milyon liralık bir kıymet haline düşmüştür.

Bütün bu âkibetlere rağmen üzüm yetiştirenler, vaziyetlerini düzeltmek için rakip memleketler müstahsillerinin gösterdiği birleşme kabiliyetini gösteremediler. Şumullü, kooperatifler kuramadılar. Ufak tefek teşebbüsler neticesinde kurulmuş olan bir iki kooperatif, üzüm ihracat işinde etraflı bir rol oynıyabilecek kuvvette değildir.

— HÜKÛMETİN YARDIMI —

Bunun içindir ki, müstahsilin birleşme aczini telâfi etmek üzere, hükûmetin müdahalesine kat'î ihtiyaç vardır. Buğday işinde olduğu gibi, üzümün de mehmaemken (valörize) edilmesi için 1932 kampanyasında muavenetini esirgememiş olan hükûmetimizin, önümüzdeki 1933 kuru üzüm kampanyasında daha cezrî ve daimî hizmetleri dokunabilecek olan (üzüm bürosunu), üzüm offisini teşkil etmekle üzüm meselesinin halli-

Çekirdeksiz kuru üzümlerimizin muhtelif memleketlere ihracı (*)

(Kıymeti üç sıfır ilâvesile okunacaktır.)

		1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932 (**)
Almanya	Tonilâto	1 116	9 598	7 900	9 311	8 261	23 323	14 375	14 823	12 516	26 339
	T. Lirası	—	—	3 730	3 869	3 242	6 322	3 227	3 536	4 524	—
Amerika	Tonilâto	638	1 236	472	177	525	615	780	351	129	293
	T. Lirası	—	—	220	82	181	164	182	94	51	—
Belçika	Tonilâto	2 109	1 723	1 257	867	634	1 405	1 338	1 606	1 254	Almanyaya dahil
	T. Lirası	—	—	547	430	272	713	320	383	421	
Hollanda	Tonilâto	4 469	15 256	4 188	3 056	3 392	6 524	11 019	7 061	3 406	
	T. Lirası	—	—	1 959	1 364	1 401	1 735	1 543	1 642	1 209	
Fransa	Tonilâto	291	150	151	224	297	309	387	608	550	869
	T. Lirası	—	—	72	114	1 6	90	108	141	184	—
İngiltere	Tonilâto	19 716	15 158	5 378	11 904	3 335	14 374	11 530	6 847	6 441	19 814
	T. Lirası	—	—	2 452	5 079	1 265	3 753	2 731	2 110	2 351	—
İtalya	Tonilâto	2 871	3 775	3 425	2 731	1 424	6 725	6 129	6 278	4 914	3 713
	T. Lirası	—	—	1 624	1 278	778	1 860	1 334	1 630	1 796	—
Mısır	Tonilâto	555	433	368	273	349	581	607	578	361	483
	T. Lirası	—	—	165	139	124	147	136	150	127	—
Rusya	Tonilâto	—	7	158	157	4	807	541	898	—	73
	T. Lirası	—	—	79	67	—	199	116	151	—	—
Sair ve meçhul	Tonilâto	1 324	1 046	522	330	693	933	1 044	800	569	338
	T. Lirası	—	—	151	112	225	246	234	123	106	—
YEKÛN	Tonilâto	32 999	48 382	23 819	29 030	18 914	55 596	47 750	39 850	30 140	51 951
	T. Lirası	10 562	18 234	10 999	12 561	7 604	15 229	9 931	9 960	10 769	—

(*) İstatistik yıllığından.

(**) Bu rakamlar İzmir Ticaret Odasının 1932 rekoltesine ait olup 1933 Nisanına kadar ihracatı gösterir.

ne en kısa yoldan gitmiş olacağı aşikârdır.

Bu büronun teşkiliyle bütün işler bitmiş olmıyacaktır. Fakat bütün tereddütler ortadan kalkacak ve takip olunması icabeden hattıhareket, en salâhiyetli bir heyet tarafından tesbit edilmiş olacaktır.

Böyle bir büroya ihtiyacımız şununla sabitir ki : 1932 senesi Avusturalya kuru üzüm rekoltesi fena ve az olduğu halde, ancak Avusturalyanın boşluğunu dolduracak kadar fazla istihsali olan Türkiye rekoltesi istiksar edildi. Mahsul elimize kalır korkusiyle bütün bağcıları bir panik istilâ etti. (Türkiye 56 bin ton istihsâl etti. Bu muazzam istoku kime satacağız diye) bilmiyerek veya bililtizam tecahül ederek ortalığı velveleye veren tüccar ve bu tüccarın korkutucu propogandasiyle elindeki üzümleri yok pahasına borsaya döken bağcının, eğer dünya ahvalinden, üzüme ait kısmı hakkında, alâka ile uğraşıp kâfi vesaite istinaden istihbaratta bulunan bir (büro) su olsaydı, belki de üzüm fiyatleri geçen senenin asgarî 36 kuruşuna mukabil 1932 de 12 kuruşa düşmezdi.

Netekim üzümler elimizde kalmadı. 54 bin ton satılmıştır.

Çünkü son senelerde Türkiye'den (7) şer bin ton kadar üzüm almakta olan İngiltere, 1932 rekoltemizden 20 bin ton, yani yüzde üçyüz nisbetinde üzüm almıştır.

Bu fazla satışı, ucuz satmamıza atfettirmek istiyenler, yeknazarda haklı görünürlerse de, İngiltere'nin bu tehacümünün Avusturalya rekoltesinin fenalığı ve azlığından doğduğunu da teslime mecburdurlar. Bu cihet esaslı bir münakaşa, daha doğrusu (etüt) meselesidir.

İşte bu ruhlu noktayı (üzüm bürosu) aydınlatabilir. Çünkü bu büro, bütün memleketin nefine olarak çalışacağından, şu veya bu tüccarın spekülasyonuna âlet olmaksızın, hassas bir barometre gibi, vaziyeti görür ve samimiyetle söyler.

İşte bu (büro) mevcut olsaydı, geçen senenin (panik) ine şahit olmazdık. 1932 senesi mayısında Avusturalya rekoltesinin azlığı ve fenalığı vaktinde anlaşılırdı. Bağcılar da ağsutosta mutat olan 20 bin çuvallık arza mukabil korku saikiyle borsaya sattıkları (100.000) çuvalı yavaş yavaş satarak mallarının tam hakkını alırlardı.

Mamafi bağcının derdi bundan ibaret değildir.

a) Kükürt, göktaşı, potas gibi ihtiyaçlarını pahalı almakta ve bazen de piyasada bulamamaktadır.

b) Bağcının itina ile yetiştirdiği üzümler, birinci el tüccarların mağazalarında makbul ve makul olmıyan şerait altında paçal edilmekte ve nefasetini kaybetmektedir.

c) 130 okkalık çuvallara konduğundan nakliyatta çuvallar kancalarla yırtılmakta ve memlekete ve bağcıya fuzulî çuval masrafları yükletmektedir.

Buna mukabil; rakip memleketlerde müstahsilin üzümleri mükemmel depolarda, en randımanlı şerait altında tasnif edilmekte ve bu yüzden de maliyet fiyatinde tenzilât yapılabilmektedir.

Fazla teferrüat bu yazının çerçe-

vesine giremiyeceğinden (Comptoir Central du Raisin de Corinthe) namiyle Yunanistan'da Korent üzümleri işini tanzim eden teşkilâtın nizamnamesinden bazı maddeleri nakletmek suretiyle bizdeki üzüm bürosuun yapacağı hizmetleri kısmen teşrih etmiş oluruz :

MADDE: 2

« 1) Kuru üzüm teşkilatının başlıca gayeleri şunlardır :

Mahsulün fazlasını zapt ve tevkif suretiyle arz ve talebin nisbetine indirmek ve bu suretle teşkilâtın eline geçecek olan mahsulün idaresini ve mahalli sarfını temin etmek.

2) İstihsal tehlikelerine karşı mahsulün umumiyet itibariyle sigorta edilmesi, kalitesinin ıslah ve himayesi için vesaiti fenniyeyi tetebbü ve tamim ve intişarına çalışmak ve tatbikatına nezaret etmek.

3) Umumî ambar sistemi tahtında müstahsillere, şirketlere veya tüccarlara ait üzümleri iddihar, idare ve muayyen ticarî tipler üzerine işlenilmesi.

4) Kuru üzümü reklâm etmek, sahai istihlâkini tevsi etmek.

5) Tesellüm ve teşhir yazıhaneleri tesis suretiyle mahsulü piyasalara arz ve bu arzın bir sistem dahilinde vukuunu temin etmek.

6) Teşkilâtı müşterekenin siparişi üzerine üzüm imarına muktezi mevaddı ziraiyenin müttehiden tedariki.

7) Kuru üzüm ihracatını müstehlik piyasalara kadar bir ihracat kredisi ile takviye.

— ÜÇÜNCÜ MADDE —

Fasıl (3) — İktısadı Millî ve Ziraat Nazırları tarafından emirname suduru ve teşkilât heyeti idaresinin muvafakati suretiyle hususatı âtiyeyi kontrol edebilir:

a — Üzüm kesimi, b — Kurutulması, c — Hazırlanması, d — Ticaret, e — Kalitesinin himayesi.

Bu suretle vazedilecek nizamata ademi riayet edenler ilk iki hususat için iki aya kadar hapis cezasiyle 1000 drahmiye kadar da para cezası ve mütebaki hususat için dört aya kadar hapis ve 50.000 drahmiye kadar para cezasına mahkûm olurlar.

MADDE: 6 - FASIL: 3

TEŞKİLATIN İDARESİ

1 — Kuru üzüm teşkilatı berveçhi zir tayin olunan 14 azadan mürekkep bir meclis tarafından idare ve temsil edilmektedir:

Üzüm yetiştirenleri temsil eden bir aza, — Ziraat Nezaretini temsilen bir, — Tasarruf Millî Nezaretini temsilen bir, — İktısat Vekâleti namına bir, — Yunanistan Millî Bankasiyle üzüm idaresini devretmesi melhuz müessese namına birer, — Patras ve Kalamat Ticaret Odaları namına birer ve bağ mutasarrıfları namına bir aza intihap edilir. »

Kuru üzüm istihsal eden memleketler ancak bu kabil teşkilâtlar sayesinde vaziyetlerini ıslah edebilmektedirler. Ziraat Kongresi ihtisas raporlarında da zikrolunduğu veçhile yalnız Kaliforniya üzümleri propogandası için bir sene zarfında takriben 5 milyon Türk liralık propoganda yapılmıştır.

Yunanistan, (Korent) üzümünün hemen hemen yegâne müstahsili olmasına rağmen (yani Brezilya'nın kahvede olduğu gibi imtiyazlı bulun-

masına rağmen) büyük servetler ifade eden propoganda masrafları vardır. Türk bağcıları teşkilâtsız olduklarından, mahsullerini satabilmek için maalesef fiyat kırmak suretiyle menfi ve bizzat kendisine zarar veren bir şekilde rekabet mücadelesine atılmaktadır.

Teşkilât mı iyidir, yoksa teşkilâtsızlık mı ?

Bu esasen münakaşa edilmeğe değmez. Şu halde: Bağcının yapamadığını, onun lehine olarak Yunanistan'da olduğu gibi, kanun kuvvetiyle yapmak zarureti vardır.

Bu teşkilâtın masrafı malın ihracı esnasında (tayyare resminin alındığı gibi) , üzüm teşkilâtı masrafı namiyle kolaylıkla tahsil edilir. Yüzde bir hesabiyle alınacak bu kabil bir resim yüzde 30 kadar fiyat tahavvülü gösteren üzüm mahsulü için bağcıya hiçbir külfet ve yük tahmil etmez. Bu suretle tahsil olunacak para yılda (100.000) lira temin eder ki, bununla büyük işler yapılır. Ege bağcıları ihya edilerek Umumî Harpten evelki, yani büyük rakipler türemezden evelki, refahına kavuşturulabilir. Fertlerin yapamayıp bıraktıkları boslukları dolduran muhterem hükûmetimiz, elbette bağcılar için de bir şey düşünmektedir.

— SÖZÜN KISASI —

1) Çekirdeksiz kuru üzüm işinde kuvvetli ve tehlikeli rakipler yetişti. Onların teşkilât sistemlerini örnek alarak randımanlı çalışalım.

2) Bu mühim işi başarmak için bir (üzüm ofisi) kurmakta gecikmiyelim.

3) İhracattan alınacak yüzde birlerle senevî (100.000) liralık bütçesi olacak olan bu (Ofis) faydalı bütün araştırmaları yapabileceği gibi reklâm işine de başlıyabilir.

4) Düne kadar çok kârlı bir iş olan bağcılık, bugün çok nazik bir vaziyete düşmüştür. Bunun içindir ki, bağcılık mıntakası büyük bir ihtimam ve itina ile tetkik ve himayeye muhtaç olduğu en zayif günlerini yaşamaktadır.

5) Kuru üzüm yetiştiren memleketler, yani rakiplerimiz, ihracat imkânından fazla istihsal yaparlar. Fazlai istihsali dahilde istihlâk ederler. Hastalık veya havaî arızalar dolayısiyle rekolte az olduğu seneler, mahreç piyasaları boş bırakmazlar, çünkü mutat rekoltenin yarısı kadar dahi istihsal olsa ihraç edilecek stok temin edilmiş olur. Bizde ise aksinedir. Bütün istihsalimizi satmağı esas zannederek fiyatleri şayanı hayret bir mertebeye kadar düşürürüz. Rekoltemiz az olduğu senelerde ise, fiyatleri fahiş denecek kadar yükseltiriz. Bu istikrarsızlıktan gene rakipler müstefit oluyorlar.

Kaliforniya'nın 200.000 ton istihsaline mukabil ihracatı üçte biri kadardır.

Avustural'yanın 60.000 ton istihsaline mukabil ihracatı yarıdan azdır.

Yunanistan'ın 140.000 ton istihsaline mukabil ihracatı vasatî 90.000 tondur.

Kalan malların dahilde istihlâkine çalışılmaktadır. Netekim, Yunanistan'daki üzüm teşkilâtının bu vadideki çalışmaları neticesinde, 1925 — 26 senelerinde dahilî kuruüzüm istihlâki 300 ton iken, 1926 — 27 de 1400 to-

na, 1927 — 28 de 1700 tona, yani üç senede, dahilî kuruüzüm sarfiyatı, üzüm teşkilâtının yardımları sayesinde, yüzde 500 artmıştır. Yoksa bu memleketlerde bizim yaptığımız gibi rekoltenin bazen bol olduğu senelerde elde üzüm kalmasın diye, hiçbir hudut tanımaksızın fiyatleri kırsaydılar, üzümün de âkibeti tütüne benzerdi. Gerek Yunanistan'da, gerekse Kaliforniya'da her senenin rekoltesinden ertesi seneye stok devredilmektedir. Ve bu hattıhareket bililtizam ihtiyar olunmaktadır. [100 elmayı yirmişer paraya satıp (50) kuruş almaktansa bundan (50) adedini ikişer kuruşa satıp (100) kuruş bedel almak ve geri kalanını da herhangi bir fiyatle, herhangi talî bir istihlâk sahasında sarfetmek elbette hem müstahsil, hem de heyeti mecmuasiyle bütün memleket için daha hayırlıdır.]

Memleketimizde herhangi bir sene, üzüm bolluğu oldumu, geçen senelerin ziyanlarını mehmaemken kapatmak fırsatından istifade etmek ihtiyacı olan müstahsil, bu kere de, maalesef ticarî manevraların kurbanı oluyor.

Başı boş cereyan eden ticaret oyunlarının bağcılara ziyanı

Son bir misal olarak 1928 senesinde İzmir'de çıkan Anadolu gazetesinde, üzüm işleri hakkında açılan (anket) e cevaben kıymetli bir Türk tüccarının yazdığı makaleden birkaç parçayı, beş sene evelki kıymet ve ehemmiyetini bugün de muhafaza ettiğinden, tekrar okumak faydalıdır..

« Ticaret şüphesiz serbestir. Tüc- « car malını istediği fiyate satmağa « muhtardır. Fakat, İzmir üzümünü « dört aydanberi her gün ve muttasıl « daha ucuza gece ve gündüz teklif « eden ihracatçının bu hareketi, tica- « rî (conduite) noktai nazarından « üzerinde tevekkufu istilzam eden « şayanı nazar bir mesele değil midir?

« Geçen şubat ve mart aylarında « Kaliforniya'nın yeni mahsul oferta- « ları meydanda yok iken, her gün fi- « yat kırarak Avrupa alıcılarını şa- « şırtan bir ofertaderyası ihdas etmek « Türkiye üzümcülüğü için daha iyi « mi olmuştur? İhracatçılarım arasın- « da aynı günde Avrupa'ya aynı mal « için 3 - 4 kuruş noksan fiyat ile tek- « lifat yapılmış ve yapılmaktadır. « Binnetice mütemadî düşkünlük yü- « zünden ve muhtelif memleketlerin « gayrı kabili defi rekabetinden çok « mühim para kaybeden Avrupa alı- « cıları, üzüm piyasasına karşı tadi- « limümkün olmıyan bir emniyetsizlik duymuşlardır.

« Bundan iki ay evel 25 kuruş faz- « lasına alivre aldığı bir malı, bugün « İzmir ihracatçısı vapura koyarken « aynı malı da 25 kuruş noksanına ay- « nı müşteriye teklif ederse, o müş- « teri üzüm piyasasına karşı bir daha « emniyet izhar edemediği içindir ki, « gelecek aylardaki ihtiyacını derhal « kapatmaktan sarfınazar eder. İz- « mir büyük iş almayınca tam ihracat « mevsimi olan şu günlerde belki de « bizzarure fiyatlerini indirmeğe de- « vam eder. Binnetice Avrupa piya- « salarının itimatsızlığı kesbi kuvvet « eder. Ve şahidi olduğumuz panik « husule gelir.

« ..... meslekdaşlarımı ve kendi- « mi olduğumuz gibi açık tasvir edi-

« yorum. Çünkü bugünkü tenezzül-
« de bizim de bir hissei mesuliyetimiz
« olduğunu katiyetle iddia ediyorum.
« Şu halde ihracatçıların şayanı nazar
« olan bu vaziyetlerini ayrıca düşün-
« mek muhterem Maliye Vekili Bey-
« efendinin işaret buyurdukları veç-
« hile üzerlerine terettüp eden vaza-
« ifi tesbit etmek de lâzımdır. »

Berlin Türk Ticaret Odasından bu senenin nisanında gelen bir raporda tıpkı beş sene evelki eşkilde fiyat sukutuna dair bir yazı vardır:

« ..... diğer bir takım alâkadarların
« fikrine göre, Almanya'ya daha çok
« Türk üzümü ithal edilememesinde
« bizzat Türklerin bazı tesirleri de
« âmil olmaktadır. Çünkü Türkler
« lüzumsuz yere üzümün fiyatlerini
« indirmekte ve bu suretle piyasa da
« pek emin olmıyan bir vaziyet ihdas
« ederek ithalatçıların ve dolayısiyle
« ellerinde mal bulunan tacirlerin
« Türk mahsulüne karşı çekingen ve
« ihtiyatlı davranmalarına sebep ol-
« maktadırlar. Bunun neticesi ola-
« rak, fiyatlerin indirileceğinden
« korkan bir takım alâkadarlar Türk
« üzümü yerine Kaliforniya ve İran
« mahsulleri üzerinden muameleyi da-
« ha sağlam bulmaktadırlar. »

Beş sene fasıla ile, sahibi salâhiyet kimselerin vukubulan bu ifadeleri, üzüm işinde kendi dalımızı kesmkete olduğumuzu isbat için mütemmim deliller teşkil eder.

Bolluk mu iyi, kıtlık mı?

Bağcılık çok zor iştir. Çok çalışmak, dikkatle çalışmak lâzımdır. Birçok hastalıklara karşı gelmek için çubukları ilâçlamak mecburiyeti vardır. Sık sık, soğuklar, donlar büyük ziyanlar yapar. Sergi zamanı yağmurlar, bin zahmetle meydana gelen nefis mahsulü berbat eder. Bağcı bu gibi senelerde ziyan eder. (Bir bolluk senesinde ziyanı kapatırım) diye müteselli olur.

1932 gibi bolluk senelerinde ise, üzümünü nahak yere 12 kuruşa satmağa mecbur olursa bunun sonu ne olur?!

Kundaktaki bir çocuk gibi bakılmağa muhtaç olan bağa bakılamaz.

100 milyon liralık bir kıymet ifade eden bu servetin mühim bir kısmı mahvolur. Yirmi sene evel bağcılıkta ismi anılmıyan memleketler, kuvvetli yardımlarla bağcılık âlemine doğru bizi fersah fersah geçerlerken, bu gerilememize seyirci kalamıyacağımız pek tabiîdir.

Geçen sene pehlivan güreşlerine ait bir makalede şöyle bir yazı vardı:

« Çoban Mehmet oyun bilse, dün-
« yada hiçbir kimse, onun sırtını ye-
« re değdiremez. »

Bizim üzümcülüğümüz deöyledir. İstihsal ve satış işlerimizi yoluna koymak için rakiplerimizin yaptıklarının yarısını yapsak, hiçbir rekabetten korkmıyacak bir vaziyete geliriz. Çünkü Türk üzümü, doğuşta bütün üzümlerden iyidir.

SIHHAT VE İKTISAT

ZEKİ NÂSIR

BULUNDUĞUMUZ asırda herkesin gözü nüfus — servet siyasetine dikilmiş duruyor. Umumî Harp olup bittikten sonra bu iş küçük büyük, yeni ve eski bütün devletlerin başlıca bir ülküsü haline giriverdi.

Bir memlekette nüfus — servet işinin en başlıca dayanağı sıhhattir. Refah ve imar, ancak sağlam millet ve devletlere nasip olan bir iktisat mükâfatıdır. Dünyada ticaretini, kara ve denizde, ülkesi dışında genişletmiş miletler iktısadiyatını düzeltmiş ve refaha nail olmuş görünüryorlar. Bir kere refah başladımıı sağlık peşi sıra geliyor. Fakat, unutulmamalı ki servet de ancak beden ve ruhu sağlam bir insanın elde edeceği bir nimettir.

Vücudü zayıf, aklı yerinde olmıyan hasta bir cemiyet ve insan, bir ülke için servet membaı olamaz. Hattâ böyle bir kalabalık çok kere o cemiyet ve aile için refahı azaltacak, yok edecek bir sebep de teşkil edebilir.

Sıhhat ve iktısadın birbirine ne kadar bağlı ve ilişikli olduğunu iyice kavramak için:

Bir veremlinin bir aile içinde uzun zamanlar hasta yattığını düşünelim. Manevî ıztıraptan başka o ailenin refahı ve saadeti ne olur? Ne kadar sarsılır... Halbuki, asırlarca dünyada hüküm süren ve milyonlarca kurban alıp götüren ve " beyaz veba „ diye ad takılan bir âfet bugün fen sayesinde önüne geçilir bir hastalık olmuştur. Yeni doğan bir çocuğa B. G. G. aşısı yapmak, açık hava ve güneşte gezinmek, vitaminleri bol gıda almak, sıhhî meskenlerde yaşamak, sütleri pastörize etmek vesaire. . . . Bu gibi tedbirler sayesindedir ki, bundan 30—40 sene evel dünyada veremden ölüm nisbeti 100 bin nüfusta 250—300 iken bugün 70—80, hattâ 50—60 a inmiştir.

Demek oluyor ki, sağlığı koruma sayesinde bu asrın kısa bir zamanında sadece veremden milyonlarca insan kurtulmuş oluyor ve memleketin nüfus sermayesi içine girerek servet ve refahına çalışıyor.

Trahomdan gözleri kapanan, frengi yaralarının acısını çeken, içki ve frengi yüzünden aklını oynatıp tımarhaneye giren ve ölünceye kadar buradan çıkamıyan, uyuşturucu zehirlere alşıp bırakmıyan ve sürünen genç neslin ıztırapları ve memleketin iktısadiyatına olan fena tesirleri hepimizi sağlığı korumağa çağıran birer ibret levhası sayılır.

1931 de himayei etfal işleri için 3.000 lideri beyaz saraya çağıran Hoover, hazır olanlara şu hitabede bulunmuştur:

" Müttehit hükûmetler içinde 10 milyon hasta ve kusurlu çocuğumuz var. Bunların birçoğu önüne geçilebilecek hallerdir. Ana, baba ve hocalar sağlığın kıymetini bilelim ve yavrularımızı hastalıksız, kusursuz büyütelim. . . Mamafi, müsterih olunuz. 35milyon da aklı ve sıhhati tâm çocuklarımız var. Bunların içinde öyle gürbüzleri vardır ki, Amerikanın istikbal, refah ve saadeti ve azameti bunlara dayanıyor... „

Bir memleket iktısadiyatının sıhhat ile ne derece alâkası olduğuna ve genç neslin refahı ve saadeti ve memleketin istikbal ve imarı için ne mühim bir istinat olacağına büyük bir delil olamaz.

Sıhhat ile iktısadın birbiriyle olan ehemmiyetli ilşikliğini iyice kavrıyan Cümhuriyet Hükûmeti, ilk önce Anadolu'nun yıllardanberi ihmal edilmiş başlıca hastalıklariyle mücadeleye başladı. Bunlar, Türk milletinin yıllar, asırlardanberi kanını emip kutuyor, soy ve sopunu hırpalıyordu. Bundan dolayı sıhhat ve iktısat siyasetinin ilk eseri olmak üzere sıtma, frengi, verem ve trohom mücadelelerine başlanıldı ve muvaffakiyetle devam ediyor. Bu mücadelelere yıllarca devam edeceğiz ve semerelerini yüzde yüz göreceğiz.

Bulaşıcı ve salğın yapan hastalıklar için ümit edilmiyen insanları genç yaşlarında elimizden alıp götürüyor. Vasatî ömrünün yarısını veya üçte birini yaşamamış olan bir insanın ölümü yüzünden memleket ne zararlar görüyor.

Mesela, bir kuşpalazı hastalığı der, geçeriz. Bunun memleket iktısadiyatına olan tesirlerini acaba kaç kişi hesap etmiş, düşünmüştür. 1928 senesinde Nevyork şehrinde bu hastalık yüzünden tam 642 çocuk ölmüştür. Bu yavruların kaybedilmiş hayatından ziyanı (ekonomi kıymet) Amerikalılar 4,575,000 dolar hesap ediyorlar. Buna hastanede tedavi edilen 2.976 ve evlerde bakılan 7.801 hasta masrafını da katarsak yekûn, beş milyon doları geçiyor. Bir ülkenin sadece bir şehrinde bir yılda yalnız kuşpalazından ölen ve yatan çocukların o memleket servet ve refahına yaptığı bu fenalığı düşünmek hepimizin borcudur.

Anadolu'da yalnız sıtma mücadele mıntakalarında tedavi edilen sıtmalıların yekûnu, 1932 senesinde 428.439 kişiyi bulmuştur. Bunların hepsi de soy ve sop düşmanı olan bu hastalıktan devletin parasız ilaçları ile kurtulmaktadırlar. Buna, devlet kesesinden harcanan paranın yekûnu büyük bir şey değildir. Fakat, bu yurtdaşların tedavisi yüzünden devletin kazancı çok yüksektir.

Çünkü, bir sıtmalının yılda en aşağı beş gün nöbeti yüzünden çalışamadığını bir kere düşünelim ve bu zavallının günde en az elli kuruş kazandığını da sayalım. Şuna göre memleket iktısadiyatından en aşağı bir milyon lirayı geçen bir ziyan olmuş olur. Halbuki işin hakikati bu kadarla da kalmaz. Bir sıtmalının hastlık nöbeti yüzünden çalışamadığı günler yılda pek çoktur. Sıtmalının cinsî münasebata iştihası kalmadığından soy çoğalması kalmıştır. Sıtmalının ana rahminde tutan çocuğu vaktinden evel düşer, kaybolur. Doğan çocu-

ğu yaşamaz. Yaşarsa sıska, çelimsiz ve kansızdır. Bunlardan başka bir sıtmalı habis bir humma nöbeti ile genç yaşında ölebilir. Bir genç adamın yurduna yapacağı hizmet, kendisinin ve çocuklarının kazanacağı ve kazandıracağı paralar ...... Bunların hepsini de sayarsak zararın çok yükseğe çıkacağı şüphesizdir.

Sıtmada böyle olduğu gibi diğer bulaşıcı ve salgın yapan hastalıklarda ve frengi, trahom gibi içtimaî dertler de hep böyledir. . Bunlar, neslin genç ve gürbüz olan, çalışıp para kazanan, aile, yuva yapan ve yavrulıyan kısmına savlet ediyorlar.

Bütün dünyada herkesin " basit bir nezle oldum „ diye söylediği bir hastalığın sıhhat ve iktısat noktasından ehemmiyetini söylemeden geçemiyeceğiz. Hepimizin bildiği ve kış mevsimlernde ekseriya geçirdiği nezlenin ne gibi hastalıklara yol açabileceğini kaydetmek istiyoruz. Bunların içinde enflüenza, kafatası içindeki boşlukların iltihabı (sinuzit), zatülkasabat (bronşit), zatürrie, verem ve bundan maada kulak ve burunda akmalar . . . gibi mühim ve tehlikeli olanları bile vardır.

Sanayide, fabrika hayatında nezle yüzünden işe gelemiyen ve layıkıyle iş görmiyen milyonlarca halk kütlesine yaptığı zararlar da sayısızdır. Amerika'da sade nezle yüzünden iktısadî ziyanın yılda yarım milyar dolara yakın olduğunu söylüyorlar. 30—35 milyon amelesi olan bir ülkede bu rakam çok görülmemelidir.

Böyle millî bir zararın önüne geçmek için bütün sanayi patronları, amele ve halka mütemadiyen müessir tavsiye ve tedbirlerde bulunuyorlar.

Mekteplere devam eden talebelerin (namevcut) günlerinin en ziyade nezle ve diş rahatsızlıklarından olduğunu da istatistikler haber veriyor. İşte görülüyor ki, hepimizin ehemmiyetsiz diye telakki ettiğimiz nezle, bir memleketin iktısadiyatı üzerine ne mühim tesirler yapıyor.

Amerika'da 1929 senesinde yalnız otomobil kazası yüzünden ölenler, 31.000 kişiyi geçmiştir. Bu kazaların çoğuna içki, kokain, heroin ve esrar gibi zehirler sebep olmuştur. Bir yılda bu yüzden olan iktısadî ziyanı, müdekkikler 850 milyon dolardan fazla hesap ediyorlar. Çünkü, oralarda bir adamın kıymetini yaşına, sanat ve mesleğine göre 5—10 bin dolar tutuyorlar.

İçkinin şahıs, aile ve bütün cemiyete yaptığı fenalıklar sıhhat—iktısat cephesinden ölçmek istenilirse ne korkunç neticeler ile karşılaşırız. Her akşam içki içen ve sonraları bu fena huya gündüz ve sabahları da alışan ayyaş bir adamın sıhhati, hiç şüphesiz, az zamanda bozulacaktır. Böyle birisinin soyundan gelecek çocuklar hep zayıf, aptal, saralı ve vereme müstait olurlar.

Ayyaşın teşkil ettiği ailede refah, saadet ve servet denilen bugünün halk ülküleri ve bunun zerresi görülemez. Böyle bir yuvada her daim görülen şeyler sefalet, fakruzaruret ve hastalıktır.

Bir ayyaş içtiği ispirtonun karaciğer, kalp gibi uzuvlara yapacağı fena tesirden dolayı ölmeyip kurtulsa bile en sonu gene ispirto deliliği (de-

lirium tremens) dir ve melcei tımarhanedir.

Heroin, kokain, afyon ve esrar gibi uyuşturucu maddelere alışan ve bunlarla zehirlenen insanların sonu da tımarhane olduğunu her gün görüyor, işidiyoruz. Bu gibilerin sıhhat — iktısat noktasından memlekete yaptığı zararlar da o kadar korkunçtur ki burada durmak bile istemiyoruz.

Frengi ve içkinin kurbanlarını toplıyan akıl ve ruh müesseseleri bütün dünyada gitikçe çoğalmakta ve büyümektedir. Birkaç dakikalık cinsî zevkleri uğruna şahıs ve neslini tehlikeye koyan, frengi gibi bir âfete yakalananların son melcei olan bu müesseseler bütün dünyada devletlerin bütçelerinin mühim bir kısmını yutmaktadır. Müttehit Amerika Hükûmetlerinde akıl hastalarının tedavi edildiği müesseselerin 1931 deki masrafı 575 milyon dolara kadar yükselmiştir. Sakinlerinin çoğu kazanç yaşında bulunan bu malûller yüzünden yılda zayi olan kazanç yekûnunu istatistiklerle hesap ederek 147.000.000 dolar bulmuşlardır.

Harp, bir memleketin iktısadiyatı üzerine en fena tesir yapan bir âfettir. Harpten zaferle çıkan devletler bile uzun yıllar iktısadî sarsıntı geçirmişler ve kendilerine gelememişlerdir.

Harp yıllarında ve ondan sonraki zamanlarda yetişen genç nesil, sağlık ve varlıktan uzakta kalır. Bunun için Umumî Harp ve mütareke yıllarındaki çocuk nesli akla gelmiyen birçok hastalıklarla sarsılmış ve bütün dünyada çocuk ölümleri artmıştır.

Harbin iktısadiyat üzerine olan ziyanlı tesirini anlamak üzere:

1929 senesine kadar Amerika'nın harp mütekait ve malûllerine sarfettiği parayı düşünmek lazımdır. Bu para, 4 milyar 800 milyon dolara baliğ olmuştur. Bundan 389,796,538 doları yalnız sıhhî müesseselere ve tıbbî hizmetlere harcanmıştır.

Harp yüzünden ölenler, ve aileleri kapanan ocaklar ve yapılan masraflar düşünülürse nüfus — servet diye kalbi çarpan bir memleketin ülküsü sulh olacağı apâşikârdır.

Hulasa:

Bir ülkenin imarı ve yurtdaşlarının refah ve saadete erişmesi, ancak sıhhat ve iktısadın elele vererek sulh içinde yükselmesi ile olabilir.

Sağlığı olmıyan bir milletin çalışıp çabalaması, ve kazanıp biriktirmesi kabil olmadığı gibi servet ve refahı olmıyan bir ailenin sıhhati da bozuk ve daima tehlike karşısında kalır. İşte sıhhat — iktısat mevzuunun esas ve gayesi de budur.

YENİ ÖLÇÜ VE TARTIMIZ

SELİM NÜZHET

İNGİLTERE ve Amerika'dan maada bütün dünyaca kabul edilmiş olan metre sistemini biz de 1934 senesinin ilk gününden itibaren kullanmağa başlıyacağız. Bu vesile ile metre sisteminin kısa bir tarihçesini çizelim:

Eskiden her milletin, hattâ her kabilenin hususî bir ölçüsü vardı. Bu ölçüler ilmî esaslarla yapılmış değildi. Mesela; İngilizlerin kullanmakta olduğu " yarda „ nın Sekizinci Henri 'nin kolunun uzunluğuna müsavi olduğu hâlâ söylenmektedir.

İlmî esaslara bağlı ölçü yapmak fikri 17 inci asrın başlangıcında doğdu. Asrın sonuna doğru Fransa Millet Meclisi, bu işe önayak oldu. Muhtelif komisyonlar teşkil edildi. 1799 senesi Birinci Kânunununun 15 inci günü neşredilen bir kanun, metre ile bir litre suyun veznine muadil olan kilogramın kıymetlerini muayyen bir şekilde tesbit etti. Ve kanun hükmünün 1801 senesinden itibaren mer'î olacağını bildirdi. Fakat bu kanun, kolayca tatbik edilemedi. Metre sistemi kanununun tamamiyle meriyeti ancak kırk senede oldu.

"
" "

Metre sisteminin bizde de tatbiki için yapılmış muhtelif teşebbüsler ve bunların oldukça uzun bir tarihçesi vardır.

Metre sisteminin kabulüne dair ilk kanun, " Metre yahut zirai âşarî „ kanunu 1869 senesinde (1285) neşredildi. Dokuzuncu maddesi mucibince: " 1287 senesi (1870) Martı iptidasından itibaren devairi resmiye muamelat ve mübayaatı cedit mikyaslar üzerinden „ yapılacaktı. Kanunun onbirinci maddesi mucibince de: .. 1290 senesi (1873) Martından itibaren cedit mikyasların istimali alelûmum mecburî, fakat dinî hususat için "dirhemi şerî„ gene mer'î olacaktı. Kanunun tatbikini kolaylaştıracak bir talimatname de hazırlandı.

Neşredilen kanunun " Matbaai âmire „ tarafından basılan resmî nüshalarının sonuna, halka kolaylık olmak üzere, tahvil cetvelleri ilave edildi. Bu cetvellerin nasıl kullanılacağı ayrıca gösterildi. O zaman memleketimizde okur yazar adedi pek azdı. Herkesin bu işin içinden kolaylıkla çıkabilmesi için arşının, endazenin, dönümün, okkanın, dirhemin yeni mukabillerini göstermek elzemdi Bu işe yarıyacak duvar levhaları da bastırıldı. Fakat, kanunun oldukça ağır olan cezasından, talimatnameden, cetvellerden ve sarfedilen gayretlerden hiçbir fayda hasıl olmadı. Çünkü tayin edilen müddet sonunda diğer ölçü ve tartıların külliyen memnu olduğunu tesbit eden bu kanunun, hattâ mekteplerde tedrisine başlanılma-

sına rağmen, tatbikine imkân bulunamadı. Eski ölçü ve tartılar da meriyette devam eyledi.

Kararsızlık içinde geçen on seneyi müteakip 1297 de neşredilen yeni bir kanunun altıncı maddesi mucibince 1882 senesi Martının ilk günü metre sisteminin kabulü için " mebdei icraat „ olacaktı.

Yeni usulü halka öğretmek üzere yeniden birçok neşriyat yapıldı. Birçok teşebbüslere girişildi. Tophanei âmire matbasında " Mikyasatı atika ve cedide risalesi „ isimli, 253 sayıfa metni ve 39 şekli havi bir kitap basıldı. Yeni usulü en iyi anlatan bir risale yazana mükâfat vadedildi. Bu mükâfatı kazanan " Yeni mikyaslara dair risaledir „ isimli Galip beyin esri oldukça istifadelidir. Birçok resimleri ve muadeleleri ihtiva eder. Aynı vesile ile rüştiye mektepleri müfettişi Abdüllatif bey " Rehberi mekayis „ isimli bir risale ve Hüseyin Tevfik Bey de " Yeni ölçülerin menafi ve istimaline dair risalei muhtasara „ yı neşretti.

Bütün bu gayretlere, muhtelif teşviklere rağmen halk, yeni usule bir türlü ısınamadı. Çünkü, nazarî mahiyette olan bu neşriyat haricinde halkı yeni usullere alıştırmak için esaslı tedbirler alınamamıştı. Bu suretle metre kanununun bu ikinci tatbik teşebbüsü de ilki gibi akamete uğradı.

Takriben onsekiz sene kadar bir fasıldan sonra, gene ölçülerin tevhidi düşünüldü ve yeniden faaliyete geçildi. Fakat, bu defa kanunun meriyeti tarihinin 1313 rumî senesinin (1895) Remazanına tesadüf ettiği düşünülmemiş olacak ki, sonradan şöyle bir irade neşrine mecburiyet hasıl oldu: " *Ölçülerin tevhidi hakkındaki kararın tatbiki bazı hilekâr esnaf tarafından nisvanı halkın ızrarını mucip olmakta ve Remezanışerif münasebetiyle evkatı saireye nisbetle daha ziyade ahzuitada bulunulmakta olduğundan bayramdan sonra bir komisyon teşkili ile bu hususta bir karar verilmek üzere şimdilik tatbikinden sarfınazar edilmiştir.* „

Bu suretle, istibdadın beceriksizliği yüzünden, kanunun tatbiki meçhul bir âtiye talik edilmiş oldu. Daha doğrusu metre sistemi dinî vehimlerin önünde geriledi; hattâ ona kurban gitti.

Cümhuriyet devrinde maziden miras kalan bozuk birçok usullerin düzeltildiği gibi, bozuk olan ölçü ve tartı usulümüzün de yenileştirilmesi zarurî idi. Garbe doğru yürürken, önümüze açılan sanayi faaliyetlerine doğru katî adımlarla ilerlerken metre sistemini kabul bir zarurettir. Ve metre sisteminin kabulü cümhuriyetin halkın lehine başardığı çok hayırlı bir iş olacaktır.

YENİ ÖLÇÜLER

METRE SİSTEMİ

NECATİ, *Ankara Orta Mektep Müdürü*

HERHANGİ bir kemiyeti ölçmek için kendi cinsinden intihap olunan vahit ölçü ile mukayese etmek ıktiza ettiğinden vahit ölçülerin bilinmesi zarurîdir. Bu ölçülerin eski sistemi, ihtiyaca kâfi değildi. Çünkü:

1 — Bu ölçüler ötedenberi keyfî olarak intihap edildiğinden her memleketin ölçüleri birbirine benzemezdi. Memleketimizde olduğu gibi, Fransanın şimal vilayetlerinde kullanılan ölçüler, cenup vilayetlerindeki ölçülerden tamamen başka idi. Hattâ bir memleketin muhtelif semtlerindeki ölçüler de birbirine benzemezdi.

2 — Bu ölçüler basit değildi; çünkü aşarî usul üzere hesap edilemezdi. Büyükleri küçüklerinden onar, yüzer defa büyük ve bilakis, küçükleri de büyüklerinden onar, yüzer defa küçük değildi. Bazıları altı, bazıları oniki kısma ayrılmış olduklarından hesap, pek karışık bir şekilde idi. Aynı ölçünün büsbütün başka vahitleri vardı. Binaenaleyh, tesbit edilmiş bir kıymeti yoktu.

SİSTEM METRİK HAKKINDA UFAK BİR TARİHÇE

Ölçülerin birbirinden farklı olması, şehirler ve devletler arasındaki ticareti de karmakarışık bir hale getirmişti.

Büyük İhtilali (1789) müteakip teşekkül eden Fransız Devleti, halkın alım ve satımında, devletin devletlerle olan ticarî muamelatında gördüğü teşevvüşü ıslah ve tensik için âlimlere müracaatı düşündü. İlk Fransız Mebusan Meclisinin Reisi olan Talleyrand'nın teklifi ile Fransa Krallığının 8. 5. 1790 tarihli iradesi üzerine Fransa Akademisine deniz seviyesinde ve 45 derece arzında bulunan mahallerde basit rakkas tulünün hesabı için İngiltere'den mütehassıs zevatın gönderilmesi rica edildi. Bu tul, yeni ölçüler için vahit olarak kullanılacaktı. Bu iki millet, bütün medenî milletlere bu yeni ölçüyü yayacaklardı.

O zamanlar yekdiğerini takip eden siyasî hadiseler, bu işin tesbitini tehir etti. Fakat " Fen Akademisi „ , bu iz üzerinde yürümek üzere, Bordo, Laplace, Lagrange, Monge, Condorcet gibi büyük fen adamlarından mürekkep bir komisyon teşkil etti. Ölçülerin, basit rakkasın tulünden alınması fikrinden uzaklaşılarak yeni uzunluk ölçüsü esasının arzın nısfınnaharından alınması fikri daha uygun bulundu.

O zamanlar arzın nısfınneharına ait olan kavisleri ölçen birçok ölçüler vardı. 1669 senesinde Jicard, kendine mahsus olan usul ile ve fevkalâde ihtiyatlı tedbirlerle Amiens ile Mal-

voisine arasındaki kavisi ölçerek 57 bin 060 tuvaz (1) bulmuştu. 1683 ten 1718 yılına kadar Cassini, Maraldi ve Hire Fransa'dan geçen nısfınnehar kavsini mesaha ettiler.§ Nevvton , Huyghens'nin buldukları netice ile tezat teşkil ediyordu. Bu iki gurup arasındaki tezat neticelerini tetkik ve tahkik için birbirinden mümkün mertebe uzak iki mahal arasındaki nıfınnehar derecesini ölçmek mecburiyeti hasıl oldu.

Bunun için 1736 senesinde Bouguer, Condamine ve Gadin Pereî'ya gönderdiler ve orada derece itibarlariyle aynı uzunluktaki kavisin tulüün 56.750 tuvaz buldular.

1739 yılında da Maupertius; Clairaut, Camus, Levonnier ve Outhier Lapoti'ye gönderilerek bu âlimler de orada derecenin tulünü 57.422 tuvaz olarak tesbit ettiler. Diğer taraftan Cassini de Thury ve Lacaille aynı zamanda Fransa'da yaptıkları ölçülerde Cassini'nin hatalarını buldular ve Picard'ın vasıl olduğu neticeyi tasdik ettiler. Bu uzun ve muhtelif ölçülerden sonra arzın nısfınneharının tulünü hesap etmek mümkün olacağı kaaati hasıl oldu. Bundan sonra, Dunkerk ile Barcelone civarında Mont — Jouy mevkileri arasındaki nısfınnehar kavsinin ölçülmesine karar verildi. Delambre ve Méchain bu uzun mesaiye memur edildiler ve 1792 de yorulmak bilmez bir azimle işe başladılar. Delambre, Dunkerk ile Rodey

*(1) Tuvaz, metre sisteminden önce **Fransa'da kullanılan uzunluk ölçüsüdür;** metre hesabiyle 1.949 m. ye müsavidir.*

arasındaki ve Méchain ise, Rodey ile Barcelone arasındaki mıntakayı taksim ettiler. Lenoir, bu iki âlime lazım olan vasaiti hazırlamağa memur edildi. Bu iki âlimin fevkalâde olan bu mesaisi üç sene devam etti.

Bu esnada Büyük İhtilâli müteakip Fransa idaresini elinde tutmakta olan Konvansyon Hükûmeti, her taraftan dörtgözle beklenen bir teceddüt işini başarmak için içlerinde meşhur âlim Laplace da bulunan bir komisyona yazdırttığı bir rapor üzerine mecliste 7 Nisan 1795 tarihli bir kanun kabul ettirdi. Bu kanuna nazaran Lacaille tarafından yapılan mesahata müstenit muvakkat bir metre kabul ediliyor ve hemen hemen bugünkülerin aynı olyan uzunluk ve ağırlık ıstılahları tesbit olunuyordu. Mesele, Méchaine ve Delambre'ın yedi sene süren fevkalbeşer mesaiden sonra Paris'e avdetleri tarihi olan 1799 za kadar bu hal üzere kaldı. Bu âlimler, Paris'e avdetlerinde mesailerine ait rapor ve hesapları verdiler.

Eski Fen Akademisi yerine kaim olan " Fen ve sanat müessesesi „ , " Ölçüler „ komisyonu namiyle bu yeni ölçüleri tesbit için bir komisyon teşkil etti. Fransa, dost milletleri bu komisyona mürahhas göndermeğe davet etti. İngiltere, Fransa ile o zamanki münasebatının iyi olmaması dolayısiyle bu davete cevap veremedi. Fakat, Batoue Cümhuriyetinden, Savoie, Danimarka, İspanya, Tos - cane'dan, Romanya, Cisalpine, Ligurienne, Helvetique Hükûmetle - rinden yirmi komiser geldi. Bu komisyonda Fransa'dan da 22 aza vardı.

Bu büyük komisyon, kendi arala-

rında ayrıca mütehassıs iki komisyon teşkil etti. Biri Delambre ve Méchaine tarafından yapılan arzın nısfınneharına ait hesapları tetkik etmek, diğeri de ölçü vahidi bulmak.

Birçok hesaptan sonra metrenin, uzunluğu ve kilogramın da ağırlığı göstermesi kat'î olarak tesbit edildi. Ve metrenin 5.130.740 tuvazın 10 binde birine, yani nısfınneharın 40.000 de birine müsavi olduğu kabul olundu.

Bu komisyonların raporları 22 Haziran 1797 tarihinde nümune metre ve nümune kilogram ile kanunlar hey etine takdim edildi. Bu nümune ölçülerden birincisi Lenoir, ikincisi de Fortin tarafından platinden yapılarak aynı günde anahtarlı iki kutu içinde olduğu halde " Millî hazine „ ye konuldu ve bugün hali üzere muhafaza edilmektedir.

Bir ay sonra Ölçüler Komisyonunun raporu üzerine para ölçüsü müstesna olmak üzere metre sistemi kat'î ve son şekil olarak ilan edildi. Sistem metrik'in, frank ve diğer para vahitleri 28 Mayıs 1802 tarihli kanunla kabul olundu.

Metre sisteminin vazından sonra Biot ve Aragot Fransa kavsini Formentera adalarına kadr temdide memur edildiler. Aynı işler İngilterede, Rusya'da, Almanya'da ve Hindistan'da yapıldı ve Alman rasıdı Bessel, eski ve yeni meshalardan arz nısfınneharının kıymetini katiyete en yakın olarak istihsal etti.

Arzın basıklık nesbeti,

yerine

olarak bulundu.

(Bugün M. Faye'ye nazaran dir.)

Nısfınneharın dörtte biri 5.130.740 tuvaz yerine 440 tuvaz fazlasiyle 5.131.180 tuvaz olarak kabul edildi.

Teşekkül etmiş olan iki komisyondan biri, 1872 senesinde Paris'te ihzarî işle elrmeşgul oldu. Bunu müteakip 20 hükûmet mürahhaslarından mürekkep diplomatlar konferansı neticesinde 20 Mayıs 1876 tarihinde Paris'te " Beynelmilel ölçüler bürosu „ teşkil edildi. Bu büro, Sévres şehri yanında Saint - Cloud parkında Breteuil pavyonuna yerleşti. Bu konferansa iştirâk eden yirmi hükûmetten isimleri aşağıda yazılı onaltısı evvela 20 Mayıs 1875 tarihindeki beynelmilel mukaveleyi kabul ettiler:

Türkiye, Belçika, İtalya, İspanya, Portekiz, İsviçre, Almanya, Avusturya - Macaristan, Rusya, İsveç — Norveç, Danimarka, Fransa, Amerika, Arjantin, Peru, Venezüella.

Mukavele akteden devletlerden aşağıda yazılı onikisi, memleketlerinde mecburî olarak metre sistemini ilan ve kabul ettiler:

Fransa, Belçika, İtalya, İspanya, Portekiz, İsveç — Norveç, Almanya, Avusturya — Macaristan, Roman ya, Peru, Venezüella, Danimarka,

Bu hükûmetlere, konferansa iştirâk etmedikleri halde metre sistemini kabul eden Yunan, Mısır, Meksika, Salvador ve Kosta — Rika Hükûmetlerini de ilave etmelidir.

İhtiyarî olarak metre sistemini kabul eden devletler de şunlardır:

Türkiye, Amerika, Arjantin, İsviçre, İngiltere.

Rusya, hiçbir şekilde kabul etmemiştir.

Beynelmilel komite tarafından hazırlanan nümune metre ve nümune kilogram % 90 saf platin ile % 10 iridyom madeninden yapılmıştır. % 2 nisbetinde de tolerans kabul edilmiştir.

METRE SİSTEMİ

Metre sistemi; uzunluk, satıh, cisim, vezin ve para olmak üzere beş kısımdan mürekkeptir. Zaman ve zaviye mesahaları dahil değildir.

Metre sistemi; suhunet, kuvvet şid det gibi kemiyatı da bilvasıta mesaha eder.

Metre sisteminde esas ölçü ikidir:

Uzunluklar için metre, ağırlıklar için kilogram.

Diğer ölçüler, bu iki esas ölçüden alınmış olduklarından bunlara, müştak ölçüler denir.

Müştak ölçüler şunlardır:

a — *Metreden:*

Satıhlar için metre murabbaı, arazi için ar, hacımlar için metre mükabı, odun hacımları için ster.

b — *Kilogramdan:*

İstiaplar için litre, kıymetler için frank.

Memleketimizde, frank yerine lira kaimdir.

Talî ölçüler:

Esas ölçüden daha küçük ve yahut daha büyük mıkdarları ölçmek için kullanılan ölçülere " talî ölçü „ denir.

Bu ölçüler esas ölçülerin 10, 100, 1000 de birleri ve 10, 100, 1000 misilleridir. Birincilere bu ölçülerin " eczası „ , ikincilere " ezafı ve yahut emsali „ denir.

Esas ölçülerin başına aşağıdaki kelimeler getirilir:

a — Ezaf için:

Deka, Hekto, Kilo.

b — Ecza için:

Desi, Santi, Mili.

Metre usulünün faydaları çoktur:

1 — Esas ölçü olan metre, arzın ebadından alınmıştır. Bunun için milliyet ve hususiyet dairesinden çıkmıştır.

2 — Bu ölçüler sabittir. Zaman ve mekânla değişmez.

3 — Ecza ve ezafı, aşarîdir.

4 — Bu ölçüler, dünyanın her tarafında aynıdır.

5 — Bütün ölçüler biribirine münasip surette bağlanmıştır.

6 — Bir adet, yalnız virgülün sağa veya sola hareketiyle kendinden büyük veya küçük vahit cinsine tahvil olunur.

Metre usulü, memleketimizde 1290 senesinden itibaren resmen kabul edilmişse de halkın o zamanki bilgisi bugüne nazaran hiç derecesinde olduğundan halk, bu yeni ölçülere alışamıyarak hemen hemen terkedilmiş ve ihtiyarî bir hale bırakılmıştı.

Elektrik süratiyle memleketimizi, milletimizi garp medeniyetine kavuşturan, Cümhuriyet Hükûmetimiz, 1. 1. 1934 ten itibaren metre sistemini memleketimizde kabul etmekle bir inkılâp hamlesi daha yapmış, bu suretle halkın bir türlü içinden çıkamadığı eski devrin yadigârlarından birini daha ortadan kaldırmıştır. Halkın zararına meydan verilmemesi ve kolaylıkla yeni ölçülere alışması için Halkevlerinin bu sahadaki faaliyetlerini azamî dereceye çıkarmaları millî bir borçtur.

METE

ENVER BEHNAN

ORTA Asya. . . Bu diyarda bir atlılar ordusu vrdı. Yalnız gürbüz erkekler, yavuz delikanlılar değil, şahin bakışlı kadınlar, kükreyen kısrakların üstünde dolaşıp dururlardı. Yürüyen bir ordu değil, medeniyet ışıkları saçan bir memleket, bir koca il - hanlık . . . Bu, sonu görünmiyen koca yiğitlerden, dört bucak insanları ürkerlerdi. Orta Asya'nın yeşil vadilerini dolduran bu yiğit insanlara Hun Türkleri derlerdi. Hünlerin Teoman adlı bir hakanları vardı. Teoman, zaferden zafere koşmuş, artık yorulmuştu. Son günlerini Şölen yaparak hoş geçiriyor. Oğuzların esrarlı nağmelerine kulağını vermiş, kızıl düğmeli, örgülü saçlı kızların ellerinden kımız içiyor, eğleniyordu.

Teomanın ilk karısı ölmüş, yenide nevlenmişti. Fakat ilk karısından Mete adlı bir oğlu olmuştu. Mete, büyüdükçe irileşiyor, yiğitleşiyor, herkesin kalbinde ona karşı bir sevgi uyanıyordu.

Mete'yi, evdeki annesi hiç sevmiyor, onu başından atmak istiyordu. Bu fikrini ihtiyar Teoman'a açtı. Teoman'la karısı bir çare düşündüler ve nihayet Mete'yi Çinlilere rehin olarak vermeği, bir sulh nişanesi olarak vermeğe karar verdiler.

Mete, dostları sayesinde bu haberi duydu. Derhal dört yiğit arkadaşiyle atlarına atladılar, gökte uçan kara kartallar gibi, yağız atlarını sürdüler. Dağlar, tepeler, hep arkada kaldı. Babasının bulunduğu şehirden uzaktaki Türk Boylarının içine kendini attı. Boy halkı hep ayaklandılar, coşkun bir sel gibi yaylaklardan inıyorlar, bu şanlı yiğitin etrafına sevinçle toplanıyorlardı.

Mete, babası gibi saltanat ve zevk düşkünü değildi. O, babaları gibi halkın hakimiyetine dayanarak kurultay kurarak bir devlet adamı olmak istiyordu. Mete, gözlerini Tanrı dağlarının mor gölgelerine dikti. Bu anda ruhunda birdenbire bir ülkü ateşi parladı. Büyük düşmanlarla kuşatılmış Türk ülkesini daha şanlı yaşatmak için her şeyden önce, hiçbir devlette eşi bulunmıyan, çelik bir ordu hazırlamağı düşündü. Bu fikrini de Boy halkına anlatı.

Hepsi birden:

— Başımız üstüne, gözümüz üstüne!...

diyerek razı oldular.

Derhal Boylara, illere haber saldılar. Karbuklar, Uygurlar, Türkeşler, Oğuzlar barındıkları vadilerden kalkarak, Mete'nin çadırı etrafında toplandılar. Mete, öten ok adıyle bir ok icat etti. Derhal emrine itaat

edenleri talime başlandı. Birinci talim, uçan kuşlara ok atmaktı. Kuşları vuran asker kalmak hakkını kazanıyordu. İkinci talim, canı gibi sevdikleri atlarının başına bir levha koyarak nişan atmaktı. Mete, askerlerinin cesaret ve sadakatlerini daha iyi bir surette denemek üzere, nişan hedeflerini çok sevdikleri karılarının başına konulan levhalara atmak ve vuramıyanların idam olunacaklrını söylemek suretiyle de bir tecrübe yptı. Ancak, böyle bir müthiş emre itaat gösterenler orduya alındı. Bu suretle çelik ordu talimini bitirdi. Onbin kişilik bir süvari alayı elde etmiş oldu.

Mete, ilk iş olarak saltanat sürüp, halkın hakimiyetini tanımıyan babasının tahtını yıkarak, millî hakimiyete dayanan bir cümhuriyet hükûmeti kurmağı düşündü ve çelik ordusiyle babasına hücum etti. Babasının ordusu bir gün içinde mahvoldu. Mete, Türklerin başına geçti.

Mete, ecdadı gibi halkın hakimiyetine dayanan bir hükûmet kurmak istedi. Derhal kurultay kurdu. Töre mucibince Sölen yapıldı. Sökük yenildi, kımızlar içildi. Ozanların kopuzları dinlendi. Bundan sonra memleket işleri konuşularak bir yasa vücude getirildi. Bundan sonra sugün avına çıkılarak kurultay dağıldı. Bütün Orta Asya'daki Türkler Mete'den memnun oldular. Onu canı gibi sevmeğe başladılar. Lakin Türk hudutlarındaki düşmanlar, bu genç adamın reis olduğunu görünce bu halden istifadeye kalkıştılar. Türklerin, zengin memleketlerine girerek servetlerini ele geçirmek sevdasına düştüler.

Mete'nin canı kadar sevdiği bir kır atı vardı. Bir gün bir Çinli elçi gelerek, Mete ile görüştü. Bu elçi, Mete'nin sevgili atını istiyor, vermediği takdirde, Çinliler Türklerle harp edeceklerdi. Mete, derhal kurultayı topladı ve kürsüye çıkarak:

— Ey memleket büyükleri!.. Sizden bir şey danışacağım!..

Hep birden bağırdılar:

— Söyle bakalım!...

— Çinliler bir elçi göndererek, benim kır atımı istiyorlar. Vermediğim takdirde harbedeceklermiş ne dersiniz?

Kurultay köpürdü:

— Ne demektir, Bir Türk hakanının atına bir çilni binemez ve ona sahip olamaz. Bu uğurda kan dökeriz, gene atın verilmesine razi olmayız...

Kan dökmek kelimesine Mete kızdı iri gözlerini meclise açarak:

— Ey ihtiyarlar!.... Bu istenilen at, yalnız Mete'ye aittir. Fakat harp ise, koca bir millete aittir. Bir adamın birtek atı için, binlerce Türk'ün kanı niçin dökülsün.. Varsın, Mete-nin atı, millet uğruna feda olsun, diyerek, altından yapılmış iki tarafı tavus kuşlu kürsüden indi. Bütün Boy beyleri şaşakaldılar. Mete, hemen atını Çinli elçiye teslim etti. Türk milleti hayrette, Çinliler bu işten sevinç içinde idi.

Bir hafta sonra gene elçi, Mete-nin önünde göründü. Bu defa elçi; Mete'nin yeni evlendiği karısını istiyordu. Mete, bu teklif karşısında da şaşırmadı, göğlünün bir tanesi olan bu kadını bu an için düşünmedi. Gene gözünde Türk milleti, onun saadeti canlandı. Tekrar kurultayı

topladı. Mete, gene kürsüde göründü:

— Kardeşler!... Çinliler bu defa da sevgili karımı istiyorlar, ne dersiniz!... Kurultay kaynaştı, gözler açıldı. eHp bağırdılar:

— Bu ne rezalettir. Hatun, hakanındır. Yabancı ele teslim şanımız değildir. Mete, bu gök gürültüsü gibi inleyen sesler arasından bir arslan gibi kükredi:

— Ey Türk milleti)... İleri gittiniz, geri gittiniz!.. Varanlarınız vardı. Vardığınız yerde, Türk'ün kanı su gibi aktı, kemikler dağ gibi yığıldı. Beyzade oğullar, bir zamanlar kul oldu. Temiz ruhlu kızlar, halayık oldu. İyiyi, kötüyü seçemediğimiz - den bu haller başımıza geldi. Ben, iyi düşünüyorum, iyi düşüneceğim. Yerin ve göğün tanrısı Karahan, yerlik han, Türk'ün adını yükseltsin, diye beni hakan yaptı. Türk'ün şanı için gece uyumuyorum, gündüz oturmuyorum. Hep sizin, hep Türk milletinin refahı için çırpınıyorum. Yalınayakları çarıklandırdım, açları doyurdum, dargınları barıştırdım, dulları barklandırdım, kerpiç evleri taştan yaptırdım. Orta Asya'daki Türk'leri bir bayrak altında toplamak istiyo - ri bir bayrak altında toplamak istiyorum. Fakat Çinliler başlarında çakacak şimşeği beklesinler o günler bugünden de yakındır!...

İstedikleri kadın Mete'ye aittir, milletim uğruna karım da feda olsun ne çıkar, onu da gönderiyorum!... diyerek kürsüden indi. Derhal elçiye karısını teslim etti. Mete, çok sevdiği karısının arkasından, seller gibi gözyaşı döktü. Lakin intikam gününü bekledi. Bu suretle milletine vadettiği fedakârlığın son haddine varmıştı. Lakin Çinliler, şımardıkça şımardılar, Türkler bizden korkuyorlar, bunları mahvetmek zamanı geldi di - yorlardı.

Üçüncü defa gene Çin Elçisi, Türk ilinde göründü. Bu defa; hiçbir işe yaramıyan taşlık bir arazi parçası istiyorlar. Fakat memleket müdafaası için bu toprak çok mühimdi. Mete, tekrar kurultayı topladı, fakat bugün müthiş surette asabî görünüyordu, kürsüye çıktı:

— Eymilletimin temiz ruhlu bü - yükleri!... Çinliler bu defa da vatanımızın bir parçasından taşlık istiyor - lar, ne dersiniz!...

Kurultaydakiler gülüştüler ve:

— Mete... Sen, kır atını, sevgili karımı kan dökmemek için düşmana verdin, bu taşlık viraneyi de ver, ne çıkar!...

Mete, bir volkan gibi patladı:

— Ey kardeşler!... Bu istenilen toprak benim nefsime ait değildir. Bu toprak, atalardan bize kalmıştır. Bu toprak mukaddestir, bütün Türk'ün malıdır. Kendi atımı , kendi karımı verebilirim, lakin milletime ait olan bir malı tasarruf etmek hakkı bana ait değildir, yalnız millete aittir. Ben, birtek taşını bile veremem. Ben, cenge karar verdim. İster razı olu - nuz, ister olmayınız... Gelenler gelsin, kalanlar kalsın!....

Kürsüden indi, dışardaki atına atlıyarak, binlerce kadın ve erkek atlı, Mete'nin gözünün içine bakıyordu:

— Haydi beyler!... Alaylarınızı hazırlayınız, cenk var... Hedefiniz Çin ülkesi!...

KÖYCÜLER BÖLÜMÜ

KÖYDE BAYRAM

[*KÜTAHYA'NIN Köprüören nahiye merkezinde yapılmış olan onuncu yıl şenliklerini bayramın köylerdeki akislerini ve garp vilâyetleri köyleri hakkında bir fikir vermesi itibariyle dercediyoruz. ÜLKÜ okuyucuları hatırlarlar ki, Ülkü'nün kendi anketine çok değerli tetkikiyle iştirâk etmiş olan Nuri Bey de Kütahya'nın Alayunt köyünde muallimdir.*]

1 — 29 Teşrinievel Pazar günü başlıyan ve 31. 10. 933 Salı gece yarısına kadar devam eden bu emsalsiz şenliğimiz dolayısiyle Köprüören nahiye merkezindeki resmî daire ile nahiye C. H. Fırkası merkez heyet odası, mektep binası, Himayei Etfal, Millî İktısat ve Tasarruf şubeleri ve ziraî kredi kooperatifi, spor kulubü, ev ve dükkânlar, meydan ve caddeler bayraklarla, çam dallariyle ve kırmızı beyaz kordelelerle ve fenerlerle, yazı ve resim ve inkılâba ait kısa sözlerin yazıldığı levhalarla süslenmiş ve köy minaresi, bayrak ve fenerlerle donatılmıştır. Cümhuriyet devrinin yapılmış ve yapılacak mühim işlerini mukayeseye yarıyacak renkli (grafikler) ve mukayese resimleri yapılmış ve bunlar geceleri tenvir olunmuştur.

2 — Cümhuriyet meydanı ittihaz edilen mahal ve civarındaki şose ve nahiye C. H. Fırkası merkezi, mektep ve istasyon binası önüne ve birinci fıkrada ismi geçen şubeler önlerine takızaferler yapılmış ve çok güzel süslenmiştir.

3 — Bayramın birinci günü sabahı program mucibince halk, Cümhuriyet meydanında toplanarak Nahiye Müdürü Ahmet B. tarafından toplantıda bulunan halkın bayramı kutlulanmış ve saat 10 da bayrak, merasimle asılarak mektep talebeleri tarafından İstiklâl marşı söylenmiştir. Bundan sonra meydandaki halkın hepsi birden Cümhuriyetin Onuncu Yıldönümü marşını söylemiştir.

Marşın hitamından sonra kulüp reisi ve ziraî kredi kooperatif muhasibi Kemal Kadri B. tarafından halkın bayramı kutlulanarak, köylere konferans ismili nutuk, yüksek sesle okunmuş ve sürekli alkışlar toplamıştır. Bunu müteakip, sırasiyle meydanda toplanan halk ve mektepliler, sporcular başları açık olduğu halde bayrağın önünden selam vaziyetinde geçmişlerdir.

4 — Bu geçit resmi ve temiz elbiseleriyle meydanı dolduran kalabalığın vaziyeti manzarayı bir kat daha güzelleştiriyordu.

5 — Öğleden sonra, saat 14 te Cümhuriyet meydanında toplanan mektep talebeleri ve seymanlar davul zurna ile millî oyunlar oynanmış ve bu, aynı günün akşamı saat 19,5 ta tekrar

edilerek bunu müteakip temsil heyeti tarafından " Yarım Osman „ piyesi oynanmıştır. Yarım Osman rolünü alan Kemal Kadri ve muallim rolünü alan Ömer Beylerle arkadaşları; Arif, Hüseyin, İbrahim, Ali, İbrahim, Keskin, Mehmet, Ahmet, Süleyman ve Doğanlı Arif ve karakol kumandanı Mustafa efendiler ve bilhassa, K. Kadri ve muallim Ömer beylerin yüksek muvaffakiyetleri sürekli alkışlar topluyordu. Cümhuriyetin ilan saati olan saat 20,15 te un fabrikası, uzun düdük çalarak bu aziz hatırayı o anda sükût eden halk kütlesiyle beraber selamlıyordu. Bundan sonra muallim Ömer beyin cümhuriyetin faydalarından bahseden nutku dinlenmiş, ve davul zurna ile seymanlar tarafından millî oyunlar oynanmıştır.

6 — Bayramın ikinci günü öğleden evel cümhuriyet ve inkılâba ait şiirler, destanlar okunmuş ve merkezden gönderilip münasip yerlere asılmış bulunan cümhuriyet ve inkılâba ait levhalar Nahiye Müdürü Ahmet bey tarafından gösterilerek anlatılmıştır. Öğleden sonra ise, davul zurna ile pehlivan güreşi olmuş, akşam da askerî malûlllerden Ömer efendi tarafından İstiklâl Mücadelemizin menakibi anlatılmış, bundan sonra berber Hasan efendinin kalkan oyunu seyredilmiştir.

7 — Üçüncü günü öğleden evel ve sonra Cümhuriyet meydanında Hüseyin efendi tarafından konferans verilmiş ve şiirler okunmuştur. Akşamı C. H. Fırkası nahiye heyeti tarafından mektep salonunda halka verilen çay ziyafetinde de cümhuriyetimizin faydaları hakkında K. Kadri bey tarafından konuşmalar olmuştur.

Bu kutlulama tezahüratına köyün 35 kişilik spor kulübü, canlı bir şekilde iştirâk etmiştir.

KADINHANI KÖYLÜSÜ NASIL BORÇLANDI

Stajiyer hâkim, YALÇIN

KADINHANI, Konya'dan İstanbul'a gelirken ilk uğranılan kazadır. 23 bini geçen nüfusunun 19 bininden fazlası köylü, diğer bir sözle çifçi. Kaza merkezindeki halkın mühim bir kısmı bakkallık ve pırtıçılıkla geçinirler. Kazanın ihraç malları olan hububat, davar, yün, yumurta, afyon ve deriyi İstanbul'a sevkeden birkaç tüccardan ibaret.

Umumî Harpten evel köylüler, zengince imişler, o günlerdeki bolluğu hasretle ananlar çok!... Umumî Harp yoksullğu üstüne kurtuluş savaşının tabiî sıkıntıları geldi. Köy delikanlıları cephede vuruşurken, Ayşecikler, Fatmacıklar sapanlarına sarıldılar. Çocuklarını büyüttüler, kocalarına harçlık tedarik ettiler. . .

Yurt kurtuldu, sağ kalan Mehmetçikler köylerine döndüler. Fakat, evde eli nasırlaşmış bir karı, yüzleri güneşten yanmış birkaç çocuk buldular. Parasızdılar, yalnız parasız değil, aynı zamanda çıplaktılar. ilk işleri kasabadan giyecek tedariki oldu. Dükkâncılar da, onları bekliyorlardı. Onlar da veresiye pahalıca mal satarak kazanacaklardı. Köylüler, kafile kafile çarşıya borçlandılar. Harmanda verecekleri borç için, biricik senet tüccarın defteri idi. Fiyat sormadılar. Borçlarının ne kadar olduğunu bilmiyorlardı. Harman zamanında dükkânlar kapandı, herkes arabalariyle, çuvallariyle alacaklarını almak için tınas başında bekliyorlardı. Senelerdenberi Kadınhanı köylüsü, alacaklıların bulunmadığı harmanbaşı görmez oldu.

927 senesine kadar yıllar iyi gitti. Yağmurlar eksik değildi, yetiştirdiğinin değerinin yüksek olması da köylüye yardım etmişti. Ancak bu suretle borçlarını ödeyebiliyorlardı. Vaktâki, o mahut kuraklık geldi, artık köylü, giyecekten vazgeçti, artık boğaz kavgası başladı.

Tüccarların elinde buğday vardı. Onu , bir sene evel köylüden alacak yerine almıştı. Köylüler, tüccarlara yalvardılar yakardılar, aç kalmıyalım da gelecek sene bire üç vermeğe razıyız dediler. Bu suretle bire verdiklerini üçe aldılar. Bir sene evel yüz liraya verdiğini üçyüz liraya alan köylü, belli olmıyan bir âkibete doğru sürükleniyordu. O sene borçlarını verememiş, birkaç misli daha borçlanmıştı. Ertesi sene de kuraklık köylünün yüzünü güldürmedi, o sene de borçlandı. 929 senesinde köylünün katmerlenen borçlarını ödemek imkânı olmadı. Mahsul vardı, fakat, fiyatler geçmiş senelerinkinden düşüktü.

Köylü, buğdayı alırken pahalı satın almıştı. Elindekini sattı. Bir ki-

lenin borcunu üç kilenin değeri ile ödiyemedi. Çünkü, bir İstanbul kilesini *sekiz* liraya almıştı. Halbuki o zaman *üç* İstanbul kilesi *sekiz* lira etmiyordu. 10 — 15 lira borcu kalan köylü, iki misline bir senet vererek ertesi harmana borçlandı. Bir taraftan pırtı alıyordu. 927 — 928 senelerinin yiyinti borcuna bunlar da ilave edildi. Köylü bir tarftan da Ziraat Bankasına borçlanmıştı. Artık Kadıhan köylüsünün ne tarafınlan bakılsa, borç okunuyordu. 930 senesinde yetiştirilen maddelerin fiyatinin düşmesi köylüyü büsbütün çıkmaza soktu. Yetiştirdiklerinin hepsini yemeden, içmeden borçlarına verseler gene kurtulamıyacaklardı.

Altmışbin lira sermayeli Ziraat Bankası Kadınhanı Sandığının yalnız köylüden yüzbin lira alacağı var. Köylünün tüccara olan borcu bunun birkaç misli. Beş sene evel yüz liraya bir öküz alan köylü, bugünkü değeriyle üç öküz bedelini vermiş olduğu halde daha üç öküz bedeli vermeli ki borcundan kurtulsun.

Köylü, borcunu veremedi ve veremiyor. Tüccar da icra kanununa dayandı. Herkes alacağını son iki yılda senede bağladı. Şimdi birçok köylü icra tarafından takip ediliyor.

Bu sene Konya havalisindeki mevziî kuraklık da bir kısım köylüleri büsbütün yokluk için de bıraktı. Kadınhanı'nın Konya ovasına açılan köyleri de bu sene aynı âkibete mahkûm. Daha şimdiden Ankara'ya, Eskişehir'e giden köylüler var.

Ektiği tohumu alamıyan veya ancak yiyintisini kaldırabilen köylülerin borçlarına, bu sene de icra masrafları, memur harçları biniyor. Alacaklılar, *otomobillerle* icra memurlarını götürüyorlar. Kabili haciz olarak bulunan mal, ya masrafı kapatıyor veya kapatamıyor. Bu suretle de borç artıyor, eksilmiyor. Alacaklı, borçlunun malını öğrenmeden icrayı tahrik ediyor. O, tabiî düşünmez. Çünkü, icra masrafı borçluya ait!...

Gün geçtikçe çoğalan borcu karşısında köylü, gıda olarak kuru ekmeğe, elbise olarak kırk yamalı bir paçavraya razı!...

Yalnız, her gün yakasına yapışan banka memurlarından, çuvaliyle harmanında bekliyen alacaklıdan kurtulmak istiyor. Köylü, şaşkın bir halde, " *Allah kerimdir*, gelecek sene işallah bol bol mahsul olur da, biz de si ze veririz „ gibi tekerlemelerle savmıya çalışır.

Hulâsa; Kadınhanı köylüsü, iradına nazaran, tepeden tırnağa kadar borçlu. Eğer bu muhit tetkik edilip, çaresi bulunmazsa, köylünün düştüğü *kerim kuyusu* gittikçe *derinleşe*ceğe benziyor.

BELEDİYE KÜTÜPHANESİ

GAZETECİ ARKADAŞLARA

Ülkü, bütün gazeteci arkadaşlarından gazetelerinde Ülkü'yü etraflıca yazılarla okuyucularına tanıtmalarını ve bu suretle bütün ülkülü Türklerin vaziyfesi olan ülküyü yaymak işined kendilerine düşen vaziyfeyi yapmalarını diler.

ESKİ SAAT

FALİH RIFKI BEYİN SON ESERİ

1917 den 1933 e kadar fikir, politika ve sanat hayatı; bütün kütüpanelerde bulunur. Okuyucularımıza tavsiye ederiz.

DİL BÜLTENİ

Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından çıkarılmakta olan " Dil Bülteni „ nin dördüncü sayısı da çıktı. Okuyunuz.

VARLIK

Gençlik tarafından, gençlik için çıkarılan bu fikir ve sanat mecmuası gençlik tarafından okunmağa değer.

ÇIĞIR

" Toplu ve teşkilatlı Türk gençliği „ gayesiyle Ankara'da her ay neşredilen bu gençlik ve fikir mecmuasını okuyunuz.

6 OK

Edirne Halkevi tarafından onbeş günde bir defa intişar etmek üzere bu isimle zarif bir mecmua çıkarılmıştır.

Doğrudan doğruya halka ve köylüye hitap ederek inkılâbı yaymak ve benimsetmek emeliyle neşredilen bu mecmuada ehemmiyetli mevzulara temas edilmiştir.

Yeni arkadaşımıza muvaffakiyetler dileriz.

Burada mecmuaya gönderilen kitaplardan " ÜLKÜ „ nün şiarlarına uygun görülenler ilan olunacaktır.

HAKIMIYETI
MILLIYE
MATBAASI